

speare: Makbeth (b. d., 1897) + Julius Caesar (1897) + Coriolanus (b. d., 1902; vesměs úpravy překladů J. V. Sládka). ■

BIBLIOGRAFIE: in Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, odd. B — společenské vědy IV, 1956/58. ■ LITERATURA: S. Souček: ref. Čeština na bývalé univerzitě a stavovské akademii v Olomouci, LF 1906 (odpověď J. B. tamtéž 1907) + Odpověď p. prof. J. Bartochovi, LF 1907; M. Hýsek: ref. Z pamětí a života F. Bartoše, Lumír 1907, s. 430; Všk. (A. Vašek): J. B. ..., Čas. Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1909; ■ nekrology: S. Souček, Naše věda 1927/28; rb (R. Bartocha), LidN 5. 11. 1927; B. Vybíral, Čas. Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci 1928; F. Jilík: J. B., učitel a spisovatel, Výr. zpráva stát. reál. gymnázia v Uherském Hradišti za školní rok 1927/28 ■; R. Fischer in Olomoucký památník 1848—1918 (1938); J. Skutil: J. B. (1859—1927), Sborník Kraj. vlastivěd. muzea v Olomouci, odd. B — společenské vědy IV, 1956/58 + Z olomouckých styků F. Bartoše, Zprávy Kraj. vlastivěd. muzea v Olomouci 1957; R. Bartocha: O působení J. B. na hradištské školství, Zpravodaj města Uh. Hradiště 1969.

pp

prostředí, které poskytovalo řadu charakterových typů v pseudokonfliktních situacích (přehnaná žárlivost manželů, staromódní představy některých postav, muži utlačovaní manželkami atd.). Základním prvkem B. her je situační humor budující na úmyslných či neúmyslných záměnách, na konfliktech z nedorozumění nebo na nejednoznačnosti výpovědí.

KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ideály manželství (D b. d., 1904); Pardon...! (D b. d., 1913); Nos (D b. d., 1913); Svatební cesta do Itálie (D b. d., 1913).

zt

Felix Bartoš

* 8. 4. 1885 *Praha*

† 9. 4. 1952 *Praha*

Dramatik, autor veseloher, operetních libret a her pro mládež, herec a režisér.

Bartoloměj z Chlumce viz Klaret

Eugen Bartoš

* 25. 11. 1880 *Krásná Hora* u Havl. Brodu

† 27. 11. 1961 *Praha*

Dramatik, autor veseloher a frašek.

Byl úředníkem evidence katastru pozemkové daně, později Zemské finanční správy v Praze.

Tvorba E. B., pokračující v tradici české frašky (F. F. Šamberk, J. Štolba, V. Štech aj.), se obrací k ochotnickým souborům. Děj svých her situuje B. do pražského maloměstského

VI. jm. Jan Brauner. 1904 nastoupil dráhu herce u různých divadelních společností. Před první světovou válkou odešel do Ruska za K. S. Stanislavským. Po návratu působil od 1914 v Pištěkově aréně na Vinohradech, 1916—18 v žižkovské Deklaraci, pak v Kladně spoluzakládal Socialistickou scénu v Lidovém dělnickém domě a pomáhal budovat městské divadlo. Přijímal příležitostná angažmá v menších pražských scénách (Urania, Adria) a hrál také v kladenském divadle. Po osvobození působil jako herec ve Vesnickém divadle (1946—48) a jako ředitel Divadla Umění lidu v Karlíně a Divadla na Fidlovačce.

Rozsáhlé dramatické dílo F. B. bylo určeno ochotnickým souborům a okrajovým profesionálním scénám, střídajícím operetní a veseloherní repertoár. Své náměty a situace odvozoval B. ponejvíce z tradičních a často užívaných schémat frašek a sentimentálních her (chudoba proti bohatství, chytrost proti moci a zvůli, nedorozumění, převleky, záměny osob apod.); motivicky čerpal také z her cizích. Osvědčoval dokonalou znalost divadelní praxe a řemeslnou obratnost jednoduchým rozvržením děje,

úsečným dialogem, jednoznačnou charakteristikou osob, střídáním sentimentálního pojetí s drastickým humorem, využíváním vtipu i triviálních postupů (hádky, facky, dvojsmysly). B. soustřeďoval pozornost zvláště k charakteristice ústředních postav — dědy Moravce, Kačky Vomáčené, Kašpárka, jež jsou hlavními aktery děje, jeho komentátory i reprezentanty komična. Byl prvním dramatisátorem Vaňkova Švejka. Smysl pro efektní zápletky uplatnil B. rovněž v řadě operetních libret. V 20. letech uveřejňoval v novinách překlady, zejména ze sovětských autorů.

PŘÍSPĚVKY in: Pondělní noviny (1924—25); Reflektor (1928—29); Rudé právo (1925—29). ■ **KNIŽNĚ**: *Hry*: Švejk táhne do boje (b. d., 1924); U dědečka Moravce (1924); Osudy dobrého vojáka Švejka v ruském zajetí (b. d., 1925); Švejk v zákopec (b. d., 1925); Kašpárek, Rýbrcoul a zlá kořenářka (pro ml., b. d., 1926); Jak starý Moravec ztratil revmatismus (1926); Když se Mařka zamilovala (1927); Švejk válčí v civilu (1927); Hoši ze zeleného kádru (b. d., 1928); Až poletím do nebe (b. d., 1929, s F. Laškem); Hledání zajištěné existence (b. d., 1929); Klub pro ušlechtilé manželství (b. d., 1929); Helenčin papá (b. d., 1929); Jak se Kašpárek chtěl stát pánem (pro ml., 1929); Kašpárek se učí mítí strach (pro ml., b. d., 1929); Staročeské posvícení dědy Moravce (b. d., 1929); Zasnoubení na manévrech (1929); Záchránná prémie (b. d., 1929); Jak Kašpárek pobil obry (pro ml., b. d., 1930); Jak Kašpárek s Káčou zahnal čerta (pro ml., b. d., 1930); Jak Kašpárek vysvobodil princeznu Milenu (pro ml., b. d., 1930); Jak Kašpárek ženichy strašil (pro ml., 1930); Jak se Kašpárek čertu zapsal (pro ml., 1930); Kašpárek ponocným (pro ml., b. d., 1930); Kačka Vomáčená (1931, i prem., s A. Jennem); Zásnuby pana Kabourka (b. d., 1931); Princezna z ghettu (b. d., 1932, s B. Delvardem); Jak Kašpárek zvítězil nad loupežníky (pro ml., b. d., 1933); Jak se stal Kašpárek sluhou krále duchů (pro ml., b. d., 1933); Růže z farské zahrady (1933, prem. 1932); Boží mír u Cinibulků (1934); Snadno a rychle ožení strýček Michalík (1935); Postrach novomanželů (b. d., 1936); Rozpustilí kluci (pro ml., 1936); Račice hlásí nálet (1938, s F. Kudrnou); Husar a tanečnice (b. d., s E. Radou); — posmrtně: První valčík (1973, s K. Melíškem). — *Překlady*: W. Wig: Masér v dámské lázni (1928); M. Vaudrain: Má milanka tanečnice (1930); E. Zola: Dědicové strýce Rabourdina (1951). ■ **SCÉNICKY**. *Hra*: Tchán štěstím rodiny (1935). — *Překlad*: F. Iljinskij: Když se manželství vydaří (1928). ■

LITERATURA: ■ nekrology: E. Jánský, Divadlo 1952; an., Zeměd. noviny 19. 4. 1952 ■.

zt

František Bartoš

* 16. 3. 1837 *Mladcová* (Gottwaldov — M.)

† 11. 6. 1906 *Mladcová*

Filolog, národopisec, sběratel a vydavatel lidových písní, pedagog, kritik, editor, organizátor vědeckého i národního života a školství; zakladatelská osobnost české vědy na Moravě v poslední třetině 19. století.

Pocházel z druhého manželství majitele malého vesnického hospodářství a hospody, měl pět sourozenců. Od dětství projevoval náklonnost k lidové písni a hudbě. Obecnou školu navštěvoval (1843—49) ve Zlíně (Gottwaldov), pak jej otec pro nedostatek prostředků nechal doma a teprve na strýcovu přimluvu poslal do Olomouce; zde B. navštěvoval 3. roč. hlavní školy, aby se zdokonalil v němčině, a německé gymnázium (1852—60). Bydlel u strýce a přivydělával si kondicemi; národní uvědomění v něm rozvíjel zvláště prof. Fr. Vaněk. Národního a literárního ruchu se B. účastnil ve spolku Uměna. Po maturitě studoval na univerzitě ve Vídni klasické jazyky a češtinu (1860—64, zkoušky dokončil 1866); byl žákem F. Miklošiče, s nímž zůstal v trvalém styku, a A. V. Šembery. Účastnil se studentského života v akademickém spolku Morava, zpíval ve Zpěváckém spolku slovenském a stýkal se se studenty všech slovanských národů. Učil jako suplent na nižším piaristickém gymnáziu ve Strážnici (1864—65) a na německém gymnáziu v Olomouci (1865—66), jako profesor na německém katolickém gymnáziu v Těšíně (1866—69), kde začal zapisovat lidové písně a zvláštnosti mluvy a stýkal se s J. Kalinčiakem a M. M. Hodžou; 1869 přešel na Slovanské gymnázium v Brně (1882—84 měl dovolenou k prozkoumání moravských nářečí), kde mohl plně rozvinout svou vlastenecky výchovnou práci, takže se stal nejznámějším učitelem ústavu. Svě žáky (J. Herben, L. Čech, F. Bílý, F. Kameníček, F. Šujan, A. Slovák aj.) strhoval láskou k lidu, výklady básní i lidových písní a snahou, aby pronikli k podstatě mateřského jazyka. Prázdniny trávil v rodišti a ve Zlíně, odkud se vydával na výzkumné cesty po Moravě. 1888 se stal ředitelem nižšího českého gymnázia na Starém Brně, do výslužby odešel s titulem školního rady 1898 a žil do konce života v rodném domě v Mladcové, kde se věnoval

vědecké práci. — Významná je B. účast na kulturním a národním životě a na organizaci českého školství na Moravě, zvláště v Brně. Byl členem výboru Matice moravské, předsedou brněnského národopisného odboru, založil literární odbor Čtenářského spolku v Brně, jehož byl předsedou a v němž přednášel, byl předním pracovníkem Matice školské v Brně, titulárním ředitelem a potom protektorem dívčích škol zřízených spolkem Vesna, od 1894 členem zemské školní rady aj. Jako redaktor Časopisu Matice moravské přispěl k organizaci vědeckého života (např. podnítl J. E. Kosinu k psaní kritických úvah; k vědecké práci a publikační činnosti vedl i své žáky). Za svou vědeckou práci byl 1884 zvolen dopisujícím členem KČSN, 1890 byl jmenován řádným členem tehdy založené České akademie pro vědy, slovesnost a umění, dostalo se mu vědeckých poct i v zahraničí (Lvov, Petrohrad); 1895 byl zvolen čestným předsedou Národopisné výstavy československé. — Zůstal neženat, žil skromně; finančně podporoval české školy na Moravě (zvl. školy Vesny a brněnskou Matici školskou) i jiné národní podniky a také chudé studenty. K jeho četným přátelům patřili V. Štastný, V. Brandl, J. E. Kosina, L. Janáček, J. Bartocha aj. Cesty do Itálie, Paříže, Švýcarska, Švédska, Haliče podnikl většinou až kolem 1900. Zemřel na mrtvici a byl pohřben ve Zlíně.

B. byl na konci 19. století nejvýznamnější a nejpodnětnější vědeckou a literární osobností české Moravy. V duchu romantického vlastenectví obrozenského charakteru hledal v lidu se staromilským zaujetím nezkalené zdroje kulturní, umělecké, jazykové i mravní. Svou vědeckou dráhu začal pod vlivem F. Miklošiče studii syntaktickými (zvláště o funkcích jednotlivých pádů a o vazbách předložek), které dovršil 1877 *Skladbou jazyka českého*; opíral se v ní především o nový jazyk a lidovou řeč. Zároveň se obracel k všestrannému studiu moravského lidu: zkoumal jeho jazyk, hmotnou a duchovní kulturu i způsob života. Ve folkloristické činnosti, jejíž těžiště spočívalo v práci sběratelské a ediční, navázal na F. Sušila; za pomoci řady sběratelů vydal tři soubory moravských a slezských lidových písní i s nápěvy (poslední dva za hudební spolupráce L. Janáčka), obsahující celkem 3 487 písňových záznamů a zachycující tak jádro písňového repertoáru moravských

krajů v 2. polovině 19. století. B. nevydával písně jako sociologický dokument, nýbrž se zaměřením výchovným, chtěl jimi zušlechťovat pokažený vkus. Proto podroboval texty písní estetické a mravní cenzuře a zasahoval do nich, písně městské odmítal jako nelidové a úpadkové; scházelo mu také širší hledisko srovnávací. B. se též zamýšlel nad vznikem lidových písní a jejich funkcí v životě venkova, jejich básnickou i hudební hodnotou, první upozornil na krajový písňový styl. Pracemi o lidových zvycích a obyčejích, způsobu života, povaze, lidovém léčení, pověrách ap. (*Lid a národ, Moravský lid* aj.) položil B. základy k moravské etnografii; nejsoustředěnější pozornost věnoval oblastem východní a jihovýchodní Moravy. V díle *Naše děti* objevil půvab dětského folklóru, k jehož studiu prorazil cestu. Konečně B. jako první zevrubně prozkoumal a v *Dialektologii moravské* popsal všechna moravská nářečí, jejichž hranice přesně stanovil, a ke konci života vydal i jejich slovník. Přestože v jeho obraze moravských nářečí jsou některé mezery a leccos v něm zastaralo, je často dodnes jediným zdrojem poučení. — B. usiloval o spojení odborných a praktických cílů své práce. Z jeho bádání syntaktického vyrostla např. péče o čistotu českého jazyka, tzv. brusičství; snažil se zbavit češtinu cizích vlivů, zvláště německých, a obohatit ji prvky lidové mluvy, vlastenecké zánicení tu však namnoze převažovalo nad střizlivou filologickou úvahou (v tomto duchu opravoval ve svých edicích, určených především mládeži, i jazyk spisovatelů, např. B. Němcové). Ze sebraných pokladů lidové slovesnosti se pak snažil to nejlepší vracet v promyšlených výběrech (Domácí čítanka, Kytice aj.) znovu do oběhu v širokých vrstvách. — Z poznání lidové kultury vycházela i B. koncepce literatury, souhrnně vyjádřená ve stati *Život a literatura* (Obzor 1882) a pronikající jeho příležitostnými kritikami beletrie, kterou hodnotil především z hlediska vlastenecké i morální tendence a jazykové a stylistické správnosti. Literatura mu představovala nejdůležitější ztělesnění národního života a ideálů; proto odmítal jako cizácký, nihilistický a frivolní lumírovský kruh (třebaže rozpoznal talent J. Vrchlického), nadšeně naopak oceňoval Nerudovy Písně kosmické a básnické dílo S. Čecha. Ostře odsoudil mravokárně didaktickou a umělecky bezcennou literaturu pro děti a postavil proti ní —

vycházejí z psychologie dítěte a významu fantazie pro ně — svou životnější koncepci literatury pro mládež, opírající se o dětskou poezii folklórní a lidovou slovesnost vůbec. Z umělé literatury mu byly vzorem Sládkovy Skřivánčí písně, jimiž tvorba pro mládež vstupovala jako plnohodnotná součást do celonárodního písemnictví. Svou koncepci literatury pro mládež uplatnil také při přípravě učebnic. Jeho čítanky pro nižší třídy středních škol se udržely na školách v nových přepracovaných vydáních po několik desítek let a znamenaly výrazný kvalitativní pokrok v repertoáru školní četby. B. vytvořil čítankové jádro ukázek z lidové slovesnosti i obrozeneckých klasiků a položil důraz na literaturu současnou; uvedl do škol vedle B. Němcové i J. Nerudu, V. Hálka, S. Čecha, J. Vrchlického, J. V. Sládka, A. Jiráska aj. Literární povědomí studentů vyšších tříd pak formovala Malá slovesnost (připravená ve spolupráci s J. E. Kosinou, který napsal větší část teoretických výkladů), jež seznamovala studenty s literární estetikou a hlavními druhy poezie a prózy na materiálu z nové české literatury až po bezprostřední současnost i z vrcholných děl literatury světové. Z mnohostranného vědeckého díla B. nejvíce zastaraly jeho práce syntaktické a brusičské, antikvovány jsou přirozeným vývojem i jeho knihy školské, ostatní složky si však přes některé nedostatky věcné nebo metodologické podržely svou hodnotu; je založena především na shromáždění, utřídění, a tím uchování rozsáhlého materiálu ze všech oblastí lidové kultury na Moravě.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Čtenář (Komenský 1900), Fr. Novák (Komenský, společný pseud. s Janem Havelkou), Jan Kopecký, Jan Vesnický, Josef Zapletal, Jos. Horák (Komenský), Jos. Oškera (Hlídka 1900); F. B. (Lit. listy 1884). ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis Matice moravské (1869–1902); Čes. lid (1892–1903); Hlídka (1896–1905); Hlídka literární (1887–93); Chudým dětem (ročenka, 1892); Komenský (1873–1904); Listy filologické a pedagogické (od 1875); Lit. listy (od 1884); sb. Lit. prémie Um. besedy v Praze (1888); kal. Moravan (1886); Museum Franciscum-Annales (1895); O bídě lidské (ročenka, 1890); Obzor (1878–1905; 1882 stať Život a literatura); Osvěta (1880–87); Paedagogium (od 1879); Program c. k. vyššího gymnázia slovanského v Brně (od 1873); Program des k. k. katholischen Gymnasiums in Teschen (1868); sb. Slovensko (1901); Světozor (1879); Věstník českých profesorů (od 1901). ■

KNIŽNĚ. *Práce folkloristické a etnografické*: Lid a národ (2 sv., 1883 a 1885); Naše děti (1888, 2. rozšíř. vyd. s Alšovými ilustracemi b. d., 1899); Moravská svatba (1892); Moravský lid (1892); Líšeň (1902, s C. Mašíčkem); Deset rozprav lidopisných (1906). — *Sbírky lidových písní*: Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými (1882); Národní písně moravské vnově nasbírané (1889, obs. studii Několik slov o lidových písních moravských); Národní písně moravské vnově nasbírané (1901, obs. studii L. Janáčka O hudební stránce národních písní moravských). — *Práce jazykové*: O genitivě závislém na časoslovesech (1872); O instrumentále (1874); Skladba jazyka českého (1878, 2. přeprac. vyd. 1880, 3. přeprac. a dopl. vyd. 1882, od 7. vyd. 1895 přepracováno F. Joklem); Dialektologie moravská (1. Nářečí slovenské, dolské, valašské a lašské, 1886; 2. Nářečí hanácké a české, 1895); Rukověť správné češtiny (1891); Nová rukověť správné češtiny (1901); Dialektický slovník moravský (1906). — *Literární příručky a učebnice*: Stručný přehled dějin literatury české doby staré a střední (1874, pseud. Jan Vesnický, 2. opr. vyd. 1882); Malá slovesnost (1876, s J. E. Kosinou, 2. opr. vyd. 1878, 3. změn. vyd. 1883, od 5. vyd. 1895 zcela přepracováno F. Bílým a L. Čechem); Stručná nauka o trópech a figurách a základové české metricky (1881). — *Výbory* (posmrtně): Galánečka moja (mor. lid. balady ze sbírek F. B., F. Sušila a J. Černíka, 1951); Pohádky, říkadla a hádanky z Bartošovy Kytice (1953, usp. J. Červenka a K. Dvořák); Dětské pohádky (z díla B. Němcové, K. J. Erben a F. B., 1956, usp. J. Šlajera); Špity, špity, bábo (říkadla ze sbírek K. J. Erben a F. B., 1960, usp. K. Černý). ■ KORESPONDENCE: Č. Zíbrt: F. B. o studiu lidu moravského (Č. Zíbrtovi z 1891–1906, úryvky), ČL 1907 + F. B. dopisy A. Šemberovi a F. Zoubkovi (z 1875 a 1882), ČL 1907; J. Herzog: Několik dopisův od F. B. (z 1892–1904), Měšť. škola Tišnov, 1907/08; B. Glos: Čtyři dopisy F. B. (J. Glosovi z 1893 a 1902, úryvky), Časopis Vlasten. spolku muzejního v Olomouci 1950; T. Straková: F. B. a Leoš Janáček (vzáj. koresp. z 1890–95; 1957); A. Gregor: Z korespondence F. B. s Fr. Pastrnkem (z 1895–98), VVM 1958 + Z korespondence F. B. R. Dvořákovi (z 1895–1905), VVM 1966; A. Robek: Dopisy F. B. Č. Zíbrtovi (z 1891–97, komentované úryvky), sb. Lidová kultura východní Moravy 2, 1961; A. Závodský: Korespondence J. V. Sládka s F. B. (dopis z 1895), Zlatý máj 1962; k tomu: F. Všeticka: K Sládkově korespondenci s B., ČLit 1963. ■ REDIGOVAL: Časopis Matice moravské (1876–82, 1890–1901 s V. Brandlem); Národní bibliotéka české mládeže (1887). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL. *Antologie*: Antologie z národních písní československých (ze sbírek K. J. Erben a F. Sušila, J. Kollára, J. V. Kamarýta, 1874); F. L. Čelakovský: Pravidla moudrosti a opatrnosti (výbor z Mudrosloví..., 1875, pseud. Jan Kopecký); Vlast (výbor

z umělé vlastenecké poezie, 1875, pseud. Josef Zapletal); Vesna (výbor z umělé i lidové poezie milostné, 1876, pseud. Josef Zapletal); Kytice z národních písní moravských (1890, s L. Janáčkem; 3. vyd. 1901 rozšíř. o písně české a slovenské s tit. Kytice z národních písní moravských, slovenských i českých); Domácí čítanka (výběr z lidové slovesnosti a zvyků, 1900); Sto lidových písní českoslovanských s rozboru a výklady (b. d., 1903); Kytice (výběr z lidové slovesnosti pro děti, b. d., 1906). — *Edice*: Příhody, jež na cestě do Carohradu a zvlášť v zasetí svém zkusal a sepsal Václav Vratislav z Mitrovic (1874, upr. do nového jazyka); B. Němcová: Babička (1887, sloh. upr. pro ml.); Vybrané spisy B. Němcové (5. sv., 1893–1900, sloh upr.); Vybrané pohádky B. Němcové (1901). — *Školní čítanky*: Česká čítanka pro 1. tř. škol středních (1876); Česká čítanka pro 4. tř. škol středních (1881); Česká čítanka pro 2. tř. škol středních (1883); Čítanka pro 3. tř. škol středních (1887). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Bartocha: Chronologický přehled literární činnosti F. B., ČMM 1906 (i sep.). ■ **LITERATURA**: J. Bartocha: F. B. (b. d., 1906) + Z pamětí a života F. B. (b. d., 1907); sb. Památce F. B. (1926); sb. F. B. 1837–1937 (1937, uváděno též s tit. Památce F. B.); sb. Ze života a díla F. B. (1957); K. Pavlišťík: Pamětní síň F. B. na Mladcově (1967); A. Gregor: O životě a díle F. B. (1968). ■ an.: F. B., Světozor 1879; J. Neruda: F. B., Humorist. listy 11. 3. 1882 → Podobizny 2 (1952); J. Gebauer: ref. Dialektologie moravská, Athenaeum 1886; J. Herben: Prof. F. B., Lit. listy 1887 + F. B., sb. Slavín 3 (1885–87); F. Slaměník: F. B., Komenský 1887; -t -s (A. Kraus): ref. Národní písně moravské vnově nasbírané, Athenaeum 1890 (k tomu B. odpověď v Obzoru 1890, Krausova replika v Athenaeu 1891). P. Váša: O původu některých písní nábožných v B. sbírce Národních písní moravských, ČL 1896; F. Bílý: Životopis F. B., in F. B.: Sto lidových písní českoslovanských (1903); ■ nekrology: J. Bartocha: F. B., MSIR 1905/06; F. Kretz: Význam F. B. v oboru lidovědy, MSIR 1905/06; R. Dvořák: Za F. B., Výr. zpráva 2. čes. gymnázia v Brně 1905/06; F. Rypáček: Školní rada F. B., Program 1. čes. gymnázia v Brně 1905/06; J. Dušek: F. B., Národop. věstník českoslovanský 1906; J. Herben: F. B., Čas 14. a 15. 6. 1906 → Kniha vzpomínek (1935); F. Šujan: F. B. zemřel, Časopis Mor. muzea zemského 1906; F. Slaměník: Za F. B., Komenský 1906; V. Šťastný: F. B., Obzor 1906; F. Bílý: F. B., Osvěta 1906 + V. Brandl a F. B., Lidová čítanka moravská (1907); V. Vávra: Dva mužové školy, Věstník českých profesorů 1906/07; F. Pastřnek: Školní rada F. B., Almanach ČAVU 1907; L. Čech: O významu vědecké práce F. B., ČMM 1907; -m.: F. B., Časopis Vlasten. spolku muzejního v Olomouci 1907 ■; S. Souček: Jak použito sbírky lidových písní a tanců moravských a slezských, pořizené roku 1819, Národop. věstník českoslovanský 1910; M.

Hýsek in Literární Morava v letech 1849–1885 (1911); J. Petr: K naší pohádkové literatuře, Pedag. rozhledy 1912/13; F. Trávníček: K B. brusičství, ČMM 1924 (k tomu J. Kabelík: Odpověď Trávníčkovi, tamtéž); J. Horák: F. B., in Národopis českoslovanský, Čs. vlastivěda 2 (1933); M. Wgt (Weingart): Sté výročí narození F. B., ČMF 1937; F. Trávníček: F. B., ČMM 1937; M. Hýsek: K učebnicím F. B., NL 14. 3. 1937 → Literární besedy (1940); J. Vyslouzil: Nad folkloristickým dílem F. B., ČL 1956; A. Gregor: O životě a díle F. B., VVM 1957; A. Vašek: Jazykozpytné dílo F. B., Valašsko 1957; F. Svěrák: Význam B. Skladby jazyka českého, Čes. jazyk 1957; J. Skutil: Z olomouckého působení F. B., sb. Za hlasem Komenského (1957); A. Jeřábková: Morava k B. jubileu, ČL 1958; D. Šajtar: Dvě „moravské“ tradice literárněhistorického bádání v oblasti písemnictví pro mládež, Zlatý máj 1965; O. Sirovátka: B. národopisec, Zprávy oblast. muzea jihových. Moravy v Gottwaldově 1966; B. Hekl: F. B. jako literární kritik, SISb 1966; J. Černík: F. B. — sběratel lidových písní, SISb 1966; Z. Zapletal: Ke genezi literárněvýchovné iniciativy F. B., sb. Jazyk — literatura — škola (Brno 1967) + Mezi folklórem a literaturou, Zlatý máj 1967 + Mezi folklórem a literaturou (Některé otázky četby mládeže v pojetí F. B.), sb. K minulosti i dnešku literatury (Brno 1969) + Geneze a charakter literárněvýchovné iniciativy F. B., sb. Jazyk — literatura — škola 2 (Brno 1970); Z. Jakubičková: Lidové obyčeje a obřady v pozůstalosti F. B., Národopisné aktuality 1976; J. Pešek: F. B. a lidová píseň, Malovaný kraj 1977, č. 2; V. Michálková: F. B. — dialektolog, Malovaný kraj 1978, č. 5.

pp

František Michálek Bartoš

* 5. 4. 1889 Rychnov nad Kněžnou
† 12. 5. 1972 Praha

Historik, zabývající se zejména dějinami reformace a speciálně husitstvím, vydavatel a interpret starší české literatury.

Byl synem okresního hejtmána v Rychnově nad Kněžnou; jeho bratry byli dramatik a divadelní kritik Jan B. a hudební estetik a kritik Josef B. (1887–1952). Po otcově smrti (1894) se rodina odstěhovala do Turnova, kde B. začal chodit do školy. Od 1900 studoval na gym-

náziu v Mladé Boleslavi a začal se hlouběji zabýmat o historii, 1908 maturoval v Praze a na filoz. fakultě studoval (spolu se zeměpisem) historii, především jako žák V. Novotného, jehož vlivem se začal speciálně zabývat husitstvím; 4. ročník absolvoval u H. Finka ve Freiburgu, kam se vrátil i po pražském doktorátu (prací *K počátkům Petra Chelčického*) v zimním semestru 1912–13. Zkušební rok odučil na reálce v Turnově, po návratu do Prahy působil 1915–31 jako středoškolský profesor, zároveň 1914–17 jako asistent Národního muzea; 1916 se oženil s J. Michálkovou. 1922 se habilitoval na Husově teologické fakultě, kde byl 1931 jmenován mimořádným, 1937 řádným profesorem českých dějin. Po rozdělení pražské fakulty na Husovu a Komenského působil až do 1960 na Komenského evangelické fakultě.

V B. mnohostranném a rozsáhlém díle vědeckém i popularizačním dominuje husitská a reformační tematika, z jejíhož hodnocení jednoznačně vyplývá B. stranění evangelické reformě. Zabýval se především náboženskou a názorovou problematikou husitské revoluce. Z jeho prací o počátcích doby husitské vynikají studie o životě a díle M. J. Husa, jeho předchůdců i následovníků a tehdejších teologů vůbec (Miliče z Kroměříže, Jakoubka ze Stříbra, Rokycany, Příbrama, Payna, Biskupce). Pro tyto práce je — tak jako pro celou B. tvorbu — příznačný důraz na detail, na životní a literární osud, nikoli úsilí pochopit osobnost synteticky v rámci dobového hnutí. Materiál čerpal B. zvláště z osobitého dobového literárního žánru (traktátová literatura) a z dobové publicistiky; zajímal se zejména o dobu, vznik a o autorství rukopisů, o názorovou filiaci a vztahy jednotlivých myslitelů hlavně 15. stol., řadu husitských rukopisů nově zpřístupnil. Nejceněnější z četných B. prací v tomto směru je studie *Půlstoletí husitského bádání a nové nálezy husitských památek*, v níž podal podrobný vývojový obraz tohoto badatelského odvětví. Husitské publicistiky a propagandy využil B. i jako pramenného základu pro práce sledující ohlas a vliv husitského učení v Evropě (*Z publicistiky husitského odboje*, *Manifesty města Prahy z doby husitské*, *Husitství a cizina*), husitské a bratrské historiografie pro výzkum Starých letopisů českých, Vavřince z Březové a Historie fratrum (*Z husitského a bratrského dějepiscetví*), kde ho zajímala doba vzniku

kronik a jejich autorství. Cenné jsou B. vyčerpávající soupisy literární činnosti husitských a táborských myslitelů, které se staly východiskem pozdějšího bádání o myšlenkovém odkazu husitství (*Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra*, *Literární činnost M. Jana Rokycany*, *M. Jana Příbrama*, *M. Petra Payna*, *Po stopách pozůstalosti M. Jana Husi*, *Literární činnost M. Jana Husi a M. Jeronýma Pražského*). Celku B. prací, pro něž je charakteristická značná míra hypotetičnosti a vyostřená polemičnost, dlouho chyběl syntetizující nadhled. K syntéze se B. přiblížil až v poválečných pracích *Čechy v době Husově a Husitská revoluce*, cenných zejména psychologickou analýzou Husova vývoje a vypravěčským uměním. Využívaje nových materiálových poznatků, vracel se B. ideologicky k Palackému, střetaje se koncepčně zejména s J. Pekařem. Chápáním husitství jako hnutí výlučně náboženského a důrazem na individuální činitele jako hybatele dějin dostal se B. do rozporu jak s gollovsky orientovanou pozitivistickou školou, tak s historiografií marxistickou. Význam jeho díla spočívá tedy zejména v heuristicky důkladné, analytické práci, která se stala předpokladem pozdějších syntéz. — V literatuře období předhusitských zaujala B. pracovní hlavně otázka staročeského překladu bible, satiry Hradeckého rukopisu a lexikografické práce mistra Klareta, v literatuře pozdějších epoch věnoval speciální pozornost především J. Dobrovskému a problematice RKZ. Studiemi doprovodil řadu edic starší české literatury.

ŠIFRY: (F. B.), F. M. B. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akademie (1927); Archiv Komenského (1938–40); Beseda (1946); Bratislava (1932) Počátky národní bible v Čechách, i sep.); Budoucnost (1921); Byzantinoslavica (1963); Církevní věstník (1953); Communio Viatorum (1958–67); Čas (1921); Časopis archivní školy (1938–39) Po stopách pozůstalosti M. J. Husi, i sep.); ČČM (1914–65); 1914 K počátkům P. Chelčického, i sep.); Časopis Matice moravské (1916–51); Časopis pro moderní filologii (1940); Časopis Společnosti přátel starožitností českých (1922–61); 1922 Z Žižkových mladých let, i sep.); Čes. demokracie (1917); Čes. kultura (1914); Čes. literatura (1958); Čes. mysl (1932, 1943); Čes. slovo (1923–39); Čes. bratr (1927–45); Čes. časopis filologický (1943–45); Čes. (Českosl.) časopis historický (1910–14, 1926, 1939, 1946, 1958); Čes. zápas (1926–67); 1926 Nejstarší Husovy životopisy a jejich svědectví o Mistrově rodišti, i sep.); Čes. život (1947); Dělnická osvěta (1927) M. Jan Hus a český biskup, i sep.); Domov a svět

(1932); Evangelický kalendář (1953–64); Historia Universitatis Carolinae Pragensis (do 1972); Jihočes. sborník historický (1929–72; 1936 Bratrstva tábořského sláva i pád, i sep.); 1939 Návrh krále Jiřího na utvoření svazu evropských států, i sep.; 1941 M. Jeroným Pražský, i sep.; 1957 Z politické literatury doby husitské, i sep.); Kalendář českožidovský (1915–16); Kalich (od 1918; 1919 Masarykova česká filozofie, i sep.); Klín (1914–15); Kmen (1918); Kostnické jiskry (1922–72); Krkonoše—Podkrkonoší (1967); Křesťanská revue (1951–72); Listy filologické (1914–71; 1933 Mag. Claretus de Solentia a P. Clarificator, i sep.; 1938 Na okraj životního díla Ondřeje z Dubé, i sep.); Lumír (1916); Mediaevalia bohemia (1969); Minulostí západočes. kraje (1964); Náboženská revue (1946–64); Národ (1917); Nár. kultura (1924–25); Nár. osvobození (1924–45); Nár. práce (1939–40); Národopisný věstník československý (1924 M. J. Hus v bohoslužbě a účtě církve podobení a v podání prvního století po své smrti, i sep.); Naše doba (1915–44); Naše řeč (1926); Naše věda (1921–44); Naše zprávy (1939–40); Nová mysl (1953); Nová svoboda (1924–45; 1928 Svoboda vysokých škol a svoboda kritiky, i sep.); Nový lid (1938–39; 1938 Tisíc let našeho zápasu, sep. 1945); Nový večerník (1939); Podoubraví (1924); Prager Presse (1925–38); Právo lidu (1926–34); Pražský ilustrovaný zpravodaj (1942–44); Přerod (1924); Realistická stráž (1922); Reformační sborník (1921–46); Ruch (1930); Sborník filologický (1922); Sborník historický (1953–61); Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy (1932 Manifesty města Prahy z doby husitské, i sep.); Slavia (1954, 1967); Slavische Rundschau (1938); Slezský sborník (1934, 1958; 1934 M. Pavel Kravař, i sep.); Služba (1921); Studentská revue (1914); Svobodný zítřek (1946); Škola a kultura (1946); Theologia evangelica; Venkov (1930); Věstník ČAVU (1942–52; 1944 Příspěvky k dějinám Václava IV., i sep.; 1946 Středověké rukopisy archivu vodňanského, i sep.); Věstník KČSN (1923 až 45; 1923 Puer bohemus, i sep.; 1925 Zapadlé dílko bratrské vědy, i sep.; 1931 Husitika a bohemika několika knihoven německých a švýcarských, i sep.; 1934 Poslání M. O. Galky králi Vladislavovi Varnenčíkovi, i sep.; 1943 O původce Historia von D. Johann Fausten, i sep.; 1944 Rukopisy děkanství karštejnského, i sep.; 1945 Čtyři statí o Dobrovském, i sep.); Věstník pedagogický (1943); Vlastivědný sborník východočeský (1924 O čáslavské ostatky Žižkovy, i sep.); Vlastivědný věstník moravský (1958); Vojenské rozhledy (1924); Zlatá Praha (1915 Husovi přátelé i nepřátelé v Kostnici, i sep.); Zvon (1924); mimoto řada sborníků a zahraničních odborných časopisů. ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře a historii*: Kniha Z. Nejedlého o husitské písni a bohoslužbě (1915); Betlémská kaple (b. d., 1921, s A. Kubíčkem); Jan Nepomucký, světec doby temna (1921); O Žižkův hrob (1923); Bratr Řehoř, tvůrce jednoty

bratrské (1924); Pravda o Husovi a husitství (1924); Prokop Veliký (1924); Jan Žižka z Kalicha (1924, v rámci cyklu Žižkova doba); Sporné otázky Žižkova života (1924, v rámci cyklu Žižkova doba); Jan Žižka z Trocnova (1924); Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra (1925); Eneáš Silvius, jeho život a jeho Česká kronika (1925); Z Husových a Žižkových časů (1925); Soupis rukopisů Národního muzea v Praze (2 sv., 1926, 1927); O „Nového Bartoše“ (1927); Literární činnost M. Jana Rokycany, M. Jana Příbrama, M. Petra Payna (1928); Kníže Václav svatý v dějinách a v legendě (1929); Husitství a cizina (1931); Hus a město Kostnice. 1415–1914 (1934); Lipany (1934); Prokop Veliký (1934); O Husa a o Husovi (1935); Půlstoletí husitského bádání a nové nálezy husitských památek (1935); Viklef a Čechy. Průvodce výstavou (1935); Jihlavská kompaktáta (1936); M. Jan Hus jako rektor Karlovy univerzity (1936); M. Jakoubek ze Stříbra, spolubojovník a nástupce Husův (1936); Rukopisy (1936); Listy profesorů F. Marešovi o RKZ (1937); Z kroniky Bartošova rodu (1938); Bojovníci a mučedníci (1939, změn. vyd. 1946); Historický rozbor Rukopisu královédvorského a zelenohorského (1939); Hledání podstaty křesťanství v české reformaci (1939); Kniha a osudy (1939); Mikuláš z Pelhřimova, biskup tábořského bratrstva (1939); O kalich (1939); Do čtyř pražských artikulů (doplň. vyd. 1940, poprvé v Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy, 1925); Obrázky z našich dějin (1940); Nové obrázky z našich dějin (1940); Ohlas Husova díla ve světě (1940); Poslední Lucemburkové v Čechách (1940); Devět statí z českých dějin (1941); Dvě statí z pražských dějin (1941); Několik postav z českých dějin (1941); Počátky české bible (1941); Biskupství v jednotě bratrské (1944); Co víme o Husovi nového (1946); Ke dni 6. července 1946 (1946); Kamil Krofta (1946); Rukopisy královédvorský a zelenohorský (1946); Čechy v době Husových, 1378–1415 (1947); Jaroslav Goll (1947); Z dějin hesla Pravda vítězí (1947); Kniha a zápasy (1948); Literární činnost M. Jana Husi (1948); O podstatu křesťanství a dědictví jednoty bratrské (1948); František Palacký (1948); Světci a kacíři (1949); Z dějin kaple Betlémské (1951); Dva hlavní rodáci podblanští, M. Matěj z Janova a M. Vojtěch Raňkův z Ježova (1952); Dvě studie o husitských postilách (1955); M. Petr Payne, diplomat husitské revoluce (1956); Petr Chelčický, duchovní otec jednoty bratrské (1958); Ze zápasů české reformace (1959); Soupis pramenů k literární činnosti M. Jana Husi a M. Jeronýma Pražského (1965, s P. Spunarem); Husitská revoluce (1. Doba Žižkova, 1415–1426, 1965; 2. Vláda bratrstev a její pád, 1426–1437, 1966); Vzpomínky husitského pracovníka (1970). — Řada separátů B. studií vyšla opatřena samostatnou paginací; zde registrujeme jejich původní časopisecký otisk v rubrice k tomu příslušné, a to s označením „i sep.“. — *Překlady*: J. T. Müller:

Dějiny jednoty bratrské (1923); F. Palacký: Obrana husitství (1926); Francouzský učenec katolický E. de Bonnechose o M. Janu Husovi (1928). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Kostnické jiskry (1924), Reformační sborník (1934–46). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Tetragonus Aristotelis (1916); Listy bratra J. Žižky (1924); Husův památník (1925, s J. Motyčkou); Listy M. J. Husi (1925); Život M. Jana Husi od Jiříka Heremity (1928); Výstava na paměť bitvy u Lipan a Prokopa Holého (1934, s K. Guthem a V. Vojtíškem); Řeči Mikuláše z Pelhřimova a Oldřicha ze Znojma pronesené v Basileji r. 1433 na obranu husitského programu čtyř artikulí (1935); Listy a Řád vojenský Jana Žižky. 1420–1423 (1935); Mladý Dobrovský o nepomucké legendě (1940); Dopisy J. Dobrovského s A. Helfertem (1941, s J. Volfem); J. Hus: Listy a projevy. Životopis od Jiřího Heremity (1947); Dopisy J. Dobrovského s J. P. Cerronim (1948); Autograf M. J. Husi (1954). ■

BIBLIOGRAFIE: za léta 1910–48 in F. M. B.: Světci a kacíři (1949); 1949–59 in F. M. B.: Ze zápasů české reformace (1959); do 1969 in Mediaevalia Bohemica 1969. ■ LITERATURA: (an.): F. M. B. šedesátiletý, ČSPS 1949; F. Kavka: 75 let F. M. B., Jihočes. sb. historický 1964; R. Říčan: The Seventy-Fifth Birthday of F. M. B., Historian of Husitism, Communia Viatorum 1964; A. Molnár: K osmdesátinám F. M. B., Kostnické jiskry 1969, č. 13; J. Hlaváček: F. M. B. zemřel, Jihočes. sb. historický 1973; J. Janáček: Za F. M. B., ČsČH 1973; F. Kutnar in Dějiny českého dějepiscetví 2 (1977).

bs

Jan Bartoš

* 23. 2. 1893 *Rychnov nad Kněžnou*

† 6. 5. 1946 *Praha*

Divadelní kritik a historik, autor monografií o českém divadle 2. poloviny 19. století; dramatik, v jehož mnohotvárné tvorbě, zahrnující společenskou grotesku, filozofující hru o nejobecnějších metafyzických problémech i lyrickou hříčku, se realizovaly prvky expresionismu.

Otec byl okresním hejtmanem; staršími bratry byli hudební kritik, estetik a překladatel Josef B. (1887–1952) a historik F. M. B. Od 1905 studoval J. B. na Akad. gymnáziu v Praze, po maturitě (1913) na právnické fakultě (dok-

torát 1918); působil krátce jako advokátní koncipient a magistrátní úředník, 1923–24 byl úředníkem při intendantuře Národního divadla. 1924 se stal knihovníkem Národního muzea; zde vybudoval samostatné divadelní oddělení, v jehož čele stál do penzionování v dubnu 1946. Krátce byl ženat s Annou Hennerovou, mladší, tragicky zemřelou (1920) sestrou M. Pujmanové. — Pro B. lidský profil byla charakteristická hluboká vnitřní rozeklanost: jako zastánce pokrokového, až radikálního společenského stanoviska se podílel na četných společných podnicích levicové kultury (zejména vystupoval proti konzervatismu ve vedení Národního divadla, byl členem Dramatického klubu aj.), jeho povaha se sklony k podivínství ho však hnala do samoty a dobrovolné izolace od lidí, která se vystupňovala v posledních deseti letech. Soustředěně se věnoval chiromantii a astrologii (sestavil řadu horoskopů a předpovědí pro své přátele, např. pro V. Vančuru, J. Fučíka, V. Nezvala). Celý život byl pronásledován představou smrti; tento stav (podmíněný patrně těžkou poruchou štítné žlázy s psychickými důsledky) ho dovedl k rozhodnutí ukončit život sebevraždou, na niž dlouho pomýšlel. V den prvního výročí květnového povstání se ve svém bytě otrávil a zemřel nazítří ve vinohradské nemocnici.

V české dramatické produkci bylo dílo J. B. od počátku ojedinělé jak důsledností svého úsilí o myšlenkovou náročnost, tak svým tvárným experimentováním. Paradoxní protikladnost autorovy lidské existence vytvářela základ jeho tvorby literární; i ona vyjadřovala na jedné straně nekompromisně radikální společenské stanovisko, na druhé však vycházela z autorovy víry ve fatalistické předurčení lidského osudu. Celé B. dílo je poznamenáno představou smrti, neustále se vracející zejména v typech jeho hlavních postav, jež mají zřetelně autostylizační základ. Všechna B. drama spojuje myšlenka o prolnutí skutečnosti a snu. B. nechápal sen jako protiklad reality, ale začleňoval jej jako významnou složku do celku lidského života. Tak se v jeho hrách stírala hranice mezi skutečností a fikcí a vytvářela zvláštní a pro B. příznačná atmosféra fantasmagoričnosti. Jeho divadelní postavy vyvolávají dvouznačnou představu bytostí zcela určitých, ale zároveň jen vysněných: v jejich charakteristice se slučují projevy konkrétní dobové reality s rozpoutanou fantazií. Pod-

statným rysem B. dramatiky je splývání tendence k intelektuálně složité hře s úsilím o moderní dramatický projev, zejména s citem pro divadelnost a komediálnost dramatického textu; tyto vlastnosti se rozvinuly ve 20. letech, zřetelně ovlivněny příkladem světové dramatiky (Pirandello) i divadelním úsilím české avantgardy. — První B. hry (aktovky *Primo vere* a *Konec Jakuba Carranzy*, drama *Souboj*) souvisely ještě s dobovou zálibou v dusných náladách a dekadentní smyslnosti. Obratem v jeho tvorbě, v níž se na počátku 20. let silně projevovalo zaměření k sociální aktualitě, bylo satirické drama *Krkavci*, karikaturně zobrazující poměry po vzniku samostatného státu a hodnocené, zejména pro prvky hyperbolizující grotesky, jako expresionistické. Drsná kritika společenského řádu charakterizuje i další grotesky a sarkastické komedie z této doby (*Pelikán obrovský*, *Námluvy*, *Hrdinové naší doby*). Tuto společensky útočnou linii trvale provázely jednak baladické pokusy inspirované bytostným tragismem lidské existence (*Milenci*), jednak intelektuálně náročné filozofující hry o metafyzických otázkách života a smrti (vrcholem zde je drama *Vzbouření na jevišti*). Pod vlivem poetismu začal B. v 2. polovině 20. let psát i hříčky založené na duchaplné výstavbě dialogu (*Orfeus a Eurydiké*), na fantazii a lyrismu (*Nezvěstná*). B. měl mnoho těžkostí s uváděním svých her na scénu (soudil se např. s Národním divadlem o dodržení smluv, některé hry zůstaly za B. života neuvedeny, dramata *Dobyvatelé* a *Začarovaný milionář* dokonce v rukopise) a s jejich neadekvátním režijním pojetím i hereckým provedením, a tím i s ohlasem u diváků. Na přelomu 20. a 30. let proto skončil s původní dramatickou tvorbou a věnoval se nadále úpravám her staršího českého repertoáru, divadelní kritice a zejména českým divadelním dějinám 2. poloviny 19. století. Jeho práce věnované tomuto tématu jsou založeny na střídavém a přísném hodnocení pramenů a na kritickém přístupu k dosavadní literatuře předmětu. B. monografie *Národní divadlo a jeho budovatelé* narazila pro věčný pohled na boje okolo budování ND, korigující vžitou představu o jednotné vůli národa, na odpor oficiálního dějepisce (polemika s K. Stloukalem). Nový pohled a adekvátní vystižení kulturní atmosféry doby přinesla monografie o Prozatímním divadle.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Jan Brauner; Btš, jb. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1918); Červen (1918); Čes. kultura (1912); Jevišťe (1920); Kmen (od 1917); Kritika (1924); Národ (1918); Nár. obzor (od 1909 po 16 let div. referáty); Nár. osvobození (1925); Nár. práce (1939); Nová scéna (1929); Nová svoboda (1924); Novina (od 1909); Pásmo (1924); Plán (1930); Právo lidu (1919); Ranní noviny (1936); Rozpravy Aventina (od 1927); Scéna (1913); Sever a východ (1925); Sobota (1920); Topičův sborník (od 1925); Tvorba (od 1925); Ženské listy (1917). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle*: *Primo vere* (D 1913, prem. 1919, pseud. Jan Brauner); *Běsové. Životní drama Dostojevského* (E 1914, změn. vyd. 1917 s tit. F. M. Dostojevskij); *Konec Jakuba Carranzy* (D b. d., 1915, pseud. Jan Brauner); *Souboj* (D 1917, i prem.); *Rusko a Evropa* (EE 1919); *Krkavci* (D 1920, i prem.); *Listy o současné Francii* (EE 1921); *Milenci* (D 1922); *O moderním divadelním projevu* (E 1922); *Námluvy čili Škola diplomacie* (D 1923, i prem.); *Pelikán obrovský* (D 1923, prem. 1920); *Nabídnutí k sňatku* (D 1925, i prem.); *Vzbouření na jevišti* (D 1925, prem. 1926); *Hercovo tajemství* (EE 1926, rozšř. vyd. 1946); *Hrdinové naší doby* (D 1926, i prem.); *Strašidelný dům* (D 1926, prem. 1928); *Ulopuená kadeř* (D 1927, i prem.); *Jůra d'ábel* (D 1927, prem. 1928); *Orfeus a Eurydiké* (D 1927); *Plující ostrov* (D 1927); *Člověk, jenž má 5 000 v kapse* (D 1928); *Nezvěstná* (D 1928, prem. 1947); *Daleká cesta* (EE 1929); *Ondřej a Isabela* (R 1929); *Eliane* (D 1930); *Národní divadlo a jeho budovatelé* (1933); *Budování Národního divadla. Legenda a skutečnost* (polemická studie, 1934); *Legenda o budování Národního divadla a její obhájce. Replika Karlu Stloukalovi* (polemická studie, 1935); *Prozatímní divadlo a jeho čínohra* (monografie, 1937). — *Úpravy dramát*: J. Vlček: *Bílá paní aneb Sladká kaše* (1929); J. N. Štěpánek: *Korutané v Čechách* (1929); F. B. Mikovec: *Záhuby rodu přemyslovského* (1932); G. Pflieger Moravský: *Boleslav Ryšavý* (1933); E. Bozděch: *Dobrodruzí* (1933); J. E. Vocol: *Harfa* (1933); V. Hálek: *Záviš z Falkenštejnu* (1933); A. J. Zima: *Oldřich a Božena* (1933); Ch. D. Grabbe: *Don Juan a Faust* (1934); V. K. Klicpera: *Soběslav, kníže selské* (1934); J. Linda: *Jaroslav Šternberk v boji proti Tatarům* (1934). ■ USPOŘÁDAL: *Národní divadlo a jeho budovatelé 1850—1881* (katalog výstavy, 1931). ■

LITERATURA: ■ ref. *Primo vere*: F. X. Šalda, Čes. kultura 1912/13; M. M. (Majerová), PL (večerník) 19. 9. 1919; jv (J. Vodák), Venkov 21. 9. 1919 ■; ■ ref. *Souboj*: V. (E. Vachek), PL (večerník) 30. 11. 1917; J. Hilbert, Venkov 2. 12. 1917; K. M. Klos, Ženské listy 1917/18, s. 13; O. Fischer, Čes. revue 1917; M. Hennerová, Kmen 1917/18 ■; N. Melniková-Papoušková: ref. *Rusko a Evropa*, Cesta 1919/20; ■ ref. *Krkavci*: jv (J. Vodák), Venkov 4. 6. 1920; ALAP (A. Procházka), Moderní revue 1920; Et (E. Tréval), Zvon 1920; KZK (K. Z. Klíma), LidN 4. 6. 1920;

M.M. (Majerová), PL (večerník) 4. 6. 1920 ■; ■ ref. Pelikán Obrovský: Z. Hásková, Cesta 1920/21; M. Novotný, Nové Čechy 1921; J. Honzl, RP 15. 7. 1923 (Dělnická besídka) ■; J. Kopal: ref. Listy o současné Francii, Nové Čechy 1922; F. Götz: Dva typy nové komedie, Host 1922/23; ■ ref. Náměly: E. Konrád, Cesta 1922/23; M. M. (Majerová), RP 24. 3. 1923 ■; ■ ref. Nabídnutí k sňatku: E. Konrád, Cesta 1924/25; M. M. (Majerová), RP 25. 8. 1925; L. Suchý, Venkov 25. 8. 1925 ■; ■ ref. Vzbouření na jevišti: L. Blatný, Host 1924/25; E. Konrád, Cesta 1925/26; J. Knap, Kritika 1926; Cassius, LidN 19. 1. 1926; M. M. (Majerová), RP 19. 1. 1926; -jk- (J. Kodíček), Tribuna 19. 1. 1926; H. Jelínek, Lumír 1926 ■; ■ ref. Hrdinové naší doby: E. Konrád, Cesta 1925/26; J. Knap, Kritika 1926; H. Jelínek, Lumír 1926; Cassius, LidN 18. 3. 1926; M. M. (Majerová), RP 15. 4. 1926; -jk- (J. Kodíček), Tribuna 18. 3. 1926 ■; M. Rutte in Tvář pod maskou (1926); ■ ref. Uloupená kadeř: E. Konrád, Cesta 1926/27; M. M. (Majerová), RP 1. 4. 1927; Z. Hásková, Lumír 1927; B. (E. Bass), LidN 31. 3. 1927; -FR- (J. Frejka), NO 31. 3. 1927 ■; Č. Jeřábek: ref. Plující ostrov, NO 24. 9. 1927; ■ ref. Jůra d'ábel: B. (E. Bass), LidN 13. 5. 1928; J. H. (Hilbert), Venkov 13. 5. 1928; -FR- (J. Frejka), NO 13. 5. 1928; M. M. (Majerová), RP 15. 5. 1928 ■; -FR- (J. Frejka): ref. Strašidelný dům, NO 16. 5. 1928; AN (A. Novák): ref. Daleká cesta, LidN 19. 10. 1929; ■ ref. Národní divadlo a jeho budovatelé: J. Träger, Čin 1934 + Listy pro umění a kritiku 1934; J. Honzl: Symboly v umění a v politice, Doba 1934/35; p. (A. M. Píša), PL 13. 10. 1934; K. Stloukal, ČCH 1934 + Legenda o budovatelích Národního divadla (polemická brožura, 1935) ■; ■ nekrology: kd (E. Konrád), Svob. noviny 8. 5. 1946; jtg (J. Träger), Svob. slovo 9. 5. 1946; kp (K. Polák), PL 9. 5. 1946; R. Černý, Lid. demokracie 11. 5. 1946; J. Honzl, RP 14. 5. 1946; V. Nezval, Nár. divadlo 1945/46, s. 51; J. Port, Divadlo 1946, s. 70; J. Knap, ČNM 1947 ■; A. Dvořák in Program D 48; J. Honzl: Tragický básník J. B., Otázky divadla a filmu 1945/46 → J. B.: Hercovo tajemství (1946), pak → Divadelní a literární podobizny (1959) + Nezvěstná, Program Studia ND 1947 → K novému významu umění (1959); O. Štorch-Marien in Ohňostroj (1967); F. M. Bartoš in Vzpomínky husitského pracovníka (1970); J. Seifert in Všechny krásy světa (1982).

ll

Josef Bartoš

* 28. 10. 1861 *Malé Přílepy* u Berouna
† 9. 8. 1926 *Praha*

Překladatel, především z angličtiny.

Po maturitě na reálce v Praze (1879) studoval na České vysoké škole technické, a to postupně pozemní stavitelství, stavbu strojů a konečně odbor technické chemie, z něhož 1881 složil 1. státní zkoušku. V praxi pak působil v potravinářském průmyslu, též jako ředitel cukrovaru.

Těžiště B. literární činnosti leželo především v uvádění anglické prózy do českého prostředí; působil jako její překladatel, ale zároveň organizoval její vydávání (jako redaktor Anglické knihovny) a psal informační články jednak o překládaných autorech, jednak o literárním životě soudobé Anglie.

PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (od 1893); Čes. revue (od 1899); Květy (od 1898); Lumír (od 1897). ■ KNIŽNĚ. *Překlady*: E. Zola: *Zaživa pohřben* (1894); J. J. Astor: *Jinými světy* (1896); D. du Maurier: *Trilby* (1896); H. R. Haggard: *Kleopatra* (1899); R. L. Stevenson: *Podivný případ doktora Jekylla a pana Hyda* (1900); I. Zangwill: *Snílkové ghety* (1901); J. M. Barrie: *Sentimentální Tommy* (1902); I. Maclaren: *Drumtochtské obrázky* (1903, s F. Žilkou); R. Kipling: *Vybrané povídky* (1904); G. Moore: *Mildred Lawsonová a jiné povídky* (1905); K. Grahame: *Zlatý věk* (1908); G. Boccaccio: *Fiametta* (1919) + *Koš aneb Bludiště lásky* (1919); H. N. Casson: *Zásady obchodu* (1923); H. Ford: *Fordovy ideály* (1924) + *Můj život a dílo* (9 sv., 1924); H. J. Barret: *Moderní metody v obchodní kanceláři* (1924); J. London: *Úplněk* (1925); F. W. Taylor: *Základy vědeckého vedení* (1925). ■ REDIGOVAL *knihnice*: Anglická knihovna (1901–13), Merkur (1923–25).

ah

Jan Bartoš Bělčický

* 17. 5. 1887 *Bělčice* u Blatné
† 7. 10. 1955 *Beroun*

Fejetonista a prozaik, autor gramatických a literárněhistorických příruček.

Vl. jm. Jan Bartoš (tak podepisoval své odborné a popularizační práce). Narodil se v rolnické rodině jako sedmé z osmi dětí, dětství prožil v rodišti. Studoval na gymnáziu v Praze a od tercií v Čes. Budějovicích (mat. 1907), poté slavistiku a romanistiku na filoz. fakultě v Praze (doktorát 1913 prací *Příspěvky k syntaxi v staroslověnském apostolu*); v letním semestru 2. ročníku studoval na univerzitě v Krakově. Od 1912 působil jako středoškolský profesor češtiny a francouzštiny: zprvu v Praze (1917 konal vojenskou válečnou službu v Uhrách), 1918–22 v Berouně, 1922–24 ve Strážnici (viz kn. *Mizející Slovácko*), 1924 až 32 v Kralupech nad Vltavou, od 1932 znovu v Praze. 1941 byl penzionován, 1945–48 znovu učil v Praze. Poslední léta života trávil v Berouně, kde byl i pohřben. Jeho cesty po Itálii, Španělsku, Francii, Jugoslávii a Polsku se zrcadlí v knize *Všude zem Páně*.

Všechna B. literární činnost byla užítkově zaměřena, a tedy konkrétně adresována. Na pomoc středoškolským studentům a široké veřejnosti byla určena řada gramatických a literárněhistorických spisků; z nich závažnější jsou dvě práce přibližující vůdčí zjevy soudobého katolického písemnictví (Deml, Durych). Na popularizační fázi navázala fejetonistická fáze obdobně didaktického a studijního rázu (fejetonní ráz si podržela i kniha *Bělčický kluk*, autorovy vzpomínky na vesnické dětství). Fejetonistiku J. B. vyznačuje konkrétní zeměpisné zarámování, vlastivědné (nebo bedekrovské) zaměření s důrazem na výtvarné umění, literaturu a folklór, zájem o mizející kolektivní projevy vesnického života a speciální interestes jazykový.

PSEUDONYM: Jan Bělčický. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Lid. listy; Rozhledy; Život. ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie a práce o literatuře*: Co máme číst? (slovníček českých spisovatelů, 1921); Čtyři stovky světových spisovatelů (slovníček cizích spisovatelů, 1926); Kdo jest Jaroslav Durych? (1930); Znáte Jakuba Demla? (1932); Mizející Slovácko (FF 1936); Bělčický kluk (P 1937); Všude zem Páně (FF 1939); mimoto drobné práce (nejednou kapitoly budoucích knižních celků), vydávané jako novoroční tisky: Bělčické vánoce, Španělští kluci, U tichých Slovanů, Nejlepší dárek, Můj bratr Josef, Neznámý malíř Stanislav Doležal. — *Ostatní práce*: Chcete správně psát a mluvit? (1920); Slovníček správných slov a vazeb (1921); Moje knihovna (1929). ■ **REDIGOVAL časopis**: Studentská hlídka (1909, s jinými). ■

LITERATURA: ■ ref. Kdo jest Jaroslav Durych?: J. B. Č. (Čapek), Čin 1930/31; J. Jančařík, Střední škola 1930/31 ■; ■ ref. Znáte Jakuba Demla?: -am. (V. Závada), Rozpravy Aventina 1931/32; K. J. (Juda), Střední škola 1931/32 ■; K. J. (Juda): ref. Mizející Slovácko, Střední škola 1936/37; ■ ref. Bělčický kluk: sl. (J. Strnadel), Ranní noviny 19. 11. 1937; -ühl- (B. Mühlstein), NO 19. 12. 1937; -jkc. (J. Kunc), Rozhledy 1937; Sk. (F. Skácelík), Samostatnost 1937, č. 46; K. J. (Juda), Střední škola 1938 ■.

jo

Bartoš Písař

* kolem 1470 *Praha*

† asi 6. 5. 1535 *Praha*

Kronikář.

Uvádí se též jako Bartoloměj od Sv. Jiljí. Obchodník s plátnem, 1512–16 malostranský městský písař, 1516–18 staroměstský písař perkmistra viničních hor, snad vzdělaný na pražské univerzitě, ačkoli nedosáhl bakalářství. Od 1520 byl jako vážený měšťan obecním starším. Byl přívržencem luterství, stál za pražských bouří a zápasů mezi dvěma křídly patriciátu na straně J. Hlavsy z Liboslavě proti J. Paškovi z Vratu, po Paškově vítězství 1524 byl perzekvován a asi v září 1525 vypovězen z Prahy. Vrátil se po královském zásahu proti Paškově diktatuře až v červenci 1529.

Ve prospěch své náboženskopolitické strany napsal (asi 1529–31, s pozdějším dodatkem) rozsáhlou, stranicky zaujatou kroniku bouřlivých let. Dílo je podrobným a živým vyličením událostí podle autorových vlastních zážitků i s hojným užitím dobových pramenů. B. kronika, navazující na typ husitského kronikářství, ale prozrazující autorovo nevalné vzdělání a nedostatek politického rozhledu, byla hojně opisována a nadlouho ovlivnila historický názor na pražský převrat 1524 a jeho protagonisty. Kolem 1600 byla přeložena i do latiny.

RUKOPISNĚ: Knihy o příhodě a o pozdvžení jedněch proti druhým v obci pražské... (asi 1529–31).

■ EDICE: Bartošova Kronika pražská od léta Páně 1524 až do konce léta 1530 (1851, ed. K. J. Erben); *Knihy o pozdvížení jedněch proti druhým v obci pražské*, in *Prameny dějin českých* 6 (1907, ed. J. V. Šimák). (*Latinský překlad*.) Bartholomaeus von St. Aegidius *Chronik von Prag in der Reformzeit, Chronica de seditione et tumultu Pragensi 1524* (1859, ed. C. Höfler). ■

LITERATURA: F. Palacký in *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber* (1830); A. Rezek: *Paměti o bouři roku 1524*, *Zprávy KČSN* 1881 + *Písař Bartoloměj*, ČČM 1882; J. V. Šimák: B. P., ČČH 1901 + *Kronika B. P.*, *Věstník ČAVU* 1903; F. M. Bartoš: B. P., in *O kalich* (1939).

jk

okolí. Jako zpravodaj je B. spolehlivý, dovede výslovně rozlišovat to, co zažil, od toho, o čem jen slyšel, a přes politický postoj, jímž se netají, není zaujatý ani k protivníkům, což dodává kronice značnou pramennou hodnotu. Dílo se dochovalo v opise z konce 15. stol. se soudobým dodatkem, obsahujícím řadu stručných latinských i českých zpráv z 1310–1464. Původcem většiny z nich je rovněž B.; zprávy jsou asi jeho přípravný materiál k dílu, který patrně opisovač doplnil a připojil ke kronice. B. dílo nebylo známo až do 17. stol., zmiňuje se o něm teprve B. Balbín a T. Pešina.

EDICE: *Kronika B. z Drahonic*, FRB 5 (1893, ed. J. Goll). (*Ukázka - překl. do češtiny*.) Výbor z čes. literatury doby husitské 2 (1964, přel. R. Urbánek—B. Ryba). ■

LITERATURA: J. Goll: *O kronice B. z D.*, *Zprávy KČSN* 1884 + in FRB 5 (1893).

ep

Bartošek z Drahenic

† mezi 1443 a 1445

Autor latinské kroniky let 1419–43.

Jeho rod, který náležel k nižší šlechtě, odvozoval své jméno nejspíše od Drahenic (dř. Drahynic) u Březnice; v literatuře bývá někdy uváděn i jako B. z Drahonic. Všechno, co víme o B. životě, známe jen z jeho díla. Byl držitelem některého z karlštejnských manských statků. Není známo, kde nabyl latinského vzdělání, ani za jakým účelem se dostal 1408 do Itálie a jak dlouho tam pobyl. Jako man hradu Karlštejna, jenž se po celou dobu husitských válek udržel v královských rukou, zůstal B. Zikmundovým straníkem. 1421 patřil k obráncům Pražského hradu až do jeho vydání Pražanům a účastnil se, hlavně na Karlštejnsku, bojů na straně králově asi až do 1426, kdy pro oční chorobu musel zanechat vojenské služby. Tehdy začal psát svou kroniku zakončenou událostmi roku 1443. Protože 1445 není už o něm na drahenickém statku zmínka, soudí se, že před tímto rokem zemřel.

Kronika B. z D. je psána latinou i podle středověkého měřítká nedokonalou, omezuje se převážně na pouhá fakta, a to vesměs vojenského rázu, která autora jako válečníka nejvíce zajímala. Zvláštní pozornost je tu věnována událostem v kraji, kde B. žil, a v jeho

Ludmila Bártová

* 10. 4. 1915 *Písek*

Prozaička, autorka jazykových učebnic.

Poprvé provd. Slípková, podruhé Hobzová. Vystudovala dívčí reál. gymnázium v Praze-Vinohradech (mat. 1934) a češtinu a francouzštinu na filoz. fakultě UK (abs. 1939, doktorát 1947 prací *Praha u družiny májové*). Po absolutoriu krátce vyučovala na obchodním kursu v Praze, 1942–45 byla zaměstnána na Úřadu lidové osvěty. Od 1945 působila jako středoškolská profesorka (1945–46 studijní pobyt ve Francii a Belgii), 1961–74 lektorka francouzštiny a češtiny na katedrách jazyků Vysoké školy ekonomické, Univerzity 17. listopadu a ČVUT.

Převážným námětem tří autorčiných knih krátkých próz jsou situace, kdy se lidský život dostává na pomezí tragiky. Zaměřena zejména na psychiku dítěte a dospívajícího člověka, evokovala B. prožitky utrpení a bolesti pramenící z milostného zklamání nebo citové reakce

děti střetávajících se s realitou světa, která se jim mnohdy jeví jako nepochopitelná a nepřátelská. V povídkovém triptychu *Šlápěje věčna* získal autorčin tragický pohled na skutečnost baladickou dimenzí důrazem na moc osudových sil v lidském životě. Od poloviny 50. let se B. věnuje práci na školních učebnicích francouzštiny a zabývá se metodikou vyučování cizích jazyků.

PŘÍSPĚVKY in: Cizí jazyky ve škole; Čes. slovo. ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie*: Na lemu tmy (PP 1942, podp. Lidka Bártová); *Šlápěje věčna* (PP 1944, podp. Lidka Bártová); *Předjaří* (PP 1944). — *Ostatní práce*: Od 1956 spoluautorství řady učebnic francouzštiny pro gymnázia a střední ekonomické školy (postupně pod jm. L. Bártová, L. Bártová-Hobzová, L. Hobzová), 1971 učebnice češtiny pro zahraniční studenty vysokých škol nefilologických směrů. ■

LITERATURA: ■ ref. Na lemu tmy; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 1942/43; V. Grulich, Řád 1943; jšk (J. Š. Kvapil), LidN 27. 4. 1943 ■; ■ ref. *Šlápěje věčna*: J. Machoň, LidN 12. 6. 1944; V. T. (Tichý), Nár. práce 8. 7. 1944 ■.

jc

Josef Bartuška

* 28. 5. 1898 *Lhota pod Horami* (Temelín-L. p. H.) u Týna nad Vltavou
† 9. 10. 1963 *Rudolfov* u Českých Budějovic

Básník ovlivňovaný meziválečnými vývojovými proudy, autor prací o výtvarnictví; výtvarník.

Syn učitele, narodil se v osadě Rozov. V Čes. Budějovicích vystudoval nižší reálku a učitelský ústav (mat. 1917). Poté byl učitelem v Čes. Budějovicích, Borovanech, Úsilném, Chotýčanech, Libníči, Čes. Velenicích, ve Vrátu u Čes. Budějovic a od 1942 v Rudolfově, a to až do 1959, kdy odešel do penze. Zabýval se i výtvarným uměním a výtvarnou výchovou dětí. Spolupracoval s rozhlasem.

B. debutoval pod vlivem Wolkrova Hosta do domu a v dalších básnických sbírkách se přiklonil k Nezvalově poetistické hravosti. V polovině 30. let je jeho poezie poznamená-

na Holanovou abstraktní metaforičností a tragickým viděním světa. Zároveň se však svým sociálním a protiválečným zaměřením vrací k etickému postoji prvotiny.

ŠIFRA: jb. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Archa; sb. Budujeme Jihočeské národní divadlo (1945); Cesta; Host; Nový život (od 1952); sb. Padesát let Emila Pittra (1937); Pramen; Předškolní výchova; Svítání; Vedoucí pionýrů; Výtvarná výchova; katalogy výstav pořádaných v Čes. Budějovicích. ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie*: Velikonoce (BB 1923); Vitorazsko (BB 1927); Brouček v růžové zahradě (BB 1927); Jižní Čechy (B 1928); Český Krumlov (BB 1928); Den v Tatrách (BB 1928); Město na hranicích (B 1929); Krajina ve vřesu (B 1929); Infinitivy (BB 1929, s O. Nouzou); Stínohra (B 1930); As dur (BB 1931); Kornout (leták, 1931, s O. Nouzou a M. Hallerem); Melancholická proměna (BB 1931); Prodavač iluzí (D b. d., 1932); Zahradník (B 1933, s vlastními umělec. fotografiemi); Tři písně (BB 1935); Podzim (BB 1936); Tatínkovi (B 1936); Klece dní (BB 1937); Mamince (B 1940); Řikání o řemeslech (BB pro ml., 1950). — *Výbor*: Rytíř české řeči (1975, usp. S. Cířka, s výběrem autorových kreseb, grafik a fotografií). — *Ostatní práce*: Grafika (grafika, 1934, s O. Nouzou); Výtvarné umění v jižních Čechách (1949). ■ **SCÉNICKY.** *Loutková hra*: Koza Dereza (1955). ■ **REDIGOVAL** časopis: Linie (Čes. Budějovice, 1931–36); *sborník*: Padesát let Emila Pittra (1937). ■

LITERATURA: -pa- (F. Procházka): ref. Velikonoce, Zvon 1923/24; A. M. Piša: Lyrické knížky (ref. Vitorazsko, Brouček v růžové zahradě), Host 1927/28; Tge (K. Teige): ref. Infinitivy, ReD 1928/29; B. V. (Václavek): ref. Podzim, Index 1936; vp- (V. Pekárek): ref. Klece dní, U Blok 1938; S. Cířka: Básnické dílo J. B., in J. B.: Rytíř české řeči (1975).

pb

Matěj Bartys

* 1. 2. 1693 *Ostrava*

† 28. 2. 1770 *Velehrad* u Uherského Hradiště

Katolický kněz, profesor teologie, kazatel.

Psal se též Bartis. Studoval na jezuitském gymnáziu v Uh. Hradišti, 1720 byl vysvěcen na kněze. Byl členem cisterciáckého řádu a od 1724 se připravoval na dráhu profesora teolo-

gie; z této přípravy vzešla knižně vydaná latinská pojednání o racionální filozofii a o scholastické teologii. Od 1727 působil jako profesor arcibiskupské koleje u Sv. Vojtěcha v Praze. Po necelých 6 letech, jimiž bylo vymezeno působení profesorů v semináři, odešel do Polešovic u Uh. Hradiště a zastával tu kněžský úřad do 1735. Pak se stal převorem cisterciáckého kláštera na Velehradě; 1740 organizoval opozici proti opatovi. Jako doktor řádu a bývalý rektor (1746) koleje sv. Bernarda v Praze byl 1755 na vizitační konferenci v Brně. Spravoval řádová panství v Uhrách, 1742–58 v Szántó, a 1759–63 v Pásztó. 1764–68 byl znovu převorem velehradského kláštera, kde také zemřel.

B. je typickým představitelem pozdně barokní homiletiky: jeho kázání jsou formulována do dlouhých, syntakticky složitých, až nepřehledných vět, plných odboček, citátů českých i latinských. Mají bohatou složku obraznou (zejména květinovou metaforiku) a působivé je v nich užívání veršovaných vložek. K jeho nejlepším dílům patří kázání *Růže nad potoky vod vsazená, bílá i červená, aneb Svatý Jan Nepomucký pod spůsobem růže...* (1733). Kázání líčící dramaticky historii Moravy jako boj štěstí s neštěstím, *Vojna štěstí moravského s neštěstím* (1735), vrcholí oslavou Cyrila a Metoděje, jejichž byl B. velkým ctitel, i oslavou velehradského kláštera. Působení v Polešovicích připomíná kázání *Znamení Matky, chrámu velehradského, znamenitá dcera, chrám polešovský...* (1739).

KNIŽNĚ. *Filoz. a teologická pojednání*: Philosophia rationalis sive logica... (1724); Nucleus theologiae scholasticae ex secunda parte Secundae partis Summae D. Thomae Aqu. (1727); Nucleus theologiae scholasticae ex prima parte Summae D. Thomae Aqu. (1730); Prodrum universalis theologiae scholasticae Summae Thomae Aqu. (1730). — *Kázání*: *Růže nad potoky vod vsazená, bílá i červená, aneb Svatý Jan Nepomucký...* (1733); *Pugna felicitatis Moraviae cum infelicitate...* to jest *Vojna štěstí moravského s neštěstím...* (1735); *Nobilis Matris, Ecclesiae Wellehradensis, nobilis Filia, Ecclesia Pollesoviensis...* to jest *Znamení Matky, chrámu velehradského, znamenitá dcera, chrám polešovský...* (1739). ■ *EDICE (ukázka)*: *Růže nad potoky vod vsazená*, in Z. Kalista: *České baroko* (1941). ■

BIBLIOGRAFIE: *Knihopis* č. 984–986; J. Tumpach, A. Podlaha: *Český slovník bohovědný* 1 (1912). ■ *LITERATURA*: J. Jireček: *Rukověť* 1 (1875); V. Oehm: *Příspěvek ku kazatelské literatu-*

ře svatojanské v 18. století, *Sborník Hist. kroužku* 1918; V. Bitnar in *O českém baroku slovesném* (1932); Z. Kalista in *České baroko* (1941); M. Kopecný: *Cyriometodějská tradice v starší české literatuře*, sb. *Magna Moravia* (1965); Z. Tichá: *K zobrazování skutečnosti v české poezii barokní doby*, sb. *O barokní kultuře* (Brno 1968).

zdt

J. Barvič

Působnost 1883–1950

První české knihkupectví v Brně, nakladatelství.

Podnik založil Joža Barvič (vl. jm. Josef B., * 14. 8. 1853 Velké Karlovice, † 3. 1. 1924 Brno). Byl nejmladší ze sedmi dětí posledního velkokarlovického fojta Karla B.; studoval na německé reálce v Novém Jičíně, nedokončil ji a nastoupil (1868) jako účetní praktikant v Reichových sklárnách ve Velkých Karlovicích. Tříletou vojenskou službu konal u dělostřelců v Olomouci (1873–76), kde pak vstoupil do knihkupectví V. Žakovského. K rozhodnutí stát se knihkupcem a šířit českou literaturu jej dovedl jeho starší bratr František (1838–1922), advokát v Holešově, zanícený rusofilský pracovník a publicista; na jeho podnět se B. též rozhodl působit v poněmčeném Brně. 1880 nastoupil jako příručí do českého oddělení německého knihkupectví Fr. Karafiat v Brně, aby se blíže seznámil se zdejšími poměry. Již v Olomouci působil v Sokole, v Brně se stal starostou jednoty, pak byl prvním starostou Moravskoslezské obce sokolské. Byl také činný v brněnské Matici školské. Několikrát marně žádal o knihkupeckou koncesi (jejímu udělení bránil německý magistrát), pak ji odkoupil od zkrachovaného německého knihkupce a 12. 7. 1883 otevřel první české knihkupectví v Brně, s nímž byl spojen i prodej uměleckých předmětů a hudebnin. Podnik se stal nejednou terčem útoků německých nacionalistů; B. měl také četné nepříjemnosti s rakouskými úřady a policií, které provokoval svými výlohami i firmou (vedle českého označení dal

místo německého názvu ruský nápis Knižnyj magazin). 1896 navštívil v souvislosti s všeruskou výstavou v Nižním Novgorodu (Gorkij) Rusko, které projel od Petrohradu až po Oděsu a Krym; 1898 založil s L. Janáčkem a ředitelem Vesny F. Marešem Ruský kroužek (rozpuštěn byl 1915 rakouskými úřady). 1909 přibral B. za společníka firmy Josefa Novotného (1881–1952), který se u něho vyučil (1896–99) a 1900 se stal obchodvedoucím; firma pak zněla *Barvič & Novotný*. Tento název jí zůstal i po odchodu J. B. do soukromí (koncem 1919; 1921–22 provozoval ještě B. v svém bytě obchodní jednatelství). Jediným majitelem závodu (který se po přestěhování do nových místností 1913 stal největším knihkupeckým podnikem na Moravě) byl pak J. Novotný. 1949 dostala firma národní správu, 1950 zanikla.

V knihkupectví J. B. se scházeli čeští spisovatelé a žurnalisté, národní a sokolští pracovníci. B. si dopisoval s významnými ruskými osobnostmi a prodával i ruské knihy; svému slovanství dal výraz i založením knižnice *Besedy slovanské* (1892–96, red. V. K. Jeřábek), kterou zahájil Gogolovým Tarasem Bulbou (dále zde vyšly prózy M. Baľuckého, A. A. Bestuževa, V. M. Garšina, J. Jurčice, V. G. Korolenka, V. I. Němiroviče-Dančenko, A. S. Puškina, L. N. Tolstého, I. Vazova aj.). Vydal také některé knihy brněnských spisovatelů a vědců, jako byli F. Bartoš (Naše děti), F. Vymazal (Květozor z předních básníků slovanských, Počátky slovanštiny, řada praktických jazykových učebnic), K. Absolon, V. K. Jeřábek, J. Mahen, B. Popelka, J. Tichý (vl. jm. F. J. Rypáček) aj., dále zpěvníky moravských a slovenských lidových písní, sokolské písně, různé příručky a edice pro školy (mj. v řadě vydání Komenského Labyrint světa v úpravě F. Bílého) i hudebniny, ale i překlady próz a dramat ze západních literatur (např. E. Wallace: Ben Hur). Za B. nástupce J. Novotného se firma od 1922 stala knihkupectvím a nakladatelstvím právnické fakulty brněnské univerzity a ve své vydavatelské činnosti se specializovala na literaturu vědeckou, především právníkou a národohospodářskou.

KNIŽNICE. *Beletrie*: Besedy slovanské (1892–96, red. V. K. Jeřábek). — *Ostatní*: Edition Barvič (hudebniny). ■ Z OSTATNÍ PRODUKCE: F. Vymazal: Květozor z předních básníků slovanských (1885); F.

Bartoš: Naše děti (1888); J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce (1891); V. K. Jeřábek: Nové povídky a obrázky (1894); Radhošť na rok... (kalendář, 8 roč., 1896–1903); J. Mahen: Její pohádky (1914). ■

LITERATURA: J. B. Když jsem přišel do Brna + Moje začátky v Brně + Jak jsem šel k Františkánům, Mor. noviny 14. 2., 27. 2., 22. 3. a 28. 3. 1923; ■ nekrology: sh (P. Váša), LidN 4. 1. 1924; R., Lit. rozhledy 1923/24 ■; G.: Dne 4. prosince dožívá se knihkupec a nakladatel J. Novotný, majitel fy Barvič & Novotný, padesátin, Čs. knihkupec 1933; L. K. Žižka: Padesát let prvního českého knihkupectví v Brně, Čs. knihkupec 1933; A. E. Vašek: 50 let českého obchodního podnikání v Brně, Mor. orlice 9. 7. 1933; V. K. Jeřábek: Před půl stoletím v Brně — J. B., Mor. noviny 10. 7. 1933 (odpoledne); A. Novák: Kulturní jubileum českého Brna, LidN 13. 7. 1933; J. Novotný: Za bratrem J. B., Zprávy Sokola Brno I, 1934; an. (K. Hadrbolec) in Z ničeho stát se něčím (1936); pom.: O prvním českém knihkupectví v Brně, Lid. demokracie 3. 6. 1971; af. (J. Fiala): Knihkupecká minihistorie, Brněnský večerník 12. 7. 1978.

pp

Josef Barvůř

* 3. 4. 1821 *Třebechovice pod Orebem*

† 26. 8. 1840 *Třebechovice pod Orebem*

Epický a lyrický básník, prozaik.

Syn řezníka. Od 1834 studoval gymnázium v Hradci Králové, od 1839 filozofii v Praze. Studia nedokončil, zemřel na tuberkulózu plic.

Hrál doma ochotnické divadlo, zprávy o něm (a o divadle v Holicích, Kouřimi, Polné) psal do Květů. Publikoval časopisecky příležitostnou, vlasteneckou a milostnou lyriku, epické básně a prózy s látkou z českých dějin.

PŘÍSPĚVKY in: Česká včela (1839–40); Květy (1839–40). ■

LITERATURA: M. Hýsek in Ztrhané struny zvuk (1940).

mo

Básně v řeči vázané

1785

Almanach shromažďující tvorbu první skupiny obrozeneckých básníků, kteří se pokoušeli o obnovu české poezie, a vyjadřující jejich společenský a poetický program.

Vyšel v Praze ve 2 dílech (První sebrání a Prvního svazku sebrání druhé), uspořádaná a vydána V. Thámem. Další svazek, oznámený v předmluvě, již nevyšel. 2. vydání (1812), rozšířené o 4 básně, uskutečnil asi K. I. Thám. — Předmluvu má jen první „sebrání“. Je obsahově blízka dobovým obranám české řeči a literatury, mimoto vyjadřuje ostrou distanci od náboženské protireformační a barokní literatury a spojuje úsilí o obnovu české poezie s tendencemi josefínského osvícenství. Almanach určuje tři hlavní úkoly: znovu uvést ve známost existenci staršího českého básnictví; novou tvorbou prokázat schopnost češtiny být jazykem umělecké literatury; seznámit čtenáře se současnými českými básníky. — Obě „sebrání“ jsou dělena do tří oddílů („částek“); první obsahuje vždy ukázky z české poezie 16. — 17. stol., druhý tvorbu Thámovu, třetí ostatních přispěvatelů. Ze „starších, již tištěných knih“ jsou v prvním „sebrání“ pouze ukázky z překladu Speeova Zdoroslavíčka od F. Kadlinského. Toto dílo barokní náboženské mystiky je radikálními textovými úpravami a montážemi převedeno na světskou idylickou a milostnou lyriku. Druhý blok starších básní (v druhém „sebrání“) tvoří racionalistická poezie výchovná, mravoučná, přírodně popisná a reflexivní. V příspěvcích V. Tháma i ostatních autorů se prolínají překlady s původními básněmi. Nejvíce je zastoupena poezie anakreontská (téma: láska, víno) a pastorální, ojediněle příležitostně, přírodně popisné a reflexivní básně, klasicistické skladby citového patosu a satirický epigram. Typově, nikoli početním zastoupením, koresponduje tato nová tvorba s ukázkami ze starší české poezie; je tak nepřímým vyjádřením záměru návaznosti a jakýsi poetický program. Básně jsou psány tradičním sylabickým veršem, v němž se nadto projevuje tendence k jistému metrickému půdorysu, nejčastěji trochejskému nebo jambickému.

Na almanachu se jmenovitě podílelo 11 autorů: B. J. Dlabáč, J. H. Kavka, F. Knobloch, M. V. Kramerius, T. Pavelka, J. Petrmann, V. Schöfl, V. Stach, M. Štván, F. Všejský, V. Thám. S výjimkou V. Schöfla jsou všichni ti básníci v předmluvě uváděni mezi osobami, které „všemožnou prací o zvelebení české zpěvovmluvnosti usilují“. Mimoto jsou takto v předmluvě uváděni ještě J. Jelínek, F. Kubík, F. Tomsa a J. Wächter; jsou to asi autoři anonymních příspěvků v almanachu. Ve 2. vyd. Básni se nově objevují skladby O. Hafnera. Jako překládaní básníci jsou jmenovitě uvedeni: G. A. Bürger, J. W. L. Gleim, F. Hagedorn, E. Ch. Kleist, Ch. F. Weiss, Anakreón, Catullus, A. Pope a čeští humanisté B. Hasištejnský z Lobkovic a J. Carolides z Karlsperka. Ze starší české poezie jsou přetištěny básně od autorů: F. Kadlinský, Š. Lomnický z Budče, M. Konáček z Hodičtova, J. A. Komenský, K. Harant z Polžic, M. Kraus z Krausentálu, V. Dobřenský a dva jménem neuvedení autoři. — Vzhledem knihy i obsahovým charakterem tvorby jsou Básně obdobou publikací zvaných Musenalmanach, vydávaných od 70. let 18. století v německé literatuře. V souvislosti české kultury představují nesmělý zárodek samostatné poetické tvorby; Thámovým almanachem se obvykle datuje počátek novočeské poezie. Na následujícím Puchmajerově almanachu Sebrání básní a zpěvů (1795) se nikdo z thámovců nepodílel.

LITERATURA: T.-M.: ref. Básně v řeči vázané, Das Pragerblättchen 1785, s. 280—282; Š. Hněvkovský: Zlomky o českém básnictví (1820); K. Sabina: Počátkové novějšího českého básnictví, Lit. přil. k Nár. listům 1865 → Články literárně dějepisné 1 (1912); F. X. Prusík: Bratři Thámové a soudruhové jejich, Světozor 1886; J. Vlček: První novočeská škola básnická (1896) → Dějiny české literatury 3 (1960) + Almanachy V. Tháma a jeho spolupracovníků, sb. Literatura česká 19. stol. 1 (1902, 1911); M. Hýsek: Bürgerovy ohlasy v české literatuře, LF 1908; V. Brtník in V. Thám: Básně v řeči vázané (1916); A. Hobl: ref. edice V. Brtníka V. Thám: Básně v řeči vázané, ČMF 1917/18; J. Zdichynec: ref. Máchalova vyd. Hankových Písní (o b. Plavba, otištěné v 2. vyd. Básní), LF 1919, s. 376; V. Jiránek in Lyrika českého obrození (1940); K. Polák in Počátky novočeského básnictví (1950); K. Palas: Barokní tradice v raně obrozenecké poezii, ČMM, vědy spol., 1968/69; M. Otruba: A. J. Puchmajer (funkce almanachů v počátcích obrozenecké poezie), Čes. jazyk a literatura 1968/69 + První mystifikace v novočeské poezii (skladby ze

Zdoroslavička v Básních), Sborník NM, ř. C, 1971; R. Brabcová: Thámovy Básně v řeči vázané (jazykový rozbor), sb. Stati k národnímu obrození (1972).

mo

Eduard Bass

* 1. 1. 1888 *Praha*

† 2. 10. 1946 *Praha*

Novinář ze školy Lidových novin a významný pěstitel četných žánrů žurnalistické beletrie, autor písňových textů, drobných próz a aktovek, jimiž se zasloužil o vyšší literární úroveň českého kabaretu, beletrista hlásící se k ideálu vypravěčské epiky; příležitostný překladatel z němčiny a francouzštiny.

Vl. jm. Eduard Schmidt; v Praze vystudoval staroměstskou reálku (mat. 1905), 1905–06 se vyučil v otcově kartáčnickém závodě a po víc než ročním pobytu v Curychu a hlavně v Mnichově pracoval jako obchodní zástupce otcovy firmy. Od mládí se však zajímal o literaturu a různé formy lidové zábavy (zejména o kabaret a cirkus); stýkal se s literáty (kroužek kolem M. Káchy, kavárna Union), výtvarníky (hlavně V. H. Brunner, Z. Kratochvíl, J. Lada), herci; moderní kabaret poznal v Mnichově. Do 1920, kdy se stal redaktorem Lidových novin, byl jeho život vyplněn těžko přehledným podílnictvím na mnoha kabaretiérských a žurnalistických podnicích; přitom se B. postupně profesionalizoval. Za války sloužil u sanitní služby v hradčanské vojenské nemocnici, odtud však byl uvolňován k četným vystoupením a 1918 (ještě před skončením války) z armády propuštěn. Svou kabaretní dráhu začal 1910 v Schöblově Etablissement v Praze na Poříčí (a to recitací veršů Gellnerových, Šrámkových aj.; protože zde už účinkoval F. L. Šmíd, byl mu, prý pro jeho hluboký hlas, zvolen pseudonym Bass, psaný zprvu s jedním „s“). Po konferování českého programu v Lucerně (1912) začal od podzimu 1913 soustavně vystupovat s kabaretem Červená sedma (hrál, zpíval, psal písňové texty, výstupy a aktovky, také překládal a upravoval cizí šansony a aktovky). V ob-

dobí 1916–17 byl ředitelem divadélka Roko-ko, 1918–20 ředitelem Červené sedmy; oženil se s herečkou Táňou Krykovou. V Lidových novinách (1920–42) prošel takřka všemi rubrikami, po smrti A. Heinricha (1933) se stal jejich šéfredaktorem (do 1941). Zároveň působil (1926–30) jako šéfredaktor časopisu Světový. Po válce pracoval jako redaktor Svobodných novin. Zemřel na srdeční nemoc, zpopelněn byl ve strašnickém krematoriu v Praze.

Svou uměleckou dráhu začal B. jako kabaretiér, a to jako recitátor, herec, zpěvák a autor šansonových a kupletových textů (zhudebněných nejčastěji K. Ballingem a J. Červným), drobných próz a jednoaktovek; touto činností významně přispěl k vyšší literární úrovni českého kabaretu. Prvky charakteristické pro B. kabaretní práce zůstaly už trvalými rysy celé jeho mnohotvárné literární tvorby: glosování aktuálního dění, zábavnost spojená s nabádavostí, zaměření na lidové publikum, integrované do struktury díla; jeho intenzivní zájem o formy lidové zábavy přenesl se později z kabaretu na cirkus. Kronikářem své doby byl především v novinách, zejména ve fejetonech, causeríích a sloupcích (jejich speciální odrůdou byla B. novinářská pragensia, viz *Potulky pražského reportéra*), v nichž dovedl nápaditě uplatnit své encyklopedické a zasvěcené vědomosti a jimiž osobitě přispěl k rozkvětu tzv. školy Lidových novin; textařská činnost pokračovala nyní veršovanými komentáři ke dni, tzv. rozhlásky. Smysl pro dobový fakt zavedl B. i k fejetonu historickému (*Křižovatka u Pražské brány*) a ke kronice (*Čtení o roce osmačtyřicátém s národně uvědomovací funkcí a s plastickým vystižením atmosféry v předbřežnových Čechách*), prací *Divoký život Alexandra Staviského* se zařadil mezi zakladatele české literatury faktu. Smysl pro humor prostoupil dílo E. B. v celém jeho rozsahu, speciálně se však uplatnil ve válečných a poválečných humoristických povídkách. Vedle povídek čistě zábavných psal B. i satirické povídky, v nichž napadal nešvary veřejného života a projevy sociální nespravedlnosti ze stanoviska přesvědčeného demokrata. Satira mu byla prostředkem mravní očisty, proto při zesměšňování negativních jevů rád připomínal pozitivní vlastnosti hodné následování. Beletrizace kladných životních sil, mezi něž počítal hlavně vytrvalou činorodost a podnikavost, fortel a schopnost vložit do výkonu poezii, rozhled

po světě a věrnost domovu, vyvrcholila v B. prózách posledního období (*Cirkus Humberto*, *Lidé z maringotek*), bezpochyby z potřeby podpořit sebevědomí národa ohrožovaného okupanty. Zaměření na široké publikum se zde projevovalo nejen jako dosud zábavností a tematickou zajímavostí, nýbrž především epičností vypravěčského typu. Moderního vypravěče považoval B. za následovníka někdejšího pohádkáře (už *Klapzubova jedenáctka* byla v podstatě sportovní pohádkou); sám posouval realitu do pohádkové roviny mocným uplatněním fantazie zvláště při modelování svých hrdinů, nalézal ideální prozaický druh v rámcové novele (podle vzoru pohádkového řetězce v *Tisíci a jedné noci*); podle čtenářova očekávání vedl poutavý příběh k happy endu, v jazykové rovině akcentoval roli vypravěče obecným zhovorněním textu (chtěl psát jazykem věrohodným nejen z hlediska čtenáře, nýbrž i z hlediska posluchače).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ali Baba, Big Ben, Ant. Hrbek, Josef Kokeš, Jan Louda, Jakub Pastýřík, D. Salaba (= J. Lada a E. Bass v Šibeničkách), Fridolín Šejnoha; B., B+B (= E. Bass a F. Bidlo v Právu lidu), D. S., E. B., K+M+B (= K. Z. Klíma, V. Mixa a E. Bass v Lid. novinách), X. ■ PŘÍSPĚVKY in: Český artista (od 1910); Humory; Kopřivy (od 1912); Letáky (od 1918); Lid. noviny (od 1916); Právo lidu (od 1915); Přítomnost (od 1925); Světozor; Svobodné noviny (od 1945); Šibeničky (od 1918); Večery Lid. novin (od 1912). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Pegas k drožce připřažený (písňové texty, 1916); Fanyňka a jiné humoresky (b. d., 1917); Náhrdelník (D 1917); Jak se dělá kabaret (1917); Opuštěná (D 1918, podle M. Maureye); Císař a služka (D 1919); Raubíř a kladivo (D 1919); Letohrádek Jeho Milosti a 20 jiných povídek z vojny vojenské i občanské (1921); Případ čísla 128 a jiné historky (1921); Hřích (D 1922, podle A. P. Čechova); Klapzubova jedenáctka (P pro ml., 1922); Potulky pražského reportéra (causerie, 1929, pak částečně v kn. Pod kohoutkem svatovítským); To Arbes nenapsal, Vrchlický nebásnil... (BB 1930); Šest děvčat Williamsonových a jiné historky (1930); Holandský deníček (FF 1930); Umělci, mecenáši a jiná čeládka (anekdoty, 1930); Divoký život Alexandra Staviského (lit. fakt, 1934); Čtení o roce osmačtyřicátém (kronika, 1. díl, 1940; 1948 bez cenzurních škrtů, ed. L. Khás); Cirkus Humberto (R, 2 sv., 1941); Ze začátku našich železnic (P pro ml., 1941); Lidé z maringotek (PP 1942); Pod kohoutkem svatovítským (causerie, 1942); Kázáníčka (FF 1946); — posmrtně: Příběh vodníka Pabla (P 1947); Křižovatka u Prašné brány (FF 1947, ed. J. Pavel); Letáky (1955, ed. A. Branald);

Rozhlásky (1957, ed. A. Branald). Na lodi za pohádkou (pohádky, 1957, ed. J. Reitmanová). Mimoto samostatně, formou letáků, byla vydána řada písniček s Bassovými texty a několik jeho drobných kabaretních próz. — *Překlady*: H. Heine: Německo (1923) + Písne o tvoření (1932); A. France: Perleťová schránka (1927, s V. Kúnem); J. Butzbach: U kacířů v české zemi (1928); R. Lewinsohn-Morus: Muž v přitími (1931). — *Výbory*: Prašivá ulice (PP 1949, ed. L. Khás); Povídky (1956, ed. A. Branald); Pražské a jiné historie (PP 1968, ed. J. Víšková); Kukátko (PP, FF 1970, ed. V. Maděra); Postavy a siluety (FF 1971, ed. V. Maděra). — *Souborné vydání*: Dílo E. B. (Čs. spisovatel 1955–63, 8 sv., ed. A. Branald). ■ KORESPONDENCE: F. Roubík: E. B. a historie roku 1848 (F. Roubíkovi z 1940–41), ČSPS 1961. ■ REDIGOVAL *časopisy*: Věstník Červené sedmy, Šibeničky (1918–20), Světozor (1926–30); *knížnice*: Syrinx (1917–18; kabaretní texty), Leták (1917–19; kabaretní písničky), Spisy A. France (1925–35, s J. Zaorálkem). ■

LITERATURA: -t (I. Olbracht): ref. Fanyňka a jiné humoresky, PL 24. 6. 1917; F. Roubík: ref. Čtení o roce osmačtyřicátém, ČCH 1940; B. Polan: Cirkusová epopej E. B. (ref. Cirkus Humberto), LidN 18. 5. 1941 → Život a slovo (1964); V. Černý: ref. Cirkus Humberto, KM 1941; B. Polan: Bassův povídkový dodatek k Cirkusu Humberto, LidN 26. 7. 1942 → Život a slovo (1946); M. Heřman: O českém jazyku a literatuře v Bassových Kázáníčkách, Knihy a čtenáři 1945/46; J. Brunner: E. B. a V. H. Brunner, Kytice 1946; P. Eisner: ref. Kázáníčka, KM 1947; P. Toman ml.: E. B. vzpomíná na 28. říjen, Marginálie 1947; Jos. D. (J. Dostál): ref. Křižovatka u Prašné brány, KM 1948; M. Novotný: Padesátka E. B., LitN 1948; F. Černý: Bassův Cirkus Humberto, in E. B.: Cirkus Humberto (1953); A. Branald: Vive la bagatelle!, in E. B.: Letáky (1955); L. Khás: Jak se stavěl Cirkus Humberto, NŽ 1957; J. Sirotková-Víšková: E. B., Kulturněpolitický kalendář 1958 (1957); A. Branald: V Bassově klíči, in E. B.: To Arbes nenapsal, Vrchlický nebásnil (1958); J. Červený in Červená sedma (1959); A. Hájková: Bass — románový epik, in E. B.: Cirkus Humberto (1959); F. Všeticka: Hájitel amaterismu, Zlatý máj 1961; L. Khás: E. B., Kulturněpolitický kalendář 1963 (1962); J. Kočí: Bassove knize na cestu, in E. B.: Čtení o roce osmačtyřicátém (1963); M. Grygar: O všednosti a zázračnosti manéže, in E. B.: Lidé z maringotek (1963) + Manéž — jeviště světa, in E. B.: Lidé z maringotek (1966); Smích Červené sedmy (1981, ed. J. Kazda, J. Kotek).

jo

Josef Baše

* 31. 3. 1850 *Jílovce u Dobrušky*† 10. 1. 1899 *Hradec Králové*

Básník prostých lyrických veršů a obrázků hálkovského tónu, autor meditativní didaktické náboženské poezie.

Rodiče měli hospodářství v Novém Plesu u Josefova. B. navštěvoval gymnázium v Hradci Králové (mat. 1871), kde se spřátelil se spolužáky B. Jelínkem a A. Jiráskem, a práva v Praze (1871–75); vedle Jelínka a Jiráska, s nímž načas bydlil v Žitné ulici, se přátelsky stýkal s J. Thomayerem a malířem E. K. Liškou. Po doktorátu (1890) na Jagellonské univerzitě v Krakově odešel jako notářský koncipient do Valašského Meziříčí, kde se 1882 oženil a měl několik dětí. Koncem 80. let se vrátil do Hradce Králové, zde působil jako advokát, konal též osvětové přednášky po venkově. Předčasně tragicky zemřel a byl pohřben v Černilově u Hradce Králové.

Už jako středoškolský a vysokoškolský student tiskl B. své literární pokusy v dobových literárních a náboženských časopisech, almanších a kalendářích (pod vlastním jménem i pod pseudonymy). Psal jednak lehké zpěvné lyrické i humoristické verše, v nichž se projevuje vliv Hálkův, Heydukův a Sládkův, jednak náboženskou poezii, vycházející z jeho evangelictví. Od poloviny 70. let se odmlčel, ale za působení ve Valašském Meziříčí vydal rychle po sobě tři básnické sbírky pod pseud. Antonowicz (odvozen pravděpodobně od „an to nový člověk“), jež jsou z velké části výběrem jeho starší tvorby: *Kytice básní a písní* obsahuje verše s náboženskou tematikou psané v lumírovském slohu, *Siluety* verše světského obsahu a prosté formy a knížka *Otče náš* zveršované prosby Otčenáše. Po návratu do Hradce Králové tiskl B. jen ojediněle, hlavně překlady z evangelického německého duchovního básnictví. Některé jeho básně se ujaly v evangelickém církevním zpěvu.

PSEUDONYMY: Al. Terego, J. B. Jilovecký, Josef Baše-Antonowicz, E. Antonovicz, E. Antonowicz. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. student (1869); Evangelické listy (od 1887); Evangelický církevník (1896); Hlasý ze Siona (od 1866); Obrazy života (1872–74); Orloj (1870); Paleček (1876); alm. Ruch (1870, pseud. J. B.

Jilovecký, 1873); Světozor (od 1872); Zábavné listy (od 1885). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kytice básní a písní (1883); Siluety (BB 1883); Otče náš (BB 1884). ■ KORRESPONDENCE: K. Hovorka: Dva věrní přátelé A. Jiráska (B. Jelínkovi, též společně s A. Jiráskem, z 1871–73), Rozhledy po literatuře a umění 1932 → Jirásek, Vrchlický, Jelínek (1933). ■

LITERATURA: ■ ref. Siluety: A. F. Tichý (F. Dlouhý), Lit. listy 1884; Em. M. (E. Miřiovský), Lumír 1884; F. Zákrejs, Osvěta 1884; an., Světozor 1884 ■; A. Černý: J. B., Světozor 1899; A. Jirásek in Z mých pamětí 1 (1913); J. Thomayer in Z poutí životní (1920); J. B. Čapek: Dva básníci osamělé větve, ČMM 1931 → Záření ducha a slova (1948); M. Baláš: Zapomenutý básník, Nové Valašsko 1980.

os

Josef Baštecký

* 26. 2. 1844 *Libiš* (Neratovice-L.)† 13. 3. 1922 *Pustá Rybná* u Poličky

Evangelický učitel, autor literatury pro děti a mládež, podřízené pedagogickým a náboženským zřetelům.

Po složení učitelských zkoušek 1862 působil jako učitel na evangelické škole ve Velkém Újezdu u Mšena; 1873 přesídlil do Prahy, kde pracoval v pedagogickém spolku Komenský, mj. též jako jeho jednatel, později se věnoval i knihkupectví a ve své komisi prodával knihy spolku (Čtení prstonárodní, Malá knihovna) i knihy náboženské (Českobratrská bibliotéka). Odpočinek trávil u svého bratra, evangelického faráře, v Pusté Rybné, kde také zemřel.

1865 vydal B. v Jindřichově Hradci několik útlých knížek, které vedle veršů obsahovaly i prózy, nejčastěji drobné příhody ze světa zvířat, směřující k závěrečnému didaktickému poučení. Vedle výchovy k poctivosti, pracovitosti, poslušnosti a štedrosti se tu zračí i silná náboženská tendence, plně převládající ve sbírce *Zlatá zrnka*, která promítá do dětem přístupných říkankových veršů jednotlivé zásady Nového zákona. Ve sbírce *Perličky* je náboženská výchova spojena se zdůrazněním vztahu k přírodě a s výchovou vlasteneckou,

soustředěnou zejména na tradice boje za potlačovanou víru. B. je i pořadatelem zpěvníků pro mládež a zpěvníků náboženských. Samostatně vydal píseň *Jubilejní ráno* (na hudbu E. Vašáka), připomínající sté výročí tolerančního patentu.

ŠIFRA: J. B. (Česká rodina). ■ PŘÍSPĚVKY in: Buřečská zahrada (od 1865); Čes. rodina (od 1875); Hlasy ze Sionu (od 1865); Pěstoun (od 1865); Přítel dítěte (od 1875). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie (pro ml.)*: Dárek svatovečerní (BB a P b. d., 1865); Dobročinnost nejlepší okrasa dítěte (BB b. d., 1865); Perly ctnosti (BB b. d., 1865); Rozmanitosti k ušlechťení srdce (BB a P b. d., 1865); Vínek z kvítků sionských (BB 1866); Zlatá zrnka (BB 1869); Perličky čili sbírka popěvek a veršů (BB 1873); Jubilejní ráno (píseň, 1881). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Česká rodina (1875–81), Přítel dítěte (1874–83); *edici pro ml.*: Nedělní knihovna (1878). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Z jižních Čech (nár. a spol. písně, 1865); Sokol (sb. písní, 1871); Lýra sionská (sb. kostelních písní, 1871); Dvanáct písní školních (zpěvník pro ml., 1878); Deset písní ke slavnostním výročím (zpěvník kostelních písní, 1878). ■

LITERATURA: V. Kryšpín in *Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních sto let* (1885); an.: nekrolog, Naše kniha 1922.

zp

František Bařha

* 17. 3. 1909 *Praha*

Bibliograf, literární historik, editor.

Zprvu studoval na reálce v Rakovníku (1920 až 25), potom v Nymburce (mat. 1927). Po doplňovací maturitě z latiny (1929) studoval na pražské filoz. fakultě češtinu a české dějiny (doktorát 1938 prací *Příspěvky k životu a dílu F. Turinského*). 1934–45 byl zaměstnán v archívu ministerstva vnitra, od 1946 až do odchodu na odpočinek (1969) v Literárním archívu v Knihovny NM (pak Literární archív PNP) v Praze.

Převážně informativní charakter mají jak B. články o Literárním archívu a jeho nových přírůstcích, tak časopisecké příspěvky z české literární historie. V nich se B. obíral postavami F. Turinského, F. Šimečka, V. Hála, F. Šrámka aj., v poválečných letech zvláště obdobím českého obrozenského divadla (v něm pře-

vším postavou V. Tháma). Pro rotaprintovou edici Literárního archívu zpracoval B. jugoslávské, bulharské a ruské materiály uložené v archívu a řadu pozůstalostí českých spisovatelů, většinou z 19. století.

ŠIFRY: B, Ba, Fr. Ba. ■ PŘÍSPĚVKY in: Brázda (od 1941); ČNM (od 1936); Čes. literatura (od 1954); Dělnická osvěta (od 1939); Divadelní noviny (od 1960); Divadlo (od 1958); Hudební rozhledy (od 1960); Královéhradecko (od 1936); Kult. měsíčník litoměřického okr. (1979); Lid. demokracie (od 1957); Lid. kultura (od 1940); Listy filologické (od 1936); Lit. noviny (od 1958); Nár. listy (od 1938); Ročenka Univerzitní knihovny (od 1959); Sborník Nár. muzea (od 1959); Slovesná věda (od 1952); Socialistický směr (od 1937); Svobodné slovo (od 1957); Var (od 1951); Venkov (od 1937); Věstník Muzejního spolku města Rakovníka (od 1939). ■ KNIŽNĚ. *Bibliografické soupisy*: Jugoslavia v Literárním archívu Nár. muzea v Praze (1957, doplněk 1962); Seznam literárních pozůstalostí a korespondencí v Literárním archívu Nár. muzea (1958); Bulgarica v Literárním archívu Nár. muzea v Praze (1958); Rossica v Literárním archívu Nár. muzea (1962); Fráňa Šrámek. *Soupis článků o jeho životě a díle* (1976, doplněk 1977). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: F. Šimeček: Dejte mi v ruku britký meč! (výbor, 1954); V. Hálek: Dopisy 1849–74 (1963); A. Jirásek: Dopisy 1871–1927 (1965). ■

LITERATURA: V. Forst: Dopisy A. Jirásky, ČLit 1965; J. Loužil: Dr. F. B. šedesátiletý, Glosy ze Strahova 1969, č. 9–10; J. Wagner: Šedesát pět let PhDr. F. B., Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1974, č. 3–5; vl. (Š. Vlašín): Šrámkovská bibliografie, Tvorba 1977, č. 36.

pb

Otakar Batlička

* 12. 3. 1895 *Praha*

† 13. 2. 1942 koncentrační tábor *Mauthausen*

Autor dobrodružných povídek pro mládež situovaných do exotického prostředí.

Syn úředníka; v dětství mu zemřela matka. 1906 začal studovat na gymnáziu, ale po třech letech utekl z domova do Argentiny, kde se zúčastnil výpravy do pralesa při vyměřování trasy pro železnici. Během devíti let procesto-

val téměř celý svět (Jižní Ameriku, Austrálii, Čínu, Evropu) a živil se v různých povoláních: jako plavčík, kormidelník, telegrafista, boxer, zlatokop, rybář, obchodník, policista v Šanghaji, honák na ovčích farmách, řidič metra atd. 1918 se vrátil do vlasti, do Prahy, kde nastoupil úřednické místo u Elektrických podniků. Záhy však podnikl novou cestu kolem světa. Po návratu (1920) byl nočním hlídačem, průvodcem cizinců, průvodčím a řidičem tramvaje atd. Založil také boxerskou školu a 1930 zahájil bezplatné kursy radiotelegrafie pro mládež. Ovládal řadu cizích jazyků (anglicky, německy, francouzsky, španělsky, portugalsky, indiánskou řeč guaraní, severské jazyky). Byl také vynikajícím střelcem. Za okupace byl jako telegrafista (patřil mezi první československé radioamatéry) zapojen do protifašistického odboje (člen skupiny Obrana národa Východ). Po zatčení 1941 byl vězněn na Pankráci, v Terézíně a nakonec v Mauthausenu, kde zahynul, údajně „zastřelen na útěku“.

B. psal pro mládež typické short stories — krátké povídky postavené obvykle na jediné příhodě a jdoucí přímou cestou k vtipné pointě (někdy dvojnásobné). Bohatý látkový zdroj poskytly autorově próze jeho vlastní zážitky z toulek po světě, osobní přízvuk má i výraz světooběžnického stesku po domově. Dobrodružství ukázal B. jako součást existenčního zápasu a z jeho tragického rubu. Napínavému ději v exotickém prostředí dával výchovné vyznění tím, že kladl důraz na kladné charakterové vlastnosti svých hrdinů: na upřímné a čestné jednání, mužnou odvahu, vědomí solidarity a touhu po spravedlnosti.

PŘÍSPĚVKY in: Mladý hlasatel (1938—41); — posmrtně (většinou v úpravě B. Jírka): Sedmička pionýrů (1971—73); Abc mladých techniků a přírodovědců (1972). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie*: Rájem i peklem (R pro ml., 1940; 1969 upr. B. Jírek); — posmrtně: Na vlně 57 metrů (PP pro ml., 1965, usp. a upr. B. Jírek; rozšíř. vyd. 1968); Tábor ztracených (PP pro ml., 1970, usp. a upr. B. Jírek). — *Výbor*: Tanec na stožáru (PP 1979, usp. B. Jírek). ■

LITERATURA: B. Jírek, P. Sadecký: Trampoty dobrodružství na cestě světem, in O. B.: Na vlně 57 metrů (1965); ■ ref. Na vlně 57 metrů: or., Kult. tvorba 16. 9. 1965; gs: Skelety dobrodružství, Rovnost 13. 10. 1965; Z. K. Slabý: Dobrodružné prózy, Červený květ 1965, č. 10; J. Opelik, Návrst O. B., LitN 1965, č. 42; Z. Pírek: Před třiceti lety, Zlatý máj 1969 ■; B. Jírek in O. B.: Tanec na stožáru (1979).

sb

Libuše Baudyšová

* 9. 2. 1877 *Poděbrady*

† 27. 4. 1954 *Praha*

Prozátěrka a dramaticka, překladatelka z ruštiny a slovenštiny.

Roz. Zadinová, narodila se v rodině advokáta. Po studiích na Vyšší dívčí škole v Praze se provdala za soudního úředníka a žila s rodinou v Hradci Králové. Zde pracovala v sociální oblasti jako tajemnice sociální péče a členka městské rady. Po ovdovění se vrátila do Poděbrad a žila v jedné domácnosti se svým bratrem JUDr. Milanem Zadinou (zahynul v koncentračním táboře Buchenwald). Pohřbena byla v Poděbradech.

Prozaické dílo B. tvoří dva typy realistických románů: kronikářský obraz individua prožívajícího bezprostředně nebo zprostředkovaně události, jež výrazně poznamenávají historii národního společenství, a obraz konfliktů etických a náboženských krizí jedince. Jedna část díla vychází tedy z tradice prózy, v níž se vnější události prolínají s privátními osudy, druhá buduje na tradici prózy psychologické a mravně nabádavé. V románové tetralogii z Polabí *Jányšové* zachytila B. historii českého měšťanského rodu na pozadí veřejného života od 60. let 19. stol. až do vytvoření samostatného státu. Jednotlivé postavy jsou vykresleny podle reakcí na významné události, historické přelomy a dobové zápasy. Těsný vztah k dokumentům a historické literatuře je patrný i v románu *Červánky svobody*, parafrázujícím události ze života B. Němcové, V. B. Nebeského, L. Štúra, J. M. Hurbana aj.; historický rámec je dán 40. léty a zvláště dobou pražské revoluce 1848 a tehdejšími událostmi na Slovensku. Bohatá fabule je příznačná i pro romány mravoličné, v nichž bývá obvykle ústřední postavou žena hledající své místo v manželství, rodině i společnosti. Mravní i citové konflikty jsou zde traktovány v závislosti na tradici realistické prózy, kterou autorka spíše rozšiřuje o nové náměty (podrobné vykreslení maloměsta), než prohlubuje v rovině psychologické. Snaha o smírné řešení vnáší do díla sentimentální soucit a shovívavost.

PSEUDONYMY: Olga Maryšková, Rose Marie. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Cesta (1920); Čas (1910); Květy

(1908); Lid. noviny (1926); Nár. osvobození (1926); Pramen (1920); Pražský ilustrovaný zpravodaj. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Život ženy (R 1916, pseud. Olga Maryšková); Jányšové (R 1919, 1. díl cyklu); Kvasící mládí (R 1920, 2. díl); Soumrak (R 1921, 3. díl); Paní Božena (R 1923); Ztracená (R 1923); Vyšší než láska, vyšší než štěstí (R 1924); Jitřenka (R 1925, 4. díl); Právo (P 1925, D 1927); Převrasy (R 1927); Slečna Olga (R 1928); Bouře (D 1930); Lež (D 1932); Červánky svobody (R 1932); Krásné je býti ženou (R 1934, pseud. Rose Marie); Domov (R 1936); Starý dům (R 1939); Matka (R 1940). — *Překlady*: A. I. Kuprin: Moloch (1910) + Tři povídky (1910); A. Verbitskaja: Klíče ku štěstí (1910); J. N. Čirikov: Rodina (1922); L. Nádaši: Adam Šangala (1925). ■

LITERATURA: ■ ref. Jányšové: A. Novák, Venkov 31. 12. 1919; Z. Hásková, Cesta 1919/20; Kaz. (F. S. Procházká), Zvon 1919/20 ■; ■ ref. Kvasící mládí: O. Šimek, LidN 21. 11. 1920; A. Novák, Venkov 28. 12. 1920; J. O. Novotný, Cesta 1920/21; -btk (V. Brtník), Zvon 1920/21 ■; ■ ref. Paní Božena: V. Brtník, Topičův sborník 1922/23; Meisnar, Nové Čechy 1922/23; K. Hikl, Naše doba 1923/24 ■; ■ ref. Ztracená: J. O. Novotný, Cesta 1923/24; -vb- (V. Brtník), Zvon 1923/24 + Topičův sborník 1923/24; K. (F. V. Krejčí), PL 6. 1. 1924 ■; ■ ref. Vyšší než láska, vyšší než štěstí: J. Krecar, Moderní revue 1923/24; V. Brtník, Zvon 1923/24; Skapino, LidN 19. 3. 1924; K. Bednář, NR 1924; J. O. Novotný, PL 21. 9. 1924; dr. V. N. (Novák), Nové Čechy 1924/25 ■; ■ ref. Jitřenka: -ejč- (J. Krejčí), Naše doba 1924/25; -vbt- (V. Brtník), Topičův sborník 1924/25; drb., NO 2. 6. 1925; A. N. (Novák), LidN 8. 7. 1925; V. Brtník, Venkov 25. 3. 1925 ■; ■ ref. Slečna Olga: V. Brtník, Venkov 4. 10. 1928; K. Hikl, Naše doba 1928/29 ■; ■ ref. Červánky svobody: zsl (A. Novák), LidN 27. 7. 1932; vr. (V. Ryba), PL 31. 7. 1932; n. (M. Novotný), Rozhledy 1932; ach. (V. Prach), Čes. osvěta 1932/33; drb. (V. Brtník), Zvon 1932/33 ■; ■ ref. Domov: A. N. (Novák), LidN 28. 6. 1936; Kc. (J. Kunc), Rozhledy 1936 ■; ■ k 60. nar., an.: L. B., známá spisovatelka, LidN 8. 2. 1937; an., Spisovatelka L. B., PL 9. 2. 1937 ■; ■ ref. Starý dům: ss., LitN 1939; A. N. (Novák), LidN 16. 7. 1939; drb. (V. Brtník), Zvon 1939/40 ■; ■ ref. Matka: -č-, Čteme 1939/40; drb. (V. Brtník), Zvon 1939/40; B. Slavík, LidN 20. 5. 1940; J. V. S. (Sedlář), Venkov 11. 4. 1940 ■; F. H. (Hampl): L. B., Práce 9. 2. 1947; A. Auředníčková: Setkání v Poděbradech, LidN 18. 9. 1948.

Jiří Baum

* 20. 9. 1900 Praha

† 30. 6. 1944 Varšava

Zoolog; autor cestopisných knih.

V Praze studoval obch. akademii (do 1920) a soukromě gymnázium (mat. 1920), od 1922 na UK přírodní vědy (doktorát 1928). Poté se stal honorárním asistentem Národního muzea v Praze. Specializoval se na arachnologii a ornitologii. Za vědeckými účely podnikl v letech 1921–39 řadu cest. 1921–22 projel, s podporou stipendia Českoamerické společnosti v Chicagu, na kole a v autě USA, 1923 navštívil Brazílii. 1927 odejel s botanikem A. Pilátem do západní Afriky, 1929 cestoval po Malajsku a 1930 byl s výpravou NM v Tunisu a v Alžíru. 1931 projel v osobním automobilu se sochařem F. Foitem napříč Afrikou. Potom cestoval po Finsku a Laponsku (1933), Španělsku (1934), Austrálii, Japonsku a Kalifornii (1934 až 35) a po Jižní Africe (1938–39) spolu se svou ženou Růženou Fikejzlovou (nar. 1900), rovněž autorkou cestopisů (knižně *Austrálie očima ženy* a *Japonsko očima ženy*, obojí 1941; časop. přisp. od 1933). Z poslední cesty se vrátil těsně před okupací 13. března 1939. Pro aktivní účast v odboji byl 10. 6. 1943 zatčen, vězněn v Praze, v Malé pevnosti v Terezíně, v Osvětimi a ve Varšavě, kde zahynul v židovském ghettu (prohlášen za mrtvého k 30. 6. 1944).

B. literární tvorba se opírá o zážitky z cest a o hluboké poznání života lidí i přírody v oblastech, které procestoval. Řada základních cestopisných knih je věcným, zároveň však poutavým vyprávěním, snažícím se podat čtenáři vedle zajímavých poznatků i názornou představu o činnosti novodobého cestovatele a přírodovědce (*Africkou divočinou, Okolo zeměkoule autem a lodí*). Čtenářskou přitažlivost mají však i rozsáhlé studie o cestovateli E. Holubovi (*Holub a Mašukulumbové*), populárně vědecká práce o některých afrických zvířatech (*Stepí a pralesem*) a shrnutí historického a folklórního materiálu z havajské oblasti, doplněného osobními zkušenostmi (*Havaj včera a dnes*). O fabulovanou prózu se B. pokusil v jednoduchých cestopisných příbězích pro mládež (*Dobrodružná cesta malého čer-*

21

nocha, *K neznámým břehům Brazílie*). Ojediněly je překlad malajského vyprávění o lido-vém chytrákově (Pa Belalang), který vznikl při studiu Malajců a jejich kultury. Rozsáhlá byla B. činnost přednášková a žurnalistická (psal do nejrůznějších novin a časopisů, většinou o drobných příhodách z cest).

PŘÍSPĚVKY in: A-Zet; ČNM; Čes. slovo; Lid. noviny; Mladý svět; Nár. práce; Naší přírodou; Pestrý týden; Právo lidu; Radioamatér; Radiožurnál; Sborník Čs. společnosti zeměpisné; Širým světem; Venkov; Vesmír; Věda a život; Věda přírodní; Zvon. ■ **KNIŽNĚ.** *Cestopisy:* Africkou divočinou (P 1933); Dobrodružná cesta malého černocho (P pro ml., 1935); Na březích Indického oceánu. Malajsko, Siam, Jáva a Cejlon (P 1936); Okolo zeměkoule autem a lodí (P 1937, 1956 s tit. Kolem zeměkoule); Toulky po USA (P 1939); K neznámým břehům Brazílie (P pro ml., 1939); Abdalova dobrodružná cesta (P pro ml., 1940, pod jm. R. Baumová); V zemi slonů a lvů (P 1940); V tropech u Guinejského zálivu (P 1941); — posmrtně: Stepi a pralesem (PP 1945); Havaj včera a dnes (P 1947, 1958 s tit. Havaj); Zlato na Nové Guineji (P 1954); Holub a Mašukulumbové (P 1955); Ptactvo Velké Prahy (P 1955). — *Překlad:* Pa Belalang (1930). — *Ostatní práce:* V říši pavouků (1938); Na daleké cesty (příručka pro vystěhovalce a cestovatele, 1939); Jak poznám naše zvířata (2 sv., 1939, s O. Štěpánkem). ■

LITERATURA: V. Mussik: Rok v zemích Buddhy a Bílého slona, Venkov 21. 1. 1930; ■ ref. Africkou divočinou: A. E. (Ederer), Čin 1934; B. (E. Bass), LidN 29. 10. 1934 ■; M. Jakerlová: V domě na kolečkách do Austrálie, Večerník PL 29. 12. 1934; O. Oliva: ref. Na březích Indického oceánu, Střední škola 1936; ru: ref. Okolo zeměkoule autem a lodí, LidN 18. 4. 1938 + ref. V říši pavouků, LidN 6. 6. 1938; mp. (M. Pelant): ref. Toulky po USA, Čteme 1939/40; F. Křelina: ref. V zemi slonů a lvů, Venkov 19. 12. 1940; ■ nekrology: V. Novák, Věstník zoologické společnosti 1945/46; O. Štěpánek, ČNM 1946; J. Mařan, Sborník Čs. společnosti zeměpisné 1946 ■; A. Pfeffer in J. B.: Havaj včera a dnes (1947, záložka); R. Fikejzlová-Baumová in J. B.: Holub a Mašukulumbové (1955); J. Kinský in Čeští cestovatelé 2 (1961).

dh

Bohumil Baúše

* 17. 2. 1845 Hradec Králové

† 14. 11. 1924 Praha

Autor populárně naučných a odborných prací z přírodovědné oblasti.

Po příslušných studiích se stal středoškolským profesorem přírodních věd. Nejprve působil v Jindřichově Hradci, potom v Německém (Havlíčkově) Brodě, v Táboře a od 80. let v Praze, kde spolupracoval s V. Náprstkem. 1905 odešel jako gymnaziální profesor a školní rada na odpočinek. Až do konce života byl literárně a organizačně činný (např. ve spolku Máj; podílel se na Ottově Slovníku naučném aj.). — Byl znalcem klasického umění a ovládal několik cizích jazyků.

V literatuře se B. uplatnil především jako přírodovědný propagátor. Snažil se přiblížit — zejména mládeži — přístupnou formou a zasvěceným výkladem přírodní jevy a soudobné poznatky o nich a vypěstovat u svých čtenářů cit a smysl pro dění v přírodě. Stal se spoluzakladatelem českého přírodovědného fejetonu; v něm, podobně jako v B. esejích a polovědeckých causerích, stylově poplatných literárnímu úzu konce 19. stol., dominuje nauková a výchovná funkce nad uměleckým ztvárněním. Překládal především z angličtiny, francouzštiny a němčiny.

ŠIFRA: B. B. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Besedy lidu (od 1901); Čas; ČČM (od 1907); Čes. osvěta (od 1916); Čes. noviny (od 1880); Čes. lid; Deylův Obzor; Jarý věk (od 1885); Kalendář Malého čtenáře na škol. rok 1907/08; Květy (od 1907); Lumír (od 1886); Máj (od 1902); Malý čtenář (od 1888); Nár. listy (od 1902); Nár. politika; Osvěta (od 1903); Politik; alm. Potštýn (1897); Prager Revue; Pražské hospodářské noviny; Program 2. vyššího gymnázia novoměstského; Program gymnázia tábořského (1874); Ruch; Sborník společnosti Jaroslava Vrchlického (1918); Setba (přil. Čes. slova); Světozor (od 1886); Šimáčekův Čtyřlístek; Topičův sborník (od 1917); Týden světem; Venkov (od 1917); Vesmír; Zdravotnictví; Zlatá Praha (od 1885); Zvířena; Zvon (od 1902); Živa. ■ **KNIŽNĚ.** *Populárně naučné práce:* Čtvero ročních časů (1893); Putování říší rostlinstva (1894); Ilustrovaný přírodopis všech tří říší (1894); Volné listy z knihy přírody (1895); Pohledy do dílny přírody (1897); Ze světa zvířat (1900); Matka Země (b. d., 1902); Moře a jeho tvorstvo (1904); Veselé chvíle v zoologické zahradě (1906); Člověk a živočišstvo

(1907); K neznámým břehům (1907); Život a cesty dra Emila Holuba (cestopis, 1907); Říše věčného ledu (1909); V jármu a ve volnosti (1909); Mořem i pevninou (1909); Pohledy do říše živočišné (1910); Ze zápisů přírodopce (1910); Dary moře (1916); Vojna a mír v přírodě (1921); Den a noc v přírodě (1922); Kultura a příroda (1922); Život a vzdělání (1922); Za domovem (Vlastivěda československá, 1. 1923, s K. Rožkem a A. Wenigem, 2. 1924, s K. Rožkem, A. Wenigem a H. Sedláčkem); Příroda tvořivá (1924). — *Překlady a volné úpravy*: A. Good: Zábavná věda (1892); E. Brightwen: Lásky za svobodu (b. d., 1897); A. Giberne: Hlubiny moře a co o nich víme (1903); J. Michelet: Pták (1905); W. Bölsche: Tajemství přírody (1912); J. H. Fabre: Život a zvyky hmyzu (1912) + Z pamětí hmyzovědce (1914); G. B. Savigny: Zábavy vědecké (1918). — *Z odborných prací*: Skály prachovské (1886); O původu savců (1889); Drůbež (1897); Přírodopis v obrazech (1901); Včela, její stavba a vnitřní ústrojnost (1902); Anatomický atlas koně a krávy (1903); Pes (b. d., 1904); Boj člověka proti škůdcům a ničitelům živočišným v domácnosti, sadě, zahradě, na poli a v lese (b. d., 1905); Herbář (4. vyd. 1909); Vývoj života na naší zemi (1910); Kanibalismus matek zvířecích (b. d.). ■ **REDIGOVAL časopis**: Deylův Obzor (1917/18, s J. Deylem); *sborníky*: Památník k 70. narozeninám prof. dr. A. Friče (1902), Řivnáčův průvodce po Království českém (1882, s jinými). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Památník 2. sjezdu lékařů a přírodopců v Praze (1882); E. S. Vráz: Z cest (1897); A. E. Brehm, Život zvířat (4 sv., 1902–07). ■

LITERATURA: -ý: B. B., Zlatá Praha 1905; Prof. B. B., Máj 1905; ■ nekrology: A. N. (Novák), LidN 15. 11. 1924; NO 15. 11. 1924; O. Pospíšil, Úhor 1924; W (A. Wenig), Topičův sborník 1924. ■

sb

Tomáš Bavorovský

† září 1562 Plzeň

Autor náboženských spisů, zvláště kazatelské prózy.

Pocházel asi z Bavorova u Prachatic (psal se též Bavorinus, Bavorovinus), 1546–52 byl farářem v Plzni, kde dosáhl obliby pro svá nabádavá i společensky odvážná kázání v katolicky reformním směru. Stal se kanovníkem u Sv. Víta v Praze, 1555 byl zvolen děkanem kapitu-

ly a působil i jako kazatel při dvoře Viléma z Rožmberka na Krumlově. Kromě toho zastával i úřad bechyňského arcijáhna (představeného duchovenstva jednoho z obvodů, které se v podstatě kryly s tehdejšími kraji). 1561 se kapitulního děkanství ze zdravotních důvodů vzdal a vrátil se do Plzně, kde prožil poslední rok života.

Jako autor tištěných sbírek kázání na sebe upozornil zejména cyklem 13 projevů o pokání, které přednesl v Plzni 1551 (vyd. 1552). Hlavním jeho dílem je sbírka *Postila česká*, dedikovaná V. z Rožmberka, který ji dal vlastním nákladem a ve skvostné úpravě vytisknout. Všechny kazatelské projevy T. B. jsou díla původní, vycházející z konkrétních poměrů a potřeb tehdejší české společnosti a také k ní zaměřené. Nevšímají si jen lidských poklesků v kazatelské próze obvykle stíhaných, ale vytýkají i zanedbávání výchovy dětí, odvažují se tvrdě odsuzovat vrchnosti pro odírání a útlak poddaných a nezastavují se ani před veřejnou kritikou soudobého duchovenstva, které v obavě, aby nevyšla najevo jeho vlastní nevzdělanost, brání lidu v četbě náboženských spisů, zejména bible v národním jazyce. V dobovém duchu nejsou sice kázání T. B. prosta výpadů proti nekatolíkům, ale český utrakvistus je zde plně respektován. Po formální stránce se kázání vyznačují přehlednou výstavbou i čistotou jazyka a obecnou srozumitelností při pečlivém výběru stylistických prostředků. Patří proto k nejlepším dílům kazatelské prózy své doby. Navíc jsou i zdrojem často jedinečných kulturněhistorických poznatků. — K dílu T. B. se vracela ještě doba obrozená, např. F. V. Hek adresně aktualizoval pod názvem Veliký pátek (1820) část jeho Postily.

KNÍŽNĚ: Kázání o svatém pokání (1552); O umučení... Ježíše Krista... pobožné rozjímání (Prostějov 1552); *Postila česká* (Olomouc 1557); Zrcadlo... věčného a blahoslaveného života... (1561). ■ **EDICE**: Veliký pátek (1822, část B. Postily v novově. úpravě, ed. J. V. P. Dittrich). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1 004–1 007. ■ **LITERATURA**: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); J. V. Novák: Kulturně historická stránka Postily B., Sb. hist. 3, 1885; J. Jakubec: F. Vl. Heka Veliký pátek, Sb. filol. 7, 1922.

ep

František Bayer

* 29. 3. 1853 Rožnov pod Radhoštěm

† 12. 9. 1925 Přerov

Sběratel a vydavatel valašských lidových písní, pohádek a pověstí, autor literárně dějepisných příruček, pedagogických a místopisných prací.

Pocházel z rodiny barvířského mistra a rožnovského měšťana. Vychodil obecnou školu v rodišti, pak německou piaristickou hlavní školu v Staré Vodě (u Bruntálu) a německé nižší gymnázium v Příboře; odtud odešel na Slovanské gymnázium v Olomouci, kde v něm podnítil národní uvědomění a literární snahy prof. J. Havelka. Když B. onemocněl tuberkulózou, vrátil se domů, vyučil se u otce řemesla a vypomáhal v kancelářských pracích na rožnovské radnici. 1874 přijal v Rožnově místo výpomocného učitele, a když složil učitelské zkoušky, působil 1875–78 na matiční škole v Olomouci a 1878–79 na měšťanské škole v Hlinsku. Pro nemoc se musel místa načas vzdát; pak vyučoval na školách ve Viganticích u Rožnova (1880–81) a v Jeříně (obec Černá) u Velkého Meziříčí (od 1881). Od 1886 do odchodu na odpočinek působil jako odborný učitel na měšťanské škole v Přerově, kde žil až do své smrti. Během své učitelské dráhy se aktivně zúčastňoval práce v učitelských organizacích.

F. B. začal svou literární, odbornou a osvětovou činnost sbírkami písní, pohádek a pověstí rodného kraje, a pokračoval tak v sběratelském působení F. Sušila a B. M. Kuldy. Shromáždil i početný dialektologický materiál (pro slovník J. Ranka), doklady místních tradic a zvyků, přispíval do folkloristických sbírek spolku Slavia. Později se jeho zájem obrátil k literatuře, literárnímu dějepisu, pedagogice a místopisu. Je spoluautorem knížky o Havlíčkově učiteli A. Línkovi, napsal přehled dějin české literatury, obsahující cenný životopisný materiál, vydal několik místopisných příruček o Rožnově a Přerově. Krátkou dobu (1876–78) řídil olomouckou literární revui Koleda, jíž se snažil vtisknout vlastenecký a slovanský program a pro niž vedle moravských autorů získal ke spolupráci i A. Jiráska, V. B. Třebízského, I. Herrmanna, J. Kvapila, F. Heritesa aj. Založil a řídil některé beletristické a hlavně pedagogické časopisy a knižnice. Při-

spíval do mnoha časopisů a zasloužil se o zakládání vesnických knihoven na rodném Valašsku a na přilehlém západním Slovensku. Usiloval o založení národopisného muzea v Rožnově a byl důvěrníkem pro Rožnovsko a Přerovsko při přípravách Národopisné výstavy československé v Praze (1895).

ŠIFRA: Bay. ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda; Beseda učitelská (od 1879); Časopis Matice moravské (od 1875); Čes. škola; Čes. lid (1903, 1929); Hlídka literární (od 1888); Jarý věk (od 1883); Koleda (od 1876); Komenský; Lid. noviny (1921); Lit. listy (od 1883); Lit. obzor (od 1882); Malý čtenář (od 1919); Národ a škola; Nár. listy; Našinec; Obrazy života; Paleček; Světozor (od 1873); Švanda dudák (od 1885); Urbánkův věstník bibliografický (1880); Vesna (od 1883); Zlatá Praha (od 1884); Ženské listy (1874). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Radhošť (sbírka lid. písní, 1874); Valašské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského (2 sv., Kroměříž 1874); Valašské národní pohádky (výbor, 1875); Stručné dějiny literatury české (Olomouc 1878); Antonín Líněk, učitel Karla Havlíčka (1879, s Č. Růžičkou); Stručné životopisy českých spisovatelů v 2.—8. čítance obsažených (1883); Fr. Palackého loučení s rodnou Moravěnkou r. 1873 (1898, s F. Koželuhou); Zaškeřma sa! Humoresky, švandy, vtipy (Přerov 1918). — *Ostatní práce*: Rožnov, léčebné místo na moravském Valašsku (1877); Přerovsko (1893); Prof. Fr. Oščádal (životopis, 1902); Bayerův ilustrovaný průvodce Přerovem (1904); Hejtmanství přerovské (1908, s A. Březinou). ■ REDIGOVAL časopisy: Koleda (1876–78, s J. Večeřou), Komenský (1879); *sborník*: Jubilejní almanach českého učitelstva na Moravě a ve Slezsku na oslavu tisíciletého jubilea úmrtí sv. Metoděje (1885); *knížnice*: Moravská bibliotéka (1882–86), Slavín učitelský (1885), Bibliotéka pedagogická klasiků českých i cizích (1885–89, zde 1886 pedagogické spisy Komenského ve 4 sv.), Bayerova moravská knihovna pro náš lid (Třebíč 1889), Sbíрка znamenitých děl pedagogických (Přerov 1895, s V. Šálkem). ■

LITERATURA: V. Kryšpín in *Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních sto let* (1885); A. Vrzal: Stručné životopisy spisovatelů, Hlídka literární 1887; M. Hýsek in *Literární Morava* (1911); R. Fischer in *Olomoucký památník 1848–1918* (1938); B. Slavík in *Písemnictví na moravském Valašsku* (1947).

os

Beatus igitur Procopius viz in Fuit itaque beatus abbas Procopius

Edvard Beaufort

Působnost 1880—1949

Přední pražské nakladatelství, polygrafický závod, knihkupectví, antikvariát a komisionářství.

Zakladatel firmy E. B. (* 31. 5. 1860 Lobeč u Nelahozevsí, † 14. 6. 1941 Praha) byl vyučným sazečem. Pracoval v tiskárnách v Sarajevu, Čes. Budějovicích a Písku. 1884 koupil od A. Tůmy knihtiskárnu Slavii v Myslíkově ul. Zpočátku tiskl publikace realistické strany (mj. Čas), později, když jako jeden z prvních koupil rotačku, i dalších politických stran. Začaly zde: Cep, České slovo, Napravo, Národní noviny, Právo lidu, Samostatnost, Tribuna, Venkov aj. Současně se E. B. věnoval činnosti nakladatelské; úspěch mu zajistily laciné knižnice pro lid. V krátké době jeho podnik vyrostl ve velký grafický a nakladatelský závod. 1900 zde vyšla první česká kniha sázená na sázecím stroji (překlad Dostojevského Běsů). 1903 založil E. B. spolu s E. Grégrem, J. Ottou, J. Scheinerem a A. Wiesnerem první českou slévárnu písma, kterou jako předseda celá desetiiletí řídil. 1908 snížil současně s nakladatelem B. Kočím prodejní ceny knih na haléřové hodnoty. Spolu s pražským velkoobchodníkem papírem J. Urbanem a rokycanským knihtiskařem J. B. Zápotočným založil v listopadu 1910 *Lidové nakladatelství*, s. s. r. o., které koupilo nakladatelství B. Kočího a rozvíjelo činnost do 1912, kdy se stal jeho jediným majitelem E. B. Původní závod přemístil z Myslíkovy do Jungmannovy ul., kde koupil 1890 dům čp. 26, zvaný U Komárků, a dům čp. 27, zvaný Lukavský; na jejich místě záhy postavil pro svůj podnik nový objekt, značený Jungmannova 22 (dnes Jungmannova 15). Později získal vedlejší dům čp. 25, zvaný U bílého páva, v němž otevřel knihkupectví a později i obrazovou gale-

rii. Před první světovou válkou byl E. B. místopředsedou Říšského svazu knihtiskařů ve Vídni a předsedou Zemské jednoty knihtiskařů v Praze; po válce předsedou Syndikátu vydavatelů denních listů a předsedou Komise pro hospodaření papírem. 1925 se stali veřejnými společníky firmy synové Eduard (Eda, * 20. 4. 1891 Praha, † 22. 11. 1973 Praha) a Jiří (* 26. 8. 1895 Koleč, † 7. 11. 1976 Praha); Eduard se věnoval nakladatelství a Jiří tiskárně. 11. 2. 1931 byla firma změněna na *Ed. Beaufort, podniky grafické a nakladatelské*, a. s., jejímiž hlavními vlastníky byli otec, oba synové a dcery Aloisie a Věra. V říjnu 1945 byla do firmy dosazena národní správa; 1949 byl podnik znárodněn a začleněn do Státní tiskárny, závod 3, jenž je umístěn v téže domě. Eduard B. ml. založil 1946 nové nakladatelství na Zbraslavi, které 1948 zaniklo.

Nakladatelská činnost E. B. věnovaná krásné literatuře má dvě rozdílná období, jež oděluje první světová válka. Před ní se věnoval E. B. především vydávání laciných knižnic. Nejpopulárnější, *Přítel domoviny*, kterou převzal v 2. ročníku od nakladatelů Grunda a Svatoše, přinášela především českou původní tvorbu, jež byla později střídána s literaturou překladovou, zvl. ruskou, polskou a jihoslovanskou (F. J. Andrlík, J. Arbes, L. Archleb, V. Beneš Třebízský, Popelka Biliánová, B. Brodský, A. Dostál, I. Geisslová, K. Herloš, S. Hurban Vajanský, J. F. Karas, J. D. Konrád, R. J. Kronbauer, E. Ludvík, V. Lužická, T. Nováková, J. Osten, S. Podlipská, G. Preissová, J. Svátek, K. Světlá, K. Škába, J. K. Šlejhar, A. B. Šťastný, J. Štolba, J. Žemla, A. Žalud aj.; z cizích D. Bulgakovski, E. G. Bulwer-Lytton, A. P. Čechov, G. Danilevskij, F. M. Dostojevskij, A. Gruszecki, D. Jakšić, J. Jasinskij, J. Jurčič, A. Krechowiecki, E. Kumičić, D. L. Mordovcev, A. S. Puškin, H. Sienkiewicz, I. Tavčar aj.; 1885—87 Grund a Svatoš, 13 sv.; 1887—1915 E. B., 198 sv.). Obdobnou beletristickou skladbu měla i *Levná ilustrovaná knihovna*, zahrnující navíc i díla detektivní (F. J. Čečetka, O. Fastrová, J. Havlasa, V. K. Jeřábek, Kolda Malinský, Č. Kramoliš, A. Nečásek, Xyz. Pavlovský, V. Pittnerová, J. V. Prášek, B. Prusík, J. Sumín, Č. Tonder aj.; z cizích pak M. P. Arcybašev, A. C. Doyle, A. Dumas st., Ch. Foley, H. Guerlin, J. Izmailov, V. V. Korsakov, A. Laurie, M. Leblanc, C. Lemaire, S. Maciejewski, P. i V. Margueritte, B. Prus, W. Sclavus, V. S. Sokolov

aj.; 1899—1915, 71 sv.). Speciální zaměření měla mít *Polská knihovna*. Nerozvinula se však plně, zřejmě proto, že předního představitele polské literatury H. Sienkiewicze, jehož dílo dal E. B. přeložit a o jehož rozšíření u nás se zasloužil, do ní nezařadil (W. Gosiorowski, B. Prus, W. S. Reymont; 1902—09, 4 tituly, 6 sv.). Pro nerušený chod laciných knihoven soustředil E. B. široký okruh překladatelů. Byli to zvláště: J. Hudec, J. J. Langner, J. Jílek, V. Kredba, D. Panýrek, J. Paulík, B. Prusík, J. A. Unzeitig, J. Wagner; E. B. překládal také sám. Z ostatní produkce jsou nejvýznamnější obsírná díla J. Laciny *Česká kronika* (1892—97, 3 díly, 8 sv.) a *Obecná kronika* (1899—1903, 3 díly, 4 sv.). Ke konci tohoto období převzal E. B. z Lidového nakladatelství knižnice, které vydávali původně B. Kočí a J. Pelcl a v jejichž vydávání pokračoval. Z produkce Kočího: *Dětem nejmilejší knihy s obrázky* (1909—12, 12 sv.; od 10. sv., 1911, E. B.), *Nejlacinější sbírka hudebnin* (1910—13, 20 sv., do 11. sv. B. K.) a *Dobrodružné romány Julia Vernea* (1905 až 16, 95 sv., od 54. sv., 1911, E. B.); z produkce J. Pelcla: *Lidová knihovna politická a státovědecká* (1907—15, 58 sv.; do 50. sv. B. K. a Lid. nakl.; do 58. sv., 1915, E. B.). Mimoto převzal E. B. též knižnice, které jenom začlenil do svých katalogů a prodával. Od Kočího to byly: Knihovna nejlepších spisů pro mládež, Knihovna českých klasiků beletristů, v níž vycházela i souborná vydání děl F. J. Rubeše, K. H. Máchy, K. Havlíčka Borovského, V. Hála, J. K. Tyla, V. K. Klicpery, B. Němcové, P. Chocholouška a K. Sabiny; U staré pohádkářky; Antika; Sebevzdělání. Od Pelcla převzal E. B. Kritickou knihovnu, Knihovnu Rozhledů a Bibliotéku sociálních a politických nauk. Přes poměrně bohatou nakladatelskou činnost se E. B. věnoval převážně tiskárně, nebyl však pouhým pasívním tiskařem. Tiskl sice řadu časopisů pro nejrůznější zájemce, ale často byl sám jejich majitelem, nakladatelem, vydavatelem i redaktorem (Album moderních románů a povídek, Česká revue, humoristická příloha Národního obzoru Dobrá kopa, Hádanky). Od B. Kočího a Lidového nakladatelství E. B. převzal a dále vydával Národní obzor i zábavnou a poučnou přílohu Besedy Národního obzoru, do které přispívali: J. Hašek, O. Hanuš, J. Schmitt, G. R. Opočenský, Q. M. Vyskočil, K. Babánek, Z. M. Kuděj, K. Handzel, K. Nový, J. R. Hradecký aj.; mimoto převzal E. B. od Ko-

čího také časopisy, v jejichž vydávání nepokračoval a jejichž ročníky pouze prodával (Neděle, Ostrovtip, Rozhledy mládeže, Učitel řečí). Po Pelclovi získal Rozhledy a Život. — Po 1918 převládla v produkci E. B. literatura nebeletristická: politická, filozofická, historická, hospodářská, pedagogická, zeměpisná, zdravotnická a především technická. Výrazem tohoto zaměření je skutečnost, že technickou literaturu vydával v knižních řadách, kdežto beletrii jednotlivě. V technických knižnicích se již projevila iniciativa syna Eduarda, který pečoval o řady Fotorádce, Kinorádce, Radioamatérská knihovna aj. Teprve ke konci 30. let založil E. B. řady beletristické. Životopisným románům byla určena knihovna *Plutarchos*, navazující nepřímo na stejnojmennou aventinskou knižnici O. Štorcha-Mariena. Zde vyšla mimo jiné životopisná díla o O. Wildovi, Karlu IV., Ignáci z Loyoly, R. Kochovi (G. Birkenfeld, B. Jarret, A. Jist, V. Karlů, L. Marcus, J. Parandowski, H. Unger; 1938—43, 7 sv.). Lehkému žánru byla věnována edice *Jen ne nuda*, kterou převzal B. od Štorcha-Mariena a v níž pokračoval 4. svazkem. Pokus vydávat starší českou prózu skončil u dvou svazků knižnice *Obnovené obrazy* (J. J. Kolár, K. Sabina; 1940 až 41). 1928—31 vydal E. B. ve slovenštině sedmidílnou Kroniku československou F. Kulhánka. Významná byla encyklopedická sbírka vzdělávacích statí ze všech oborů lidského vědění a tvoření *Poznání* o deseti oddílech, z nichž oddíl Písemnictví—Jazykověda obsahoval práce o literaturách československých, slovanských i světových; sbírku řídil J. Šnobl (G. N. Bakardžiev, J. Bečka, O. Berkopec, K. Hádek, A. Hartl, J. Jirkovský, J. Š. Kvapil, J. Mali, K. Polák, J. V. Sedlák, Z. Šmíd, Z. Vančura, O. Vočadlo, J. Vrtišová, J. Weil; 1936—38, díl 1—3). — Po druhé světové válce vycházely v nakladatelství E. B. (pod národní správou) tři nové edice, které redigoval J. Šnobl. Knižnice *Vlny*, v níž vyšel mj. výběr ze staré indické lyriky Láska a odříkání, byla věnována beletrii (K. Mužík, M. Nohejl, A. C. Nor, W. Shakespeare; 1945—48). Titulem navazovala na předválečnou sbírku E. B. naučná edice *Poznání* (O. Odložilík, A. Pražák, E. Synek, T. Trnka; 1946—48, 6 sv.). Nejmenším čtenářům a mládeži sloužila knihovnička *Radostný svět dětí*, ve které vyšel jeden z prvních výborů sovětské poezie pro děti a mládež Zelená radost (J. Andrejs, A. M. Brimer-Orlovský, Z. Jindrová, J.

Maršíček, F. Lirš; 1944–47, 6 sv.). Ve zbraslavském nakladatelství vydával E. B. ml. jenom knižnici *Próza 20. století*, jejímž editorem byl zpočátku E. Synek, nakonec J. Šnobl (A. Maurois, Ch. Morgan, J. Dos Passos; 1946–47, 3 sv.); mimoto zde vyšla starofrancouzská povídka Aucassin a Nicoletta, knihy A. E. W. Masona, A. Nováka a L. Hájkové-Markové (1946–48).

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře*: Přítel domoviny (1887–1915, 198 sv.); Levná ilustrovaná knihovna (1899–1915, 71 sv.); Polská knihovna (1899–1915, 6 sv.); Jen ne nuda (1938–39, 2 sv.); Plutarchos (1939–43, 7 sv.); Obnovené obrazy (1940–41, 2 sv.); Radostný svět dětí (1944–47, 6 sv.); Vlny (1945–48, 5 sv.); Próza 20. století (1946–47, 3 sv.); Poznání (1946–48, 6 sv.). — *Ostatní*: Besedy politické (1892–93, 12 sv.); Beaufortova vzdělávací knihovna (1895–96, 4 sv.); Knihovna politická (1896–1900, 11 sv.); Světem, sbírka populárních cestopisů (1902–30, 17 sv.); Vychovatelská čítanka (1904, 4 sv.); Radioamatérská knihovna (1924–29, 14 sv.); Poznání, sbírka (1936–38); Fotorádce (1938–40, 18 sv.); Kinorádce (1938–40, 3 sv.). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ: *Čeští autoři*: O. Hanuš, T. Trnka (filozofické spisy). — *Cizí autoři*: H. Sienkiewicz, M. Jókai. ■ Z OSTATNÍ PRODUKCE: J. Mikuláš Boleslavský: Chudáci (1885); K. Červinka: Zhaslé oči (1891); L. Lošťák: Píseň nadšená (1894); J. K. Šlejhar: Co život opomíná (1895) + V záři krbu (1899); J. J. Langner: Sienkiewicz a jeho spisy (1898); L. Mattuš: Viny (1898); A. B. Dostál: Scény (1901); Kolda Malinský (J. Lacina): Maria z Magdaly (1901); O. Sýkora: Humor Nerudových fejetonů (1901); F. Sekanina: Henryk Sienkiewicz (1901); A. Dostál: V okovech (1903); J. Havlas: Tatranské povídky (1902) + Mimo lásku a nenávisť (1903) + Pod skalnatými štíty (1904) + Případy skoro neobyčejné (1904); P. Jáchymová: Atlanti (1906); E. Grégr: Prozaické a básnické prvotiny (1910); Q. M. Vyskočil: Sluníčko v lesích luhačovických (1911) + Útok na moře (1925); F. J. Čechetka: Bílí husaři (1913) + Královský rychtář (1913) + Deník malé maminky (1913) + Panská láska (1913) + Slunéčko (1913); M. Votrubová-Haunerová: Srdce, o člověku mluv mně (1913); E. Vachek: Vražda manželstvím (1922); K. Elgart Sokol: Proti proudu (1923); O. Šöfer: Tricet a jedna noc v zajetí mezi brouky (1924); O. Hanuš: Lačné ženy (1925); F. Černý: Nikola Pašič, Život a dílo (1927); E. A. Longen: Jaroslav Hašek (1928); J. Červený: Máňa (1930); Kato Novotný (F. V. Autrata): Profesori, žáci a rodiče v Barkalonii (1935); M. B. Böhnel: Anděl (1938); E. Synek: Touha (1938); J. Karásek ze Lvovic: Pražské jezulátko (1939); J. Palovic (K. Žalud): Udatný světák (1939); K. Režný: Dáma v modrém (1939). — *Ostatní autoři*: E. About,

H. Balzac, Ch. Dickens, A. Dumas, V. I. Němirovič-Dančenko, Kapitán Danrit, G. Geijerstam, V. Hugo, W. Perzyński, A. Reschal, W. S. Reymont, W. Sieroszewski, Stendhal, H. Sudermann, L. N. Tolstoj, H. G. Wells, E. Zola. ■ PERIODIKA. *Literární a kulturní*: Album moderních románů a povídek (1894–95); Česká revue (1898–1903); Národní obzor (1911–14); Besedy Národního obzoru (1911–14); Dobrá kopa (1912–14). — *Ostatní*: Obchodní listy (1884, č. 26–49); Český Lloyd (1886, roč. 2., č. 1–3); Nové zprávy (1894–95, roč. 1 a 2); Zdraví (1894–95, roč. 1 a 2); České noviny (1895, roč. 1); Hádanky (1903–04); Česká domácnost (1912–14, příloha Národního obzoru); Radioprogramy (1924, roč. 1); Československá radiorevue (1925–31, roč. 1–6); Amatérská kinematografie (1935–40, roč. 1–5). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih a časopisů vydaných nakladem E. B. r. 1905, dále r. 1914–16, r. 1923, r. 1924, r. 1926, r. 1929, r. 1931, r. 1940. ■ LITERATURA: an.: Edvard B. osmdesátníkem, Grafické listy 1940, č. 11.

oh

Antonín Bebr

* 22. 2. 1877 Praha

† 21. 11. 1940 Praha

Básník a prozaik dekorativní obraznosti se zálibou v tzv. kulturních motivech; napodobovatel V. Dyka.

Vystudoval gymnázium (mat. 1896) a právnickou fakultu v Praze (abs. 1900), od 1903 byl soudním úředníkem postupně v Praze, Humpolci, Užhorodě, Berehově, Chustu, nakonec vrchní rada zemského soudu v Praze. Jeho ženou byla herečka Marta Májová (1881–1970).

Už v básnické i prozaické prvotině se B. představil jako značně imitativní talent: přebásnění Tristana a Izoldy se zřetelně podobá Dykově Scéně z Nové Heloizy (ze sbírky Noci chiméry), literární inspirací je poznamenána také B. próza, ať už autor námětově čerpal z prostředí umělecké bohémy a tzv. vyšších společenských kruhů (povídka *Přeludy* ze svazku *Epizoda a jiné příběhy*), ať z trpkých

osudů zmrzačených (*Žebráci lásky*, rovněž v Epizodě ...). U V. Dyka se B. učil umění verše a od něho převzal nejružnější motivy, zálibu v bizarnosti a travestii i některé rysy konzervativního vlastenectví.

PŘÍSPĚVKY in: Cesta (od 1923); Lid. noviny (od 1922); Lumír (od 1922; 1930/31 verše věnované Dykově památce); Moderní revue (od 1923); Nár. listy (1902); Osvěta (od 1919); Topičův sborník (od 1921); Venkov (od 1924); sb. Za Viktorem Dykem (1938); Zlatá Praha (od 1903); Zvon (od 1908; 1931/32 verše věnované Dykově památce); Ženský svět (od 1925). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Tristan a Izolda (B 1925, rozšíř. vyd. 1941); Epizoda a jiné příběhy (PP 1925); Obchod s rakvemi (BB 1928, pak v kn. Motýl z Mantovy); Moře (BB 1928, zčásti přeprac. v kn. Motýl z Mantovy); Vítězné oblouky a slepé uličky (BB 1930); Pochodně a zrcadla (BB 1939); Proměny (BB 1940); Motýl z Mantovy a jiné básně (1940); Z modliteb básníkůvých (BB 1940, t. r. i rozšíř. vyd.); — posmrtně: Nesmrtelné melodie (BB 1941). ■

LITERATURA: ■ ref. Vítězné oblouky a slepé uličky: K. Janský, LitN 1930/31, č. 5; Š. Jež, Lumír 1930/31, s. 216 ■; K. P. (Polák): ref. Motýl z Mantovy, Nár. práce 13. 7. 1940; ■ ref. Tristan a Izolda: V. Hánek, Venkov 9. 11. 1940; J. P. L. (J. Lang), LitN 1941, s. 44 ■; B. J. (Jedlička): Básník A. B. mrtev, LidN 22. 11. 1940.

mb

Jan František Beckovský

* 18. 8. 1658 *Německý Brod* (Havlíčkův B.)

† 26. 12. 1725 *Praha*

Katolický kněz, historik, autor adaptované verze Hájkovy kroniky, hagiograf, spisovatel a překladatel nábožensky výchovných knih.

Psal se též Beczkowský, Jan B. a Cruce. Pocházel z chudé početné rodiny a měl se stát řemeslníkem. Teprve v 16 letech začal studovat, nejprve v rodišti, pak v Brně. 1680 odešel na filozofii do Vídně. Tady se už vyhranila jeho záliba v historii a v antických klasicích. Snad po dvou letech přešel do Prahy, kde vstoupil 1685 do řádu křižovníků a 1688 byl vysvěcen na kněze. Asi 11 let byl v klášteře hospodář-

ským správcem. I přitom se věnoval studiu (náboženské a historické spisy) a shromažďoval historický dokumentární materiál. V jeho smýšlení se pojilo protireformační katolictví s uvědomělým češtvím; měla na to vliv četba spisů Pešínových a Balbínových (s nímž se znal osobně) a snad i představený B., převor řádu J. I. Pospíchal. Ten ustanovil B. 1699 administrátorem nově zřízené řádové nemocnice pro ženy na Novém Městě pražském, a tím mu poskytl lepší podmínky k odborné práci. 1700 se B. vydal na výzkumnou cestu, doplněnou později dalšími po Čechách, Moravě, dnešním Slovensku a severním Maďarsku. Přitom studoval archivní materiál, nápisy, zjišťoval rozměry historických budov a lokalit, sbíral informace od pamětníků apod. Zajímal se též o botaniku a byl výtvarně činný (snad vyzdobil malbami kapli v klášteře sv. Františka v Praze). Byl pohřben ve společném hrobce nemocnice sv. Františka v Praze.

B. je autorem a překladatelem téměř 50 spisů psaných česky, latinsky a německy. Z toho jen asi polovina doložitelně vyšla tiskem, u jiných, které jsou známy pouze podle názvu z křižovnického mortuale, nelze spolehlivě zjistit, zda byly tištěny. Nábožensky výchovná díla B. (životopisy svatých, legendy) se od běžné dobové produkce liší hlavně tím, že leckdy obsahují také historické výklady, někdy kompilované, někdy i odborně přínosné (*Krve nevinné žitnívlí vlcí Dioklecián a Maximián...*, 1697; *Milá choť nebeského miláčka, blahoslavená Anežka...*, 1701; *Palma milostí, palma šťastnosti, svatý Jan Matenský, svatý Felix Valezský...*, 1706). Četné spisy B. vyšly za jeho života i později v dalších vydáních nebo v překladu do němčiny; několikrát přetištěno a do němčiny přeloženo bylo dílo *Truchlivá hrdlička...* (1703). — Pro literární historii má B. největší význam jako dějepisec. Tato jeho tvorba je psána většinou česky a podle autorových vyjádření má mít funkci nejen naučnou a nábožensky propagační, ale i národně obrannou a uvědomovací. Tu plní hlavně *Poselkyně starých příběhův českých...* (1700, 1. díl, sahající do 1526). Toto dílo, reprezentativně vydané na více než 1 000 stranách foliového formátu, mělo nahradit oblíbenou a v době B. již těžko dostupnou Kroniku českou od V. Hájka a je v podstatě jen její adaptací, na mnoha místech doslovným přetiskem. B. vyhrocuje Hájkovo katolické a protireformační stanovisko, po

věcné stránce ho někde opravuje a doplňuje o nové údaje z literatury (uvádí excerpty z 50 spisů) i z ústní tradice, v jazykovém podání ho zdaleka nedostihuje. Projevy národní hrdosti a propagace názoru, že český národ musí být zachován jako jazykově osobitý kulturní celek, prostupují ještě výrazněji 2. dílem Poselkyně. Vznikal 1700–23, knižně byl vydán až koncem 19. stol. jako historický dokument. Dochoval se ve dvou nestejných částech; větší první část (obsahující kroniku let 1526–1657) má definitivnější podobu, druhá menší (do 1715) je pouze koncept. Protože tu B. použil také údajů, které sám ověřil nebo pořídil, a dokladů později zničených (např. klášterních archiválií), má zvláště tento díl mnohde jedinečnou hodnotu historického pramene.

KNIŽNĚ. Apoštol Páně, svatý Jůdas... (1693); Studnice vod živých... to jest Rozjímání a uctění pěti ran... Spasitele... (1694); Život svaté Hedviky... (1695); Krve nevinné žízniví vlci Dioklecián a Maximián... (1697); Poselkyně starých příběhův českých aneb Kronika česká... (1700); Milá choť nebeského miláčka, blahoslavená Anežka... (1701); Truchlivá hrdlička po straceném miláčku svým bolestně toužící... (1703); Labarum triumphale. Vítězná korouhev spasitele světa... (1704); Palma milosti, palma šťastnosti, svatý Jan Matenský, svatý Felix Valezský... (1706); Katolického živobyti nepohnutelný základ... (1707); — (*nezjištěn žádný výtisk v uvedeném 1. vyd.*) Pět rubínův. Knižka bratrská k pěti ranám Krista Pána (1691); Cesta bezpečnosti k matičce milosti... (1705); Trojice nejsvětější... (1706); Když mysl nemocná, jistá pomoc mocná (1707); Cesta milosti, cesta šťastnosti k šťastné věčnosti... (1724); — (*známo jen podle křížovníckého mortuale*); Víta, mors, cultus divi Joannis Nepomuceni... (1708, česky a německy); Vestigium ecclesiae metropolitanae Pragensis (latinsky, německý překlad 1721, snad také česky); Refugia ad diversos sanctos (česky); Consolatio Christianae animae (jazyk neudán, česky snad s tit. Potěšení Kristových duší); Praxis vitae Christianae (česky snad s tit. Duchovní praktika); Via coelestis (česky); May Blümlein Vergissmeinnicht (česky snad s tit. Kvítek májový spomeň na mne. K sv. Janu Nep.). ■ EDICE: Poselkyně starých příběhův českých, sv. 1–3 (1879–80, ed. A. Rezek); (*ukázka*.) in Z. Kalista: České baroko (1941). ■

BIBLIOGRAFIE: A. Rezek in J. F. B.: Poselkyně starých příběhův českých 3 (1880); Knihopis č. 1 027–51. ■ LITERATURA: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); A. Rezek: Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČČM 1878 + in J. F. B.: Poselkyně starých

příběhův českých 3 (1880) + Dodatky a opravy k starší české biografii, ČČM 1882; A. Truhlář: J. F. Beckovského Poselkyně starých příběhův českých, díl 1, Sborník historický 1884 + Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČČM 1913; V. Bitnar in O českém baroku slovesném (1932); Z. Kalista in České baroko (1941); M. Kopecký: Poznámky k vývoji české historické beletrie předobrozenské, SPFF Brno, D 14, 1967.

zdt

Tomáš Bečák

* 16. 12. 1813 Olšany (O. u Prostějova)
† 9. 5. 1855 Olomouc

Autor náboženských písní, vydavatel kancionálu, kazatel a spisovatel náboženské literatury.

Navštěvoval německou hlavní školu v Uničově, gymnázium, filozofii a bohosloví v Olomouci, na kněze byl vysvěcen 22. 9. 1837. Byl do 1840 kooperátorem v Morkovicích (Morkovice-Slížany) a do 1844 ve Vlkoši, potom expozitou v Kyselovicích, v červenci 1854 byl jmenován superiorem semináře v Olomouci. Pohřben byl v Olšanech.

Proslul jako kazatel, byl veřejně činný (člen výboru Moravské nár. jednoty Cyrila a Metoděje), spoluredigoval prstonárodní katolický časopis Cyril a Method, psal a překládal náboženské spisy. Přepřacoval Fryčajův kancionál, doplnil ho svými skladbami (písně, modlitby, litanie); do 1883 vyšel ve 22 vydáních, do 1888 byl nahrazen novým, který podle jeho osnovy zpracoval F. Poimon.

PŘÍSPĚVKY in: Čas. pro katol. duchovenstvo (od 1846); Cyril a Method (1849). ■ KNIŽNĚ. *Duchovní lyrika*: Katolický kancionál. Dle Fryčaja vzdělal, mnohými písněmi, modlitbami a zvláštní pobožností pro školní mládež rozmnožil a vydal (1847); Nejobyčejnější písně k veřejným službám božím. Vybrané z kancionálu... (1856). — *Ostatní práce*: Kázání dvojce v pondělek velikonoční (1845, s F. Benešem); Krátká historie Hostýna od pradávných dob až po naše časy (1850); Odpustky v katolické církvi

(1852); Kázání na všechny svátky blahoslavené Panny Marie (1853); Život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista a přebíhání Panny a matky jeho Marie. Podle sepsání sv. Bonaventury (překlad, 1853, an.); Úcta Panny Marie, založená a vysvětlená v nejznamenitějších pobožnostech mariánských (1854); Kázání na neděli 11. po sv. Duchu... (1854); Cesta z Jeruzaléma do Emauz (1854). ■ KORESPONDENCE: K. A. Vinařického Korespondence a spisy pamětní 2 (Vinařickému z 1849; 1909, ed. V. O. Slavík). ■ REDIGOVAL *časopis*: Cyril a Method (1849, s A. Königsbrunnem a J. Lyskem). ■

LITERATURA: ■ ref. Katolický kancionál: V. Štulc, Blahověst 1848; an., Čas. pro katol. duchovenstvo 1848, s. 127 ■; ■ nekrology: an., Pražské noviny 17. 5. 1855; an., Slovenské noviny 2. 6. 1855 ■; an: T. B. (životopis), Mor. noviny 7. 5. 1858; F. Cínek in K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778—1870 (1934); F. Tábořský: Z kancionálu T. Fryčaje, hlasatele veliké tradice, Naše Valašsko 1939.

mo

Josef Bečka

* 28. 3. 1894 *Praha*

† 18. 4. 1955 *Praha*

Literární historik v oboru slavistiky, bibliograf a popularizátor znalostí o slovanských literaturách; překladatel ruské a polské beletrie.

Pocházel z rodiny středoškolského profesora; po absolvování Akad. gymnázia v Praze (mat. 1913) studoval 1913—17 slavistiku na filoz. fakultě (doktorát 1919 prací *Otakar Mokřý*). Byl zaměstnán jako knihovník Univerzitní knihovny; 1939 se stal ředitelem Slovanské knihovny v Klementinu, ale později za protektorátu byl přeložen do Pedagogické knihovny Komenického. Po osvobození působil jako ředitel celé Národní a univerzitní knihovny v Praze; v lednu 1949 byl přidělen jako vědecký pracovník do Slovanského ústavu ČAVU a zde pověřen organizací práce na bibliografii slavik v české literatuře. Před válkou i po ní přednášel na Státních knihovnických kursech při filoz. fakultě UK; 1951 byl pověřen přednáškami o polské literatuře na filoz. fakultě Palackého

univerzity v Olomouci. Poslední dvě léta ho v práci omezovala těžká choroba, již podlehl.

Veden svým dlouholetým knihovnickým povoláním, jež mu dalo rozsáhlé teoretické i praktické znalosti v knihovnictví, orientoval se B. k bibliografickým pracím. Jako literární historik (žák J. Vlčka a J. Máchala) s širokým rozhledem po slovanském písemnictví se zabýval zejména polskou literaturou a vztahy slovanských literatur k české, hlavně se zřetelem na překladatelství (*Polské písemnictví ve světle českých překladů, Slované a svět* aj.). Dlouhá léta publikoval v odborných časopisech i v denním tisku stati zaměřené tímto směrem (např. do Národních listů ve 30. letech napsal desítky informativních článků a recenzí o slovanských literaturách). Od 20. let vydával překlady ruské a sovětské prózy, později se orientoval i na novinky současné polské beletrie.

PSEUDONYM, ŠIFRY: J. Koldun; b., Bk., Bka, -fb-, JB., J. Bka. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Co číst z literatur slovanských posledních let (1935); Časopis pro moderní filologii (1914); Časopis svobodné školy politických nauk (1937); ČČM (1917); Čes. osvěta (1937); Česko-polský sborník vědeckých prací (1955); Českoslov. republika (od 1924); Havlíčkovy hlasy (1926); Hlasy od Berounky (1926); Jednota knihařů (1940); Ještědský obzor (1926); Jihočes. obzor (1927); Katolické noviny (Opava, 1936); Klatovské listy (1926); Knihovna (od 1945); Knihy a čtenáři (1948); Lit. noviny (1930); Lit. rozhledy (1926); Nár. listy (od 1932); do 1936 soustavný ref. o slovanských literaturách, pak ojedinele; Nár. osvobození (od 1932); Nár. politika (od 1934); Naše kniha (od 1932); Naše revoluce (1923); Osvěta (1919); sb. Poznání (1939); Práce (od 1946); Pravda (Čáslav, 1926); sb. Puškin u nás (1949); Ročenka Slovanského ústavu (1947); Rozhledy po literatuře a umění (od 1932); Ruch filozofický (1939); Slavia (od 1932); Slavische Rundschau (od 1933); sb. Slovanská knihovna (1932); Slovanský přehled (od 1933); Svobodné noviny (1948); Šumavan (1925); Vlast (1925); Zítřek (1919); Ženský svět (1925); Život (1927). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Soupis cizozemských periodik v knihovnách ČSR (2 sv., 1929, s V. Fochem); Vývoj ruské literatury v SSSR (1946); Výstava Moskva v literatuře a grafice (1947, s V. A. Zorinem); Slavica v české řeči. České překlady ze slovanských jazyků do r. 1860 (1955, s jinými); Česká bibliografie Adama Mickiewicze 1826—1960 (Wrocław 1965, s M. O. Kremlovou). — *Překlady*: D. N. Mamin-Sibirjak: Právilovské milióny (1921, s J. K. Zdichyncem) + Divoké štěstí (1922) + Chléb (1922); N. A. Lejkin: Zápisky psa Polkana (1923); V. I. Anučin: Čiň radost

(1924); L. N. Tolstoj: Deník 1895—1899. Myšlenky o Bohu a víře (1924, s jinými) + Království boží ve vás (1925, s K. Štěpánkem a K. Velemínským); F. M. Sologub: Těžké sny (1925); L. M. Leonov: Jezevci (1927); D. S. Merežkovskij: Tolstoj a Dostojevskij (1929) + Království Antikristovo (1933); J. Kaden-Bandrowski: Lenora, Tadeáš (1932); M. Choromański: Lékař a žárlivost (1934) + Když mramor ožívne (1948); L. S. Sobolev: Generální oprava (1936); J. Kurek: Chřipka řádí v Napravě (1936); Z. Nowakowski: Mys dobré naděje (1937); V. P. Katajev: Na obzoru plachta bílá (1937); H. Sienkiewicz: Svatba v Aténách (1938); J. Parandowski: Král života (1939); J. Wołowski: Voláno z Varšavy (1949); A. Dygasiński: Zvířata a lidé (1950); B. D. Grekov: Kyjevská Rus (1953, s J. Svobodou). — *Ostatní práce*: Polsky na cesty (1939); Česko-ruský a rusko-český slovníček nejobvyklejších slov s mluvnickým přehledem a stručnou konverzací (1945); Kapesní slovník polsko-český a česko-polský (1947). ■ SCÉNIC-KY. *Překlad*: T. Lisiewicz: Slečna Manon (1935, s M. Kolajou). ■ REDIGOVAL *sborník*: Kapitoly knihovědné a knihovnické Janu Emlerovi k šedesátce (1938, s F. Kleinschnitzovou a J. Thonem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: A. Rašín: Reči v Národním shromáždění (1934); Katalogy knihoven Kolejí Karlovy univerzity (1948). ■

LITERATURA: ■ nekrology: O. Berkopec. Knihovna 1955; an., Lid. demokracie 21. 4. 1955; an., LitN 1955, č. 17. ■

Josef Václav Bečka

* 10. 7. 1903 *Chotěboř*

Jazykovědec, celoživotně zaměřený na všestranné studium teoretických a praktických stránek slohu.

Syn obchodního příručího. Vystudoval reál. gymnázium v Praze na Vinohradech (mat. 1922) a češtinu a francouzštinu na filoz. fakultě UK (abs. 1927, doktorát 1928 prací *Názvy rostlin v češtině*). Působil na maďarském reálném gymnáziu se slovenskými pobočkami v Rimavské Sobotě (1927—28), na reálce v Bratislavě (1928—30), pak v Praze na Vinohradech na reálném gymnáziu (1930—32) a reálce (1932—45). 1945—58 byl vědeckým pracovní-

kem Výzkumného ústavu pedagogického v Praze, 1958—61 zástupcem docenta a 1961—63 docentem českého jazyka na filoz. fakultě Palackého univerzity v Olomouci, pak učil — až do odchodu do důchodu (1970) — na pražské Univerzitě 17. listopadu, a to od 1966 jako univ. profesor pro nový český jazyk se zvláštním přihlédnutím ke stylistice; kandidátem věd se stal 1958, doktorem filologických věd (prací *Česká stylistika*) 1968. Přitom intenzivně pracoval v komisích pro osnovy českého jazyka na všech stupních a družích škol (1945—58), na učebnicích českého jazyka pro střední všeobecně vzdělávací a odborné školy (1950—61), v Kruhu přátel českého jazyka (od 1938) a jiných jazykovědných společnostech.

Základem B. rozsáhlého díla, které se téměř celé zabývá otázkami stylistiky, je konkrétní rozbor jazykových jevů a projevů, textů literatury umělecké, žurnalistické i odborné. Tyto analýzy přitom směřují k potřebám jazykové praxe a poskytují oporu autorově rozsáhlé činnosti pedagogické (učebnice) a přednáškové (pro novináře, nakladatelské redaktory, korektory a sazeče); B. badatelské úsilí vychází tak z přání přispět k vyšší úrovni jazykových projevů a ústí v moderní práci výchovnou a popularizační. B. je tvůrcem teorie slohového vyučování a zvláště soustavně se už od 30. let zabývá slohem novin. Při osvětlování jednotlivých stylistických problémů se často dovolává významných tvůrců naší klasické i moderní slovesnosti (samostatné stati věnoval slohu B. Němcové, J. Nerudy, K. V. Raise, F. X. Šaldy), všímá si však i stylistických aspektů literárních druhů a útvarů (např. psal o esejistickém slohu, o popisných pasážích v epických dílech prozaických), a to i v konkrétních historických etapách (o slohu naší meziválečné levicové publicistiky). Součástí B. stylistických studií byla spolupráce na významných slovníkářských dílech, umožňujících exaktní zkoumání slohu moderních autorů i slohu odborné literatury (na Stručném slovníku českých synonym a zvláště na knize Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce). Ve spojitosti s působením na Univerzitě 17. listopadu věnoval B. značnou pozornost otázkám překladu a konfrontační stylistiky.

ŠIFRA: B-a (Ottův slovník naučný nové doby, Právo-pisný rádce). ■ PŘÍSPĚVKY in: Acta Universita-

tis Palackianae Philologica (1960—64); Acta Universitatis XVII. novembris (1967—74); Bulletin Univerzity 17. listopadu (1967); Časopis pro moderní filologii (od 1934; t. r. stať Několik poznámek o Šaldově slohu); Český jazyk, Český jazyk a literatura (od 1951); Dialog (od 1958; t. r. Metody slohového rozboru románu); sb. Druhé hovory o českém jazyce (1947); Kulturněhistorický sborník 1 (1974, Poznámky o kompozici Rollandova Jana Kryštofa); Listy filologické (od 1934); Naše řeč (od 1935; 1941 o přechodníku v současné beletrii, 1945 o esejistickém slohu, 1955 o popisných pasážích v prozaické epice, 1971 o metafoře ve větě); Pedagogická revue (1948); Philologica slavica Pragensia 1 (1962); Prague studies in mathematical linguistics (1972); Pravopisný rádce (1934—41); Sborník Vyšší pedagogické školy v Ústí nad Labem (1958); 79. roční zpráva československé štátní reálky v Bratislavě za školní rok 1928—29 (1929); Střední škola (1932—1947); sb. Václavkova Olomouc 1961 (1963, O slohu kramářských písní 18. století), 1966 (1967, O slohu naší levicové publicistiky v době mezi oběma světovými válkami); Zprávy pro češtináře (1948). ■ KNIŽNĚ. *Práce o jazyce*: Technika slohu (1938); Stručný slovník českých synonym (1947, s J. Mašínem, na obálce s tit. Malý slovník...); Sloh literatury pro mládež (1948); Úvod do české stylistiky (1948); Kurs českého slohu (2 sv., 1949); Poznámky k využití Stalinovy práce Ekonomické problémy socialismu v SSSR, projevů a dokumentů XIX. sjezdu KSSS a celostátní konference KSČ při vyučování mluvnici a slohu na školách 2. a 3. stupně (1953, s M. Těšitelovou a jinými); Zvuková a citová stránka věty (1955, přítisk ke kn. V. Šmilauera Novočeská skladba); Základy kompozice jazykových projevů (1960); Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce (3 sv., 1961, s J. Jelínkem a M. Těšitelovou); Vybrané kapitoly z české stylistiky (skripta, 1966); Slovo, jeho význam a užití (skripta, 1968); Stylistická syntax a kompozice projevu (skripta, 1970); Jazyk a styl novin (1973); Lexikální složení českých odborných textů technického zaměření (1. Frekvenční slovník, 1973; 2. Abecední seznam, 1975); Jak psát dobře a správně (1974); Kapitoly o českém jazyce (skripta, 1975, s E. Tlustou); Slovník synonym a frazeologismů (1977). — Mimoto: Cvičebnice a učebnice jazyka českého pro gymnázia a vyšší odborné školy, pro studium při zaměstnání na odborných školách a pro školy ekonomické aj., 1950—61, s J. Zachystalem, E. Čechem, J. Kaňkou aj. ■ REDIGOVAL: Pravopisný rádce (příloha čas. Typografia, 1934—41, s K. Dlabáčkem), Sborník statí o vyučování slohu v 6.—11. postupném ročníku (1957). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Herben: Hostišov (výbor, 1937, změn. vyd. 1946); J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce (1948). ■

LITERATURA: ■ ref. Technika slohu: F. Trávníček, LidN 22. 5. 1939; K. P. (Polák), Nár. práce 5. 3. 1939 ■; AG (A. Gregor): ref. Pravopisný rádce,

LidN 24. 9. 1940; K. Erban: ref. Úvod do české stylistiky, ČMF 1948/49; F. D. Bulánek: ref. Sloh literatury pro mládež, Zeměd. noviny 16. 7. 1948; E. Čech: K šedesátým narozeninám..., Čes. jazyk a literatura 1962/63; M. Těšitelová: J. V. B. sedmdesátníkem, NŘ 1973; an.: ref. Jazyk a styl novin, NŘ 1973; E. Čech: K 75. narozeninám J. V. B., Čes. jazyk a literatura 1977/78.

mb

Barbora Josefa Bečvářová

* 22. 8. 1893 *Mělník*

† 10. 3. 1960 *Praha*

Prozaička, autorka zábavně výchovných povídek a románů z prostředí českého venkova a maloměsta.

Otec B. působil nejprve jako učitel, krátce jako herec Kramuelovy divadelní společnosti a pak jako ředitel kůru. B. prožila dětství v Mělníku, Protivíně (od 1903) a Nepomuku (od 1907). Po skončení základního školního vzdělání vystudovala obchodní školu v Praze; zde se usídlila a pracovala jako soudní úřednice. Často se vracela do jižních Čech a odtud čerpala mnohé náměty pro své prózy; kromě beletrie se věnovala také publicistice a přispívala do několika deníků a časopisů (povídky a fejetony v Národních listech, Venkově aj.; hudební a divadelní referát v Jihočeských listech). Její knihy vycházely převážně v lidové knižnici Ludmila.

B. začínala kronikářsky pojetými obrázky ze života jihočeského venkova 18. a 19. století, v nichž na pozadí historických faktů a reálií podávala drobnokresebné historie z prostředí selského a z prostředí panského služebnictva (*Dávno, Na panství knížecím*). Mozaikovitost a popisnost vyznačuje i další její beletrii, ať těží z minulosti, ať ze soudobého venkovského a městského života (*Vlastní vinou, Na dlouhé míli, Život minul* aj.); B. zde věrně zachycovala především úzký svět maloměstáctva a svým příběhům dávala moralistní vyznění, jež pramenilo z její náboženské katolické orientace. Pestrou fabulací a sentimentálním laděním

konvenovaly autorčiny prózy nenáročnému čtenářskému vkusu.

PŘÍSPĚVKY in: Čech; Čes. dělník; Jihočes. listy; Kotrbův kalendář; Krása našeho domova; Lada; Lid. listy; Nár. listy; Nár. politika; Nové pařížské módy; Stýblův kalendář; Venkov (od 1924); Vlast. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Dávno (R 1920); Na panství knížecím (PP 1924); Zuzčino štěstí (R 1929); Co maminka Dalence vypravovala (P pro ml., 1931); Vlastní vinou (R 1931); Na vsi (P 1932); Před dvanáctou hodinou (R 1933); Rozhodnutí (R 1933); Na dlouhé míli (R 1934); Láska, která usmrcuje... (R 1935); Vyřazení (R 1935); Ztracená (R 1936); Život minul (R 1936); Byli si souzeni (R 1937); Dekameron Šimona Lomnického z Budče (PP b. d., 1937); Pověst (P 1938); Na kořenech rodu (R 1939); V životě bez rodičů (R 1940); Milostpáni, půlpáni a našinci (PP 1942); Pod Vydrovic krovem (R 1944). ■

LITERATURA: -btk- (V. Brtník): Kus zapomenuté kroniky z jižních Čech (ref. Dávno), Zvon 1920/21.

et

Jaroslav Bednář

* 28. 9. 1889 *Vysoké Mýto*

† 21. 1. 1976 *Praha*

Básník a prozaik, stavějící dílo zejména na zážitcích první světové války.

Syn advokáta. 1907 ukončil sextu na gymnáziu ve Vysokém Mýtě a po předepsané tříleté lékárnické praxi vystudoval 1910–12 farmacii na filoz. fakultě v Praze. První světovou válku prožil na italské frontě. Po válce pracoval jako lékárník v Praze až do pozdního věku.

Tvorba J. B. svědčí o bohaté autorově senzibilitě, která odsouvá intelektuální a koncepční úsilí do druhého plánu. Všechna B. díla rostla přímo nebo zprostředkovaně z konkrétních autorových zážitků, a to zejména z doby první světové války. B. směřoval vždy k střízlivému, předmětnému výrazu nebo k uvolněné asociativnosti, dávající průchod bohatým citovým zdrojům. Jeho román *Červená země* nahrazuje souvislou linii vyprávění úryvkovitými záběry, postihujícími v syrově viděných scénách a ly-

rických zkratkách události z první světové války na italském bojišti. Druhý román *Bílý smích* s atraktivním erotickým námětem sleduje v pestré fabuli problematiku mravní, překonání osobní krize altruistickým postojem. Stranou hlavních vývojových proudů vznikala B. elegicky laděná básnická tvorba z 20. let (*Lidská tvář*, *Proud světla*), vystavěná na konkrétním detailu, který je včleněn do reflexe zneklidněné etickými otázkami. Vrcholným B. dílem je epos o 11 zpěvech *Hvězdná tuláctví*, využívající metody pásma snových a reálných představ, překvapivých asociací, jež oscilují mezi obrazným a neobrazným plánem. Bilancováním lidského osudu uprostřed prudkých nárazů světa souvisí tato sbírka s rozsáhlejšími skladbami příslušníků básnické generace 20. let, které vznikaly v téže době (V. Nezval, K. Biebl, S. Kadlec, V. Závada). Témata pozdějších B. sbírek určila i jejich tvárnou podobu: v básních z druhé světové války (*Retorta*) je kladen důraz na patetičnost projevu a monumentalizující obraznost; motivy budovatelského úsilí a oslavy tradice vedly k zesílení reflexivní složky a vyprávěčského tónu. V „pražské poémě“ *Cizinka a básník* je složité citové hnutí vyjádřeno krajně oproštěným, vědomě zpřimitivizovaným výrazem.

ŠIFRA: J. B. ■ PŘÍSPĚVKY in: Cesta (1918–29); Červen (1919–20); Host (1925–29); Krit. měsíčník (1940–48); Kvart (1937); Lid. noviny (1925–41); Lit. noviny (1932); Lumír (1922–31); Moderní revue (1916–21); Nár. osvobození (1924–28, 1936); Nový život (od 1952); Panoráma (1928–37); Plamen (od 1960); Plán (1930–32); Právo lidu (1936); Ranní noviny (1934–37); Rozhledy (1935); Rozpravy Aventina (1928–30); Rudé právo (1922–25); Sever a východ (1925–29); Venkov (1917); Země (1919–23). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Lidská tvář (BB 1923); Proud světla (BB 1926); Červená země (R 1928); Probuzení ohně (P 1930); Hvězdná tuláctví (B 1930, rozšíř. vyd. 1946 s tit. Hvězdná tuláctví. Retorta); Bílý smích (R 1940); V lidu jsi (BB 1953); Slunce nad domovem (BB 1955); Rodný stůl (BB 1959); Živý dech (BB 1963); Má Praho, město múz (B 1966); Cizinka a básník (B 1969). — *Výbor*: Básně (1959, usp. F. Hrubín). ■

LITERATURA: ■ ref. Lidská tvář: A. Novák, Lumír 1923; J. Knap: Verše revoluční i méně revoluční, Cesta 1924/25 ■; ■ ref. Proud světla: A. M. Piša: Jarní lyrická žeň, Pramen 1925/26; F. X. Šalda: Lyrika, Tvorba 1925/26 → KP 13 (1963); J. Hora, RP 3. 4. 1926 ■; ■ ref. Červená země: J. Hora, LitN 1928; A. M. Piša: O románu, Sever a východ 1929 ■; ■ ref.

Hvězdná tuláctví: J. Seifert: Básnické toulky J. B. Panoráma 1929/30; B. Novák, Lumír 1929/30; A. M. Píša, PL 16. 3. 1930; J. Hora: Lyrický hlas, Sever a východ 1930; V. Černý, Plán 1930/32 ■; B. Klička: Sentimentální román J. B. (ref. Bílý smích), LidN 4. 11. 1940; V. Kaplický in J. B.: Červená země (1955); V. Závada in J. B.: Rodný stůl (1959); F. Hrubín in J. B.: Básně (1959) + Rád tě potkávám (k 70. nar.), LitN 1959, č. 39; K. J. Beneš in J. B.: Červená země (1960); B. Polan: Pohled na básnické dílo J. B., Plamen 1960; Z. V.: Básník tichý, nenápadný... (k 75. nar.), LitN 1964, č. 39; M. Petříček: Nestárnoucí poezie (k 80. nar.), Práce 27. 9. 1969; hey (J. Heyduk): Básník bolesti a naděje (k 85. nar.), Lid. demokracie 27. 9. 1974; V. Pekárek: Senior českých básníků, Lit. měsíčník 1974, č. 7 + Básník nenápadný a opravdový, Tvorba 1976, č. 18; ■ nekrology: V. Pekárek, Lit. měsíčník 1976, č. 4; pt., Tvorba 1976, č. 3; gf (G. Franc), Lid. demokracie 24. 1. 1976 ■.

zl

Kamil Bednář

* 4. 7. 1912 Praha

† 23. 5. 1972 Mělník

Básník, překladatel z četných literatur a přebásňovatel staré české poezie, prozaik, autor veršů a próz pro děti, esejista, dramatik; jeho poezie osciluje mezi úzkostnými vizemi nezakotveného moderního člověka a příklonem k tradičním duchovním hodnotám.

Jeho otec byl úředníkem. Po maturitě na reál. gymnáziu v Praze (1931) a po první státní zkoušce na právnické fakultě UK studoval B. 6 semestrů na filoz. fakultě. Od uzavření vysokých škol (1939) byl zaměstnán jako nakladatelský redaktor nejprve krátce v Melantrichu, pak u V. Petra a od 1949 v Čs. spisovatel. Od 1959 se věnoval jen literární práci. Jeho druhou manželkou se 1960 stala spisovatelka Emílie Stambolieva. 1947 spoluzaložil skupinu Ohnice, 1967 skupinu Pevný bod. Pohřben byl v Praze-Řábčicích.

B. spirituální lyrika dosáhla nejosobitějších projevů na rozhraní 30. a 40. let. Apokalyptické vize *Kamenného pláče*, v nichž se váže láska se smrtí, vyrůstají z prožitku bolesti. Za

monumentalizovaným světem jevů odhaluje B. skryté duchovní dění. Abstraktní rovina úzkostných básnickových otázek získává životní naléhavost v cyklu *Veliký mrtvý*, věnovaném otcově smrti. Ve *Slově k mladým* se B. pokusil zformulovat životní pocit generace utvářené skepsí k ideologiím, za program jejího uměleckého snažení označil vědomou bezprogramovost a vyslovil se pro poezii „nahého člověka“, vyvážaného ze společenských vztahů, a pro návrat k „věčným hodnotám“; stať vyvolala rozsáhlou polemiku a utvrdila diferenciaci mladé generace. Za války vedle sbírek hlavní tragické linie vznikala poezie rodinného štěstí a milostné harmonie. Po válce se B. nejprve pateticky vyrovnával s válečnými hrůzami a postupně hledal východisko z pocitu nezakotvenosti v prostě lásce k životu a k lidem. Jeho verš se prozaizoval, jeho pohled se pronikáním epických prvků objektivizoval. Ale i v úsilí o věcnou civilní poezii zůstal jeho charakteristickou polohou patetický lyrismus, který se mohl rozvinout zvláště v opětovných návratech k válečným zážitkům — na přelomu 60. a 70. let v tématu vděčnosti k Rudé armádě (*Nezapomenutelný čas, Závrát návratu*). Jeho teoretizující úvahy navázaly na Slovo k mladým jak odporem k tvárným experimentům, tak požadavkem étosu v umění (*Střepiny, o které jsem se sám pořezal*). Zvláště v 50. letech a začátkem 60. let se B. improvizací lehkost uplatnila též v tvorbě pro děti a v překladech (z angličtiny, bulharštiny, francouzštiny, italštiny, latiny, maďarštiny, němčiny, portugalštiny, ruštiny, slovinštiny, švédštiny), nejlépe v objevených překladech amerického básníka R. Jefferse. Často B. přispíval do souborů vytvořených několika překladateli a překládal verše pro prózy převedené jinými autory.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Prokop Kouba; K. B., KB, Kb. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čtete; Host do domu; Impuls; Jarní almanach básnický (1940); Kritický měsíčník (1938—48); Kulturní tvorba; Lit. noviny; Mladá kultura; Nový život; Nár. osvobození; Ohnice; Panoráma; sb. Pevný bod (1967); Růst (od 1947); Tvář (od 1936); Tvorba; Zemědělské noviny. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kámen v dlažbě (BB 1937); Milenka modř (BB 1939); Rok (B 1939); Kamenný pláč (BB 1939); Veliký mrtvý (B 1940); Slovo k mladým (E 1940); Ohlasy Slova k mladým (E 1941); Po všech svatbách světa (BB 1941); Bosé oblohy (BB 1942); Hladiny tůní (BB 1943); Kouzlení a cesty doktora Fausta (pohádka, 1943); O Faustovi, Markétce

a d'áblu (pohádka, 1943, přeprac. vyd. 1972); Píseň lásky (B 1944); Pohádka o princezně Duši (1944); Praha pod křídly války (B 1945); Slovo mají práve — žádná mýlka — Kašpárkovi druzi z divadýlka (BB pro ml., 1945); Duše orlů (BB 1946); Kálidas (D 1946, s E. Stambolievou); Dvanáct bratrů (BB pro ml., 1946); Paměť bojovníků (B 1947); Alojskovo dobrodružství (B pro ml., 1947); Malá dobrodružství (BB pro ml., 1947); Všelijaká povídání pro táty, když si povídají s dětmi (BB pro ml., 1947); Pravda světa (BB 1948); Voják a poušť (B 1948); Jim hostinou bylo ... (B 1948); Jak zvířátka od lesa šla na pana Korbesa (B pro ml., 1948); Slunce život (B pro ml., 1954); Dějiny srdce (BB 1957); Pohádka o stěblu, bačkoře a měchýři (B 1957); Zima — slunce — sníh (BB pro ml., 1957); Johannes doktor Faust (D pro ml., 1958, prem. 1957); Pohádka o dvou mrazících (1958); Jezdci v topolech (BB 1961); Malířova zvířátka (BB pro ml., k obrázkům F. Tichého, 1961); Zuzanka a mořeplavci na Vltavě (P pro ml., 1961); Děvčátko z Itálie (P pro ml., 1962, přeprac. vyd. 1968); Chopin v Mariánských Lázních (B 1962); Čas kočárů a lamp (BB 1963); Můj Quijote (BB 1964); Jak vejce potkalo strejce (B pro ml., 1964); Labutí jezero (verš. pohádka, 1965); Pohádky za oponou (1966); Má Praho, město múz (B 1966); Co nesmyl déšť (BB 1967, z 1946—57); Povídám, povídám pohádky (verš. pohádky, 1968); Americký manažer Merle Armitage vzpomíná (P 1968); Kašpárek (verš. pohádka, 1968); Ypsilon a Evangelina (D 1968); Jidáš, zrádce spravedlivých (D 1969); Střepiny, o které jsem se sám pořežal (úvahy, parodie, 1969); Nezapomenutelný čas (B 1971); Zahradu v Atlantidě (BB 1971); Přátelství přes oceán (vzpomínky, 1971); Andělům a růžím (BB 1971); Kocour v botách (verš. pohádka, 1972); — posmrtně: Závrat návratu (B 1973); Cyrano z Bergeracu (převyprávění hry E. Rostanda, 1973); Na konci tisíciletí (BB 1973); Pohádky ze starého kočáru (1973); Zahradu přítelkyně (P 1976); Odila (B ke kresbám K. Lhotáka, 1976). — *Přebásnění*: Legenda o svatě Kateřině (1958); Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský (1961); Krásných paní milování a jiné rýmy a šprýmy (výbor ze staročeské poezie, 1963). — *Překlady*: Hvězdy nad Triglavem (moderní slovinská poezie, 1940, s J. Čarkem, J. Horou, F. Nechvátalem a K. Novým); L. de Camões: Portugalské lásky (1941, s V. Černým) + Lusovci (1948, se Z. Hampejzem) + Lyrika (1957, se Z. Hampejzem) + Msti se mým slzám (1962, se Z. Hampejzem); Med a hořec (latinské básně humanistů 15. a 16. stol., 1942, s V. Studenou); Arabské pohádky z 1 001 noci (úprava, 1942); A. de Castro Alves: Otroci (1951, se Z. Hampejzem); A. József: S čistým srdcem (1953, s L. Hradským a V. Závadou); S. Petőfi: Básně (1953, s L. Hradským) + Bohatýr Jan (1953, s L. Hradským); G. Keller: Básně (1954); N. S. Tichonov: Život pod hvězdami (1954); J. W. Goethe: Básně. Západovýchodní díván (1955, s O. Fischerem a V. Feld-

steinem) + Láskyplné písně (1958); Poezie sovětské Rusi (2 sv., 1956); A. S. Puškin: Lyrika (1956); J. Arany: Zvon v pustě (1957, s L. Hradským); S. Michalov: Strýček Štěpán a veselí přátelé (1958, s J. Plachetkou, J. V. Svobodou a J. Zábranou); S. Maršak: Domeček (1958); R. Jeffers: Mara (1958) + Jestřábí křik (1960) + Hřebec grošák. Silák Hungerfield (1960) + Pastýřka putující k dubnu (1961) + Medea (1962) + Básně z Jestřábí věže (1964) + Ženy od mysu Sur (1965) + Sbohem, moře (1968); G. Leopardi: Poezie luny (1959); I. Madách: Tragédie člověka (1960, s L. Hradským); A. Tóth: Od srdce k srdci (1961, s L. Hradským); A. F. Faiz: Žalující obraz (1961, s J. Markem); W. Shakespeare: Zimní pohádka (1964) + Venuše a Adonis (1976) + Lukrécie (1977); M. Radnóti: A přece se vrátím (1964, s L. Hradským); G. Illyés: Jilm a vítr (1965, s L. Hradským); H. Martinson: Aniara (1966, s J. Vohryzkem); E. Ady: Sám s mořem (1966, s L. Hradským); J. L. Tieck: Krásná Magelona (1967); A. Garrett: Podloubí v Anenské ulici (1970, se Z. Hamplem); R. Desnos: Zpěvobajky a květomluva (1971); A. J. Saraina, Ó. Lopes: Dějiny portugalské literatury (1972, se Z. Hamplem); H. Melville: Bílá velryba (1975, se S. V. Klímou a M. Kornelovou); A. S. Puškin: Měděný jezdec a jiné povídky (1976, s P. Kříčkou, V. Nezvařem, Z. Bergrovou); J. Amado: Mulatka Gabriela (1977, se Z. Hamplem). — *Výbory* (vesměs v autorově usp.): Kamenný anděl (1949); O propast opřeno (1965); Vybrané verše z let 1937—1971 (1972). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Trny mládí (1944); Návrat (1966). ■ REDIGOVAL *časopis*: Mladá kultura (1936—37); *sborníky*: Za Jiřím Ortenem (1945), Ohnice (2 sv., 1947), Almanach Kmene 1948 (1948), Pevný bod (1967, s J. Otradovicovou). ■

LITERATURA: V. Černý: Z lyrických knížek (ref. Kámen v dlažbě), LidN 7. 6. 1937 + ref. Milenka modř, KM 1939 + ref. Kamenný pláč, KM 1940; J. B. Č. (Čapek): Literatura. Krásná (ref. Rok, Kamenný pláč), Naše doba 1939/40; ■ diskuse o kn. Slovo k mladým: B. Březovský: Slovo k mladým, Panoráma 1940; J. Pilař: Průhled novou generací, Venkov 31. 5. 1940; V. Černý: Slovo o Slovu k mladým, KM 1940; L. Čivrný: Slovo k stárnoucím, KM 1940; J. Červinka: K Poznámce mladého básníka, Řád 1940; A. Pražák: Generační vlnění, Naše doba 1940/41; V. Běhounek: Ohlasy Slova k mladým, Dělnická osvěta 15. 6. 1941; J. B. Čapek: O nejmladší generaci básnické, LidN 17. 8. 1941 ■; B. Fučík: Nad Hladinami tůní, Akord 1943; Z. V. (Vavřík): ref. O Faustovi, Markétce a d'áblu, Úhor 1944; J. Grossmann: O českých debatách, Generace 1945/46, č. 6 + Nejmladší česká poezie v přehledu. 2. Problémy mladé generace a K. B., Lid. kultura 1947, č. 4; K. Bodlák: ref. Praha pod křídly války, Listy 46/47; J. Pinkava: Nad Dušemi orlů, KM 1947; Hý (L. Holý): Další knížky dětem (ref. Všelijaké povídání pro táty, když si povídají s dětmi), Svob. slovo 17. 12. 1947; A. M. Piša: Vlad.

Holan a jiní (ref. Paměť bojovníků), Kytice 1947; J. Štern: Kniha plná protimluvů (ref. Pravda světa), NŽ 1948; M. Jariš: Hostina falešných teorií (ref. Jim hostinou bylo ...), Var 1948; F. Buriánek: Nové knihy starých veršů (ref. Kamenný anděl), Zeměd. noviny 30. 6. 1949; V. Pazourek: Verše o slunci (ref. Slunce a život), HD 1954; M. Česal: Dvě zajímavé inscenace (ref. Johanes doktor Faust), Kultura 1958, č. 50; J. Opelík: Jistoty dobyté a dobývané (ref. Dějiny srdce), Kultura 1958; J. Červenka: Jak záhadný sirotek k štěstí přišel (ref. Zuzanka a mořeplavci na Vltavě), Zlatý máj 1962; M. Petříček: Dějiny světa a dějiny srdce, Plamen 1962 + Nutnost básnické metody (ref. Čas kočárů a lamp), Plamen 1963; D. Karpatský in K. B.: O propast opřeno (1965); Z. Kožmín: Poezie rovnováhy (ref. Co nesmyl déšť), LitN 1967, č. 34; (iz) (I. Zítková): Knihy o poezii (ref. Střepiny, o které jsem se sám pořezal), Mladá fronta 19. 8. 1969; Z. Hampl: Morreu K. B. (nekrolog), Philologica Pragensia 1973; M. Blahynka: Poslední poema K. B. (ref. Závrátí návratu), Tvorba 1973, č. 18; ■ ref. Na konci tisíciletí: (rsk) (M. Borský), Práce 11. 7. 1973; M. Blahynka, Tvorba 1973, č. 46 ■; Š. Vlašín: Zrození zahrádkáře (ref. Zahrada přítelkyně), Tvorba 1976, č. 42.

ph

Emílie Bednářová

* 2. 4. 1907 Praha

Prozaička, dramatička, překladatelka z bulharštiny, ruštiny a angličtiny, autorka prózy pro děti.

Roz. Jiřincová, sestra malířky Ludmily Jiřincové (nar. 1912); dcera krejčího. Studium na reál. gymnáziu v Praze ukončila 1923 (v septimě) a provdala se. Poté (do 1929) vykonávala vedoucí a dozorčí práci v manželově farmaceutickém podniku. 1931 se provdala podruhé za bulharského inženýra žijícího v Praze. Pod nově přijatým jménem E. Stambolieva publikovala později své první literární práce. 1960 se provdala potřetí za básníka K. Bednáře po dlouholetém přátelství s ním. Pro jeho překlady poezie připravovala doslovné překlady z ruštiny, polštiny, němčiny a angličtiny (především amerického básníka R. Jefferse). Sama publikuje překlady z ruštiny a bulharštiny.

Proti prostým vzpomínkám na vlastní dětství (*Stříbrné střevíčky*) se vyprávění o předchozích generacích autorčina rodu (*Pod staropražským nebem*) rozrůstá do obrazu doby a jejího životního stylu. Jednotlivé scénky odkrývají pod dějovou groteskností bolestný i úsměvný úděl především ženských postav. Na pomezí báje se pohybuje jak rozměrný románový obraz bulharské patriarchální vesnice *Obraz ve studni*, tak dramatická báseň *Kálidás* o indickém básníkovi ze 6. století.

PŘÍSPĚVKY in: Lid. demokracie; Nár. osvobození; sb. Pevný bod (1967); Práce; Salón (od 1937). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Pod staropražským nebem (P 1941, podp. E. Stambolieva, 2. vyd. 1970, podp. E. Bednářová); *Obraz ve studni* (R 1944, podp. E. Stambolieva); *Kálidás* (D 1946, podp. E. Stambolieva, s K. Bednářem); *Jitřenka a devět dětí* (pohádka, 1948, podp. E. Stambolieva); *Stříbrné střevíčky* (P 1970). — *Překlady*: M. Veleva: Bulharské národní kroje a výšivky (1951, podp. E. Stambolieva); G. Mokšancev: Píseň o bílém roce (1951, podp. E. Stambolieva, s J. Terleckou). ■ SCÉNICKY. *Překlad*: J. London: Zlato (1975). ■

LITERATURA: ■ ref. Pod staropražským nebem: B (E. Bass), LidN 16. 11. 1941; b (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1942, č. 1 ■; Pa (F. Pala): Bednářovo zpracování indického dramatu (ref. Kálidás), Svob. slovo 19. 3. 1947; ■ ref. Stříbrné střevíčky: (ju), Lid. demokracie 15. 7. 1970; -al-, Tvorba 1970, č. 2 ■; (ku) (J. Kutina): Arkány vzpomínek (O večeru z díla E. B. v Lyře Pragensis), Lid. demokracie 31. 3. 1976.

ph

Alois Beer

* 27. 2. 1833 Dobruška

† 9. 10. 1897 Dobruška

Malíř samouk, lidový kronikář, autor ilustrovaných pamětí.

Třetí dítě Jana B., dobrušského měšťana a povozníka. Od dětství měl výrazné malířské nadání. Vyučil se soustružníkem, 1849 šel jako tovaryš na vandr do Vídně (doma zatím zemřel otec). Po návratu (1852) se vydal znovu na cestu, byl v Bavorsku, Štýrsku, delší čas

pracoval v Lublani, v severní Itálii navštívil i Benátky, Veronu, Milán. Do Dobrušky se vrátil 1858, zařídil si soustružnickou živnost a později i prodejnu. Byl všestranně zkušeným řemeslníkem, sám se označil za „soustružníka, řezbáře, pasíře, pozlatitele, brejlaře a malíře“. Vídeň podruhé navštívil 1873 o světové výstavě. 1862 se oženil, krátce po ovdovění (1868) se oženil znovu, s druhou manželkou žil v neustálých sporech. Jezdil po jarmarcích a pouťích se zbožím, provozoval podomní obchod s drobným domácím zbožím. K rodinným neshodám se přidaly hmotné nesnáze; B. se pokusil o sebevraždu. 1872 mu zemřela oblíbená dcera, 1878 matka, 1879 druhá manželka. 1886 dal připsat živnost synovi a plně se věnoval své největší zálibě, malířství, a prodával obrazy. Nepochopení rodiny i okolí vedlo B. k častým útěkům z domova. Při dobrušské hospodářské a průmyslové výstavě 1892 vystavoval soubor kreseb, uznání pražského fotografa Eckerta mu získalo i respekt v rodině. Trpěl ke konci života bídou, stonal tuberkulózou, na niž zemřely i dvě jeho děti. Pohřben byl v Dobrušce.

Od mládí zaznamenával B. obrazem i slovem, co zažil, viděl, poznal, o čem slyšel. V posledním desetiletí života dával těmto záznamům a kresbám konečnou podobu. Jeho paměti mají 65 vázaných sešitů kvartového formátu a jednotlivé volné listy. Spolu se svými životními událostmi, zkušenostmi, názory a vyznáními zaznamenává v nich B. ve volném vypravěčském sledu vše, s čím přišel do styku na cestách cizinou i doma. Slovní výklad se pojí s obrazem (často slovně komentovaným), obojí vyniká smyslem pro věcnost a názornost. Autorova zvědavost, poznávací důslednost, jeho nehierarchizovaný zájem o veškeré, i nejběžnější životní projevy, lidské výrobky, tvory a zařízení, o chování, vztahy a konání lidí, o způsoby pojmenování a jeho schopnost výstižného popisu detailů i celku činí z jeho kroniky všestranně užitečný dokument. Literární hodnota kroniky je v kvalitách B. spontánního vypravěčství a v bezprostřední výpovědi o lidsky bohaté osobnosti jejího tvůrce. Do širší veřejnosti začalo B. dílo pronikat od poloviny 30. let 20. stol., tehdy zaujalo i výtvarné a slovesné tvůrce, jejichž umělecká osobnost byla již dříve poznamenána stykem s tzv. primitivním uměním (S. K. Neumann, J. Čapek, J. John, F. Halas aj.). Zájem o naivisty

a insitní umění v 60. letech znovu esteticky aktualizoval i dílo B.

PŘÍSPĚVKY (posmrtně, výňatky z pamětí) in: Dějiny a současnost (1959); Kult. kalendář Dobrušky (listopad 1969 — červen 1970); Magazin DP (1937); Od Orebu (1937); Tvorba (1962); Život (1937). ■ KNIŽNĚ. *Posmrtná vydání výborů z pamětí*: Nevděk (1936, ed. K. Michl); Lituji, že nejsem básník (1970, ed. K. Michl a R. Skřeček); Na vandru (1974, ed. K. Michl); Památnosti mého podomování (1978, ed. K. Michl). ■

LITERATURA: J. Čapek in Katalog výstavy obrazů a kreseb A. B. v Umělecké besedě v Praze (1937); K. Michl in kniž. a čas. vyd. výborů z pamětí; J. Zahálka: A. B. Život, dílo a názory lidového kronikáře a kreslíře z Dobrušky, dipl. práce FFUK v Praze 1956 + Lidový zápis — odraz historické skutečnosti, Hradecký kraj 1959; Jos. Cvrček: Koho vinil A. B., že Dobruška přišla r. 1858 o okresní soud, Kult. kalendář Dobrušky, květen 1966; K. Michl: A. B. Vzpomínka k 70. výročí jeho smrti, Kult. kalendář Dobrušky, leden 1968; V. V. Kremer: O Beerovi skutečném a legendárním, Kult. kalendář Dobrušky, leden 1969; L. Hladký: O tzv. legendě o A. B., Kult. kalendář Dobrušky, únor 1969; V. Stanovský in A. B., Lituji, že nejsem básník (1970); Hlasy o A. B. (Jos. Čapek, F. Halas, V. Holan, J. John, K. Konrád, S. K. Neumann, V. Vančura), in A. B.: Lituji, že nejsem básník (1970); ■ ref. Lituji, že nejsem básník: B. Beneš: Pololiterární tvorba, ČLit 1971; L. Hladký, Orlické hory a Podorlicko 1973 ■; ■ ref. Na vandru: O. Sirovátka, Národop. aktuality 1974; Š. Vlašín, Tvorba 1974, č. 4 ■.

mo

František Beer

* 4. 12. 1790 *Rožmitál* (R. pod Třemšínem)
† 29. 5. 1874 *Strašice* u Zbiroha

Překladatel italské poezie a prózy, básník, publikující v druhém desetiletí 19. století.

Studoval v arcibiskupském semináři v Praze, jako farář působil v Počaplicích (dnes Králův Dvůr), od 1848 v Mýtě u Zbiroha, brzy nato odešel na odpočinek a žil ve Strašicích.

Časopisecky uveřejnil překlady několika básní z Ariostova díla Orlando Furioso a pū-

vodní poezii. Jeho jediný knižně vydaný překlad povídky z italštiny (předloha nezjištěna) se vymyká běžné dobové české prozaické produkci především formou fabulace; není závislý na české preromantické povídce a svědčí o jiných cestách hledání vyšší umělecké úrovně české prózy, než byla cesta inspirovaná J. Jungmannem na počátku 19. století. Soudobá ani pozdější kritika na tuto prózu nereagovala.

PŘÍSPĚVKY in: Vlastenské noviny (od 1815). ■ **KNIŽNĚ.** *Překlad:* Příhody Bianky Kapelly, šlechtičny benátské (1817).

mo

František Běhounek

* 28. 10. 1898 *Praha*

† 1. 1. 1973 *Karlovy Vary*

Fyzik, odborník v radiologii; autor vědeckých publikací, dobrodružné a vědeckofantastické beletrie pro mládež, literatury faktu a popularizačních prací.

Pocházel z rodiny strojního zámečníka. Studoval na reálce v Praze (mat. 1916), 1916–20 matematiku a fyziku na pražské přírodověd. fakultě (doktorát 1921, disertační práce z optiky) a 1920–22 radiologii jako stipendista u M. Curieové-Sklodowské na Institut du Radium v Paříži. 1922–26 pracoval na organizování Státního radiologického ústavu v Praze. Zúčastnil se dvou výprav do Arktidy (Amundsenovy, Ellsworthovy a Nobilovy 1926 a Nobilovy 1928, s níž ztroskotal a prožil sedm týdnů na ledové kře) a jako první Čech pronikl na severní pól. K vědeckým výsledkům obou expedic podstatně přispěl výzkumem ionizace, atmosférické elektřiny a radioaktivní emance ve vzduchu. 1929 byl jmenován docentem, 1934 mimořádným a 1954 řádným profesorem radioaktivity a atmosférické elektřiny na přírodověd. fakultě UK; od 1956 vedl katedru dozimetrie ionizujícího záření na fakultě technické a jaderné fyziky ČVUT. Zároveň vedl Státní radiologický ústav (1929–45), kde se zabýval především studiem jáchymovského uranu

a zároveň pracovním prostředím tamních horníků, což ho přivedlo k lékařské radiologii. 1946–55 řídil výzkumné fyzikální oddělení Státního radioléčebného (později Onkologického) ústavu v Praze na Bulovce, od 1956 Oddělení radiologické dozimetrie Ústavu jaderného výzkumu ČSAV (od 1972 samostatnou Laboratoř radiologické dozimetrie). 1953 byl zvolen členem korespondentem ČSAV, 1960 akademikem. Před druhou světovou válkou byl dopisujícím členem akademie věd v Římě a členem mezinárodní komise pro standardizaci jednotek v rentgenu a radiu, od 1956 působil jako expert čs. ministerstva zahraničních věcí v UNESCO a ve vědecké komisi OSN pro výzkum atomového záření. V posledních letech se soustředil na problém přítomnosti radioaktivních látek v životním prostředí. Zemřel během léčení v Karlových Varech.

Převážnou část B. literárního díla tvoří beletrie pro mládež, v níž autor v rámci dobrodružného děje podává přístupnou formou poučení o přírodovědeckých problémech nebo o historických faktech. B. vycházel obvykle ze skutečných událostí, které zpracovával v široké škále literárních žánrů, od literatury faktu (*Lidé a póly*) přes cestopisy (*Na sever od Zambezi, Fregata pluje kolem světa*), vyprávění z autopsie (prvotina pro dospělé *Trosečníci na kře ledové*) až k vědeckofantastickým prózám (*Robinsoni vesmíru*) a detektivním románům (*Případ profesora Hrona*). Podíl fakt a literárních prvků je zde různý a nelze vždy přesně určit hranici mezi beletrií a pracemi populárně vědeckými (*Kniha robinsonů*). V celém B. díle se projevuje zájem o vývoj a možnosti moderní vědy. Poznatky, které B. sděloval čtenářům, neustále aktualizoval novými verzemi svých příběhů (všechny práce v dalších vydáních podstatně přepracovával) i tvůrčími návraty k hrdinům, událostem a motivům, přecházejícím z jedné knihy do druhé (*Akce L – Robinsoni vesmíru, Trosečníci polárního moře – Tajemství polárního moře*). Pro B. prózy je charakteristická atmosféra pravdivosti, která prostupuje vzrušující obrazy tragédií i triumfů lidské odvahy, solidarity a houževnatosti, i víra v člověka a jeho schopnosti. B. hojně spolupracoval s časopisy pro mládež, televizí a rozhlasem (1949 hra *Rudý medvěd startuje*), překládal odbornou literaturu, psal doslovy ke knihám odpovídajícím jeho literárním a vědeckým zájmům (R. Amundsen, J. Verne, E. Curie).

PŘÍSPĚVKY in: sb. Almanach lázní Čs. republiky (1954); Dnešek (od 1946); Haló 49—80; Haló nedělní noviny (od 1949); sb. Jak Češi objevovali svět (1941); Květy (od 1951); Kultura (od 1958); Lid. noviny (od 1940); Mladý hlasatel (od 1937); Nár. osvobození (od 1934); Nové knihy (od 1961); Právo lidu (od 1929); Přehled zajímavostí světového tisku (od 1947); sb. Příprava a vědecké výsledky výpravy Itálie (Gotha 1929); Roj (od 1938); Zlatý máj (od 1958). Mimoto další časopisy pro ml. a četné věd. a odb. časopisy domácí i zahraniční. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Trosečníci na kře ledové (P 1928, upr. vyd. pro ml. 1955 s tit. Trosečníci polárního moře); V říši věčného ledu a sněhu (PP pro ml., 1936); Lidé a póly (PP pro ml., 1941); Mořeplavci a objevitelé (PP pro ml., b. d., 1941); Kletba zlata (PP pro ml., 1942); Tajemství polárního moře (R pro ml., 1942); Fregata pluje kolem světa (R pro ml., 1942); Kniha robinsonů (PP pro ml., 1944; reduk. vyd. 1965 s tit. Robinsoni Želvích ostrovů); Robinsoni z Kronborgu (R pro ml., 1944); Ledovou stopou (R pro ml., 1946); Na sever od Zambezi (P pro ml., b. d., 1947); Ponorka Narwhal-2 (P pro ml., b. d., 1947); V horách Větrné řeky (PP pro ml., 1947; reduk. vyd. 1958 s tit. Ostrov draků); Děla hřmí u severního pólu (P pro ml., 1947); Případ profesora Hrona (R 1947, přeprac. vyd. 1968 s tit. Dům zelených přízraků); Komando plukovníka Brenta (R pro ml., 1948); Únik z atomového města (P pro ml., 1948); V zajetí Matabelů (R pro ml., 1948); Lovci paprsků (R pro ml., 1949); Příběhy staré řeky (PP pro ml., 1955); Akce L (R pro ml., 1956); Robinsoni vesmíru (R pro ml., 1958); Tábor v lese (R pro ml., 1960); Projekt Scavenger (R pro ml., 1961); Dobrodružství na nové řece (P pro ml., 1962); Rokle u Rjukanu (R 1966); Na dvou planetách (R pro ml., Katovice 1967); Milha nad Atlantikem (PP pro ml., 1969); Cesta do neznáma (P 1973). — *Ostatní práce* — *populárně vědecké*: Rádium a paprsky X (1924); Sieben Wochen auf der Eisscholle (Lipsko 1929); Od atomu k vesmíru (1939); Neviditelné paprsky (1939); Země, planeta neznámá (1941); Svět nejmenších rozměrů (1945); Cesta za objevem (1945); Atom děsí svět (1947); K jádru hmoty (1948); O zářící hmotě (1954); Atomový věk (1956); Zářící atomy (1956); Pierre Curie (1957); Lidé a radioaktivita (1960); Atomy dnes a zítra (1962); Atomy vládnou (1972); Newton by se divil (1975, s I. Boháčkem a Z. Pincem); — *odborné*: Rádium, jeho vlastnosti, použití a výroba u nás i v cizině (1923); Atmospheric Electric Researches made in 1928 (Baltimore 1929); Úvod do radioaktivity (1931, s J. Heyrovským); Atmosférická elektřina (1936); Lékařská radiologie (1937, s F. V. Novákem); Práce s umělými radioizotopy (1951); Radioaktivita (1952); Umělá radioaktivita (1952); Stručný fyzikální nástin nauky o ionizujícím záření (1952); Primární rakovina plic — hornická nemoc, stanovení dávky ionizačního záření (1952); Radiologická fyzika (1954, s A. Bohunem a J. Klumparem);

Ionizující záření (1956); Dozimetrie ionizačního záření a ochrana před ním (1959); Použití radioizotopů ve vědě a v technice (1960, s kol.). — *Překlady* (větš. odb. práce): E. Larsen: Ten chlapík je blázen (1940); H. Römpf: Chemické pokusy, které se podaří (1941) + Chemie kovů (1944); sb. Jeden svět nebo žádný (1947). — *Souborné vydání*: Knihy F. B. pro mládež (Albatros, 1967—78, 13 sv.). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Škola v kostce (1938); Jeden svět nebo žádný (1947); Frédéric Joliot-Curie (1965). ■

LITERATURA: an.: Dr. B. přijíždí dnes do Prahy, Več. Čes. slovo 31. 7. 1928; vch. (V. Cháb): ref. Trosečníci na kře ledové, Večerník PL 7. 3. 1929; kc. (J. Kunc): ref. V říši věčného ledu a sněhu, Rozhledy 1937; ■ ref. Tajemství polárního moře, Fregata pluje kolem světa: š., A—Zet 18. 9. 1943; F. Bulánek-Dlouhán, Úhor 1944 ■; ok (O. Kryštofek): ref. Robinsoni z Kronborgu, Svob. noviny 18. 4. 1946; ■ ref. Ledovou stopou: md, Práce 23. 4. 1947; kp (K. Polák), PL 14. 8. 1947 ■; N. Č., F. H. (Černý, Holešovský): ref. Na sever od Zambezi, Komenský 1946/47; ij: ref. Komando plukovníka Brenta, Mladá fronta 22. 5. 1948; ■ ref. Trosečníci polárního moře: S. Chábera, Zeměpis ve škole 1956; O. Syrovátka, RP 31. 3. 1957 ■; ■ k šedesátinám: Z. Spurný, Jaderná energie 1958; Č. Jech, Vesmír 1959; Z. Dienstbier, Čas. lékařů českých 1959 ■; V. Frýbová: ref. Robinsoni vesmíru, Kultura 1. 4. 1959; V. (Z. Vavřík): ref. Tábor v lese, LitN 1960, č. 45; J. Kinský in Čeští cestovatelé 2 (1961); ■ ref. Projekt Scavenger: (ok) (O. Kryštofek), Práce 3. 2. 1962; M. Bastl, Social. škola 1961/62 ■; V. Kubín: ref. Akce L, RP 6. 11. 1962; O. Chaloupka: ref. Robinsoni Želvích ostrovů, Zlatý máj (dále ZM) 1965; B. Stehlíková: ref. Fregata pluje kolem světa, V horách Větrné řeky, ZM 1971; J. Voráček: Být dobyvatelem severního pólu, ZM 1971; I. Zítková: ref. Na sever od Zambezi, ZM 1971; U. Nobile in Červený stan (1972); V. Nezkusil: ref. V horách Větrné řeky, ZM 1972; ■ nekrology: Č. Jech: Vesmír 1973, č. 4; V. Petržílka, Věstník ČSAV 1973; S. Stibor, RP 6. 1. 1973 ■; V. N. (Nezkusil): ref. Kniha robinsonů, ZM 1975; O. Ch. (Chaloupka): ref. Newton by se divil, ZM 1975.

kh, sm

Václav Běhounek

* 12. 9. 1902 Louny

† 10. 12. 1980 Praha

Literární kritik a historik, bibliograf.

Studoval na reálce v Lounech (mat. 1921), na filoz. fakultě UK v Praze (obor čeština, ruština, 1922–26) a na státní škole knihovnické. 1924–42 působil jako archivář v knihovně Akademického domu, 1939–42 jako literární referent listu Národní práce; 1942–45 byl vězněn v nacistických koncentračních táborech. Od 1945 byl redaktorem deníku Práce, 1967 odešel do důchodu. Přispíval do mnoha časopisů, několik jich redigoval a byl členem redakčního kruhu časopisu Země sovětů (1931–34), Nová svoboda (1933–37), Praha–Moskva (1936–38) a Kulturní politika (1945–48).

Jako recenzent a kulturní publicista sledoval B. soustavně dění v soudobé české i cizí literatuře. Svůj odborný zájem soustředil hlavně na obor rusistiky; zabýval se bibliografickými pracemi (*Sovětský svaz v písemnictví Československa*), popularizoval ruskou a sovětskou literaturu, podílel se redakčně nebo jako editor a autor doslovů na jejím vydávání (L. N. Tolstoj, F. M. Dostojevskij, M. Gorkij, V. T. Nařežnyj, A. I. Kuprin) a napsal monografii o Puškinovi a Gorkém. Při výkladu literatury uplatňoval kritéria pokrokovosti a obhajoval principy realismu. Epizodicky byl činný i jako překladatel (drobné překlady časopisecké, jeden knižní).

ŠIFRY: b., B., V. B., vbk. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Akademie (od 1926); Černá země (1935); Časopis čes. knihovníků; Čes. noviny; Českosl. rusistika (1963); Čin (od 1930); Dělnická osvěta (od 1926); Duch noviny; Haló noviny (od 1934); Index (od 1935); Kultura; Kultura doby (od 1936); Kult. politika (od 1934 a od 1945); Kytice (od 1946; 1948 Naše vězeňská literatura); Levá fronta (od 1932); Lid. noviny (od 1937); Lit. noviny (od 1930 a od 1951); Moderní stát; Nár. osvobození (od 1926); Nár. práce (od 1939); Naša kniha; Naše cesta (od 1934); Naše vojsko; Nová svoboda (od 1929); Nové Rusko; Nový život (od 1951); Ochotnické divadlo; Plamen (od 1961); Práce (od 1945); Praha–Moskva (od 1936); Právo lidu (od 1929); Průboj; Ranní noviny (od 1934); Rovnost (1949); Růst (1948); Slavische Rundschau; Slovanský přehled (od 1957); Snaha; Stráž severu (1949); Studentská revue (od 1925); Studentský časopis (od 1922); Studentský věstník (od 1921; 1929 Bibliografie literatury o studentstvu. Časopisecká bibliografie za r. 1928); Svět práce; Svět sovětů (od 1935); Svět v obrazech (od 1950); Tribuna (od 1922); Tvorba (od 1932); Úder; Útok; Volná myšlenka; Země sovětů (od 1931); Zlatý máj (od 1962). ■ **KNIŽNĚ.** *Práce o literatuře:* Ruská literatura za pětiletky (1932);

Bibliografie socialismu (za rok 1932, 1933, 1934, 3 sv., 1933–35); Sovětský svaz v písemnictví Československa (1936, s J. Riessem); Kulturní slovníček (1945, s jinými); A. S. Puškin. Život, dílo, ohlasy (1949); Maxim Gorkij, klasik socialistického písemnictví (1951). — *Ostatní práce:* Bibliografie studentského hnutí a vysokého a středního školství (za léta 1929–30) (1931). — *Překlad:* M. Ibragimov: Nastane den (1952). ■ **REDIGOVAL** *almanach:* Almanach lounského studentstva (1921); *časopisy:* Cíl (Louny, 1918–20), Studentský věstník (1921–23), Studentská revue (1922–26), Dělnická osvěta (1930–38), 14. duben. Zpravodaj bývalých čs. vězňů bayreutské věznice (Bayreuth, 1945, s F. Hamplem a A. Nehasilem); *knížnice:* Příliv (1945–52), Spisy F. M. Dostojevského (1959–77, se Z. Skopalem); *sborník:* Sborník studentské práce v Lounech (1923). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL:** V. Jankovec: Verše z vězení (b. d., 1945); J. Pojar: Těžkou rukou. Črty, povídky, úvahy a vzpomínky dělníkovy (1950); J. J. Paulík: Velké dobrodružství (výbor z díla, 1956); A. I. Kuprin: Černý blesk (výbor povídek, 1961) + Za slávou (výbor povídek, 1961). ■

LITERATURA: ■ ref. Almanach lounského studentstva: A. M. Piša, Červen 1921; J. V. S. (Sedlák), Tribuna 4. 9. 1921 ■; ■ ref. Bibliografie literatury o studentstvu: J. Šnobl, Čin 1929; R., PL 26. 9. 1929 ■; ■ ref. Ruská literatura za pětiletky: M. M. (Majerová), Čin 1932; A. M. Piša, PL 7. 5. 1932 ■; jp (J. Poch): ref. Bibliografie socialismu, LidN 7. 1. 1937; ■ ref. Sovětský svaz v písemnictví Československa: B. Václavek, Z nové literatury kritické, Index 1937, s. 46; J. Kunc, Nová svoboda 5. 2. 1937; L. J. (Jehl), Rozhledy 1937, s. 16; zč. (Z. Černý), U Blok 1937 ■; ■ k šedesátinám: J. Dolanský, Práce 12. 9. 1962; J. F. Franěk, Tvorba 1962, s. 884 + Čs. rusistika 1962, s. 55 ■; F. Hampl: Přežil svou smrt (vzpomínka na setkání s V. B. ve vězení), Večerní Praha 16. 9. 1967; J. Švehla: Zdravice V. B. (k 65. narozeninám), Práce 12. 9. 1967; b. m.: V. B. Zdaleka ne na rozloučenou (k odchodu V. B. z deníku Práce), Práce 30. 12. 1967; ■ k sedmdesátinám: (HH) (H. Hrzalová), RP 12. 9. 1972; (jšr) (J. Šnobl), Práce 12. 9. 1972; -ek. (V. Jelínek), Tvorba 1972, č. 38 ■; (dš): nekrolog, Práce 19. 12. 1980.

et, šv

Bechyňka

Jan Bechyňka

† asi 5. 11. 1507 *Praha*

Náboženský spisovatel, autor drobných pojednání o otázkách křesťanské morálky.

Byl synem krejčího, k duchovní dráze ho připravil farář Jakub v Načeradci. Kněžské svěcení získal prý v Arménii, kam odešel 1499 s jinými žáky pražské univerzity. Působil jako utrakvistický farář u Sv. Apolináře v pražském Novém Městě, byl zastáncem basilejských kompaktát a příkrým odpůrcem jednoty bratrské; jako kazatel se těšil velké oblibě.

Jeho drobná nábožensko-moralistní pojednání, shromážděná ve dvou rukopisných sbornících, jsou pozoruhodná mystickými rysy, plynoucími z trvalého srovnávání náboženských představ a pojmů s konkrétními předměty a ze stálého myšlení v podobenstvích.

RUKOPISNĚ: Traktát o viděních a pokušeních zbožného mládence; List proti Bratřím a Mikulášencům; Bratru Ondřejovi ... korbělík duchovní; Poctivému knězi Jakubovi, načeradskému faráři, ... pozdravení ...; Urozenému panu Pešíkovi na Komárově kněz Jan ...; Urozené paní Dorotě, paní Říhové ...; O křtí zvonů; Benešovi, bratru vilémovskému, vejklad na stav tkadlcovský; Praga mystica; Vlastním rodičům svým ...; Paní Rybové (vše b. d., kolem 1500). ■ **EDICE:** Praga mystica (1984, ed. N. Rejchertová, Acta reformationen Bohemicam illustrantia 3).

BIBLIOGRAFIE: J. Jireček: Rukověť 1 (1875); F. M. Bartoš: Soupis rukopisů Národního muzea v Praze, 1, č. 873, 1250 (1926); P. Spunar in Literární činnost utrakvistů doby poděbradské a jagellonské, Acta reformationem Bohemicam illustrantia 1 (1978). ■ **LITERATURA:** J. Jungmann: Jana B. spisy křesťanskomravného obsahu, sb. Rozbor staročeské literatury (1842); J. Jireček: Rukověť 1 (1875); Č. Zíbrt: Praga mystica, Nár. listy 27. 4. 1905; K. Hodura: Datování spisů J. B., LF 1960; N. Rejchertová: J. B. — kněz a literát, in Acta reformationem Bohemicam illustrantia 3 (1984).

jk

Karel Bellmann

Působnost 1856—1912

Pražské nakladatelství, knihtiskařství, litografie a zvonařství.

Zakladatel firmy K. B. (* 11. 12. 1820 Praha, † 1893), národností Němec, se podepisoval většinou Carl B.; v literatuře někdy nazýván Karel Ferdinand B. Vyučil se zvonařem, od 1842 měl továrnu na papír v Císařském mlýně v Bubenči, 1855 převzal otcův zvonařský závod v Praze II, Široká 747/32, dnes Jungmannova 28, v domě U Zvonařů či U tří zvonků, který vedl do 1869, kdy jej postoupil své sestře Anně. 1. 3. 1856 otevřel obchod s barvami a knihtiskárnu, jejíž zařízení získal z pražské filiálky K. V. Medaua. Podnik brzy rozšířil o nakladatelství a artistickotypografické oddělení. Nakladatelství a tisku knih se věnoval nejvíce v prvním desetiletí své činnosti; později se soustředil především na uměleckou litografii a získal v tomto oboru značný vliv. Z malého závodu vybudoval polygrafický ústav zahrnující knihtiskárnu, litografii, stereotypii, světlotisk a písmolijnu. 1879 koupil pozůstalostní nakladatelskou produkci T. Mourka, jejíž zbytek prodal 1883 A. Storchovi synovi. Tiskárnu měl 1856—57 na Starém Městě pražském čp. 86, na rohu Granátové (dnes Křižovnická) a Křižovnické (jež se lomila k Vltavě, dnes Platněřská 5), 1858 ji přestěhoval do domu čp. 87, tedy na protější roh Křižovnické a Platněřské (dnes Platněřská 7), 1884 již byl v Mikulášské 9 (čp. 27). Jeho kupecká firma měla název Bellmann, K. S. Veřejným společníkem firmy se 1885 stal syn Artur Maschka-Bellmann, dřívější prokurista firmy a přísežný soudní znalec, který pak 1893 převzal rodinný podnik s otcovým jménem. Závod postupně přestěhoval do Michalské 17, kde byl umístěn celý podnik. A. M.-B. pokračoval především v rozvoji umělecké litografie. 1912 byl závod spojen se smíchovskou tiskárnou a litografií Alexandr Leopold Koppe. Nový podnik *Bellmann—Koppe* pracoval do 1925, kdy jej koupila a. s. Melantrich. Avšak ještě 1928 je veden jako samostatný závod.

Podíl K. B. na vydávání české literatury nebyl soustavný. V 50. a 60. letech 19. stol. jako jeden z mála německých nakladatelů a tiskařů (sám neuměl a nenaučil se česky) tiskl i vydá-

Vojtěch Bělák viz František Šimáček

val česky psané knihy; v desetiletí 1855—65 byla také jeho česká knižní produkce největší. Profil jeho nakladatelského programu je značně nesourodý; zřejmě i z tohoto důvodu vydával knihy v knižnicích, ale jednotlivě. Vedle literatury náboženské, která tvořila největší část jeho českého nákladu, vydával především přeloženou i původní tvorbu povídkovou (F. Hoffmann, H. Zschokke, F. Doucha, J. P. Koubek). Z nebeletristické produkce to byly zejména publikace: H. Jireček: Slované právo v Čechách a na Moravě (1863), J. Palacký: Zeměpis všeobecný vědecky srovnávající (1857—59), A. Wach: Všeobecně užitečný stavitelský rádce, přel. a sest. L. Kafka (1864), J. O. Kohlruss: Krátká rukověť moudrého včelaření (1861), J. F. Osiandr: Prosté národní léky (1864); z jinojazyčných A. Gindely: Böhmen und Mähren im Zeitalter der Reformation 1, 2 (1857) + Rudolf II. und seine Zeit (1862) a F. Francesconi: Anthologie universale (jazyková cvičení v 24 jazycích, 1860); z užitkové literatury je nejdůležitější Škola ženských ručních prací (7 sv., 1876—86), dále kalendář Českomoravská pokladnice (1856—64) a jízdní řád Bellmannův kurýr (1886—95). Z náboženské literatury vyšly u K. B. mj. Biblí česká (1860—64, ed. I. A. Frencl) a Die Osterspiele lateinisch böhmische des 14.—15. Jahrhunderts (1863, ed. I. J. Hanuš).

SOUBOURNÉ VYDÁNÍ: J. P. Koubek (4 díly, 1857 až 59). ■ Z ČESKÉ KNIŽNÍ PRODUKCE: J. Sl. Haštalský (V. Vávra): Stručný obrys literatury české (1856); F. Hoffmann: Řecký princ Alexius, adapt. F. B. Tomsa (1857) + Malé okolnosti znamenitých výsledků, adapt. F. B. Tomsa (1863) + Věrný služebník, adapt. F. B. Tomsa (1863); J. Franta Šumavský: Slovník jazyka slovanského šesti hlavních nářečí, ruského, bulharského, starocírkevního, srbského, českého, polského (1857); F. Doucha: Bludičky (2. vyd. 1858, znovu 1869) + Pravěnky (Kvítky po cestě pravé) (1858, znovu 1869); J. Neruda: Hřbitovní kvítí (1858); Die Handschriften von Grünberg und Königshof (1859); Rukopis kralodvorský, ed. K. J. Erben, ilustr. Josef Mánes (část 1860, úplně 1879); F. Schiller: Spiknutí Fieska v Janově (1860); V. F. Bambas: Tvarosklad jazyka slovanského ... (1861); A. Schoppe a R. Koch: Kytička rozmanitého vypravování ..., adapt. F. B. Tomsa (1861) + Utěšenky ..., adapt. F. B. Tomsa (1861) + Věneček uvitý z utěšitelných povídek a bájí, adapt. F. B. Tomsa (1861); J. Vorel: Čtvero zpěvy (1861); F. Tesař: Drobné povídky pro dospělejší mládež (1880) + Rada mládeži, co dělati má (1880); K. Ambrož: Na útěku (1881); K. Pleskač:

Život na Měsíci (1881); V. Pok: Dvě povídky pro mládež (1881); E. Orzeszkowa: Meir Ezofovič (1882, znovu 1886). ■ PERIODIKUM: Deutsche Arbeit (1907). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih a pomůcek učebních nákladem K. B. (b. d., 1880). ■ LITERATURA: Z. Wirth in Stará Praha (1914); J. Petřík: Světlotisk, in V. Koranda: Z dějin čs. grafiky (1934).

oh

Václav Bělohlávek

* 9. 1. 1870 *Ouhrov* (Úhrov) u Golčova Jeníkova
† 1. 5. 1967 *Senohraby*

Katolický básník, dramatik a prozaik, autor homilií, apologetických spisů a životopisů českých patronů, církevní historik.

Podepisoval se též V. Bělohlávek-Svatohor. Pocházel z mlynářské rodiny. Studoval v Německém (Havlíčkově) Brodě na premonstrátském gymnáziu, po maturitě (1890) vstoupil do řádu křižovníků s červenou hvězdou (řeholní slib 1894) a absolvoval bohosloveckou fakultu v Praze. Po vysvěcení (1895) působil jako kaplan na křižovnických farách v Klučenicích u Orlíka, od 1898 ve Starém Kníně u Dobříše, od 1903 v Dobřichovicích u Prahy, jako administrátor od 1905 v Živohošti (okr. Benešov), jako výpomocný kněz v Hodonicích u Znojma, od 1919 ve Znojmě-Hradišti sv. Hypolita. 1924 byl povolán za řádového knihovníka do Prahy. Náležel do okruhu olomoucké Družiny literární a umělecké. Zemřel v Kněžském domově v Senohrabech, pohřben byl na řádovém hřbitově v Praze-Hloubětíně.

Veškerá B. poezie, próza a dramatická tvorba má náplň náboženskou a vlasteneckou: zabývá se otázkami hříchu, vykoupení, boje dobra se zlem, věčného života, poslední soudu atd. Z prózy je nejvýznamnější fantastická vize posledních dnů lidstva *Eliášův oheň* a triptych *Božetěch* podávající formou zápisků harfeníka Božetěcha zprávy jak o pekle dnešního světa, tak — po smrti fiktivního pisatele — o utrpení duší v očistci a o vyvolených v nebi. Svou dramatickou tvorbou se B. pokoušel

Bělohlávek

uvést do katolických spolků duchovní hry. Jeho překlady Calderóna (18 her) zůstaly většinou v rukopise.

PSEUDONYMY: Božetěch, Václav Svatohor. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Anděl strážný; Archa; Dětský svět; Kazatelna; Lid. listy; Na hlubinu; Náš domov; Obzor rodinný; Týn; Vlast; Život. ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie:* Poutní zpěvy (BB 1909, pseud. Božetěch); Knížka o Živohoušti (P 1911); Sulamitis — církev (P 1914); Věž babylónská (D 1917); Vigilie velikého dne (BB 1917); Moje nebe (P 1919); Do Mariazel (P 1921, pseud. V. Svatohor); Mysterium nebe, země a pekla (D 1921); Krásné milování (D 1922, pseud. V. Svatohor); Blaník (D 1922, pseud. V. Svatohor); Idyla starého pána (P 1923, pseud. V. Svatohor); Oheň Eliášův (P 1922, pseud. V. Svatohor); Pramen Mariin pod Zelenou Horou (BB 1923); Svatý ďábel (P 1923); Z růže kvítek (D 1923); Zabitý pastýř (D 1924, pseud. V. Svatohor); Čtení o našich svatých ochránkách (P 1923, pseud. V. Svatohor); Májová knížka (BB 1925, pseud. V. Svatohor); Nová královna květin — eucharistie (D pro ml., 1927, pseud. V. Svatohor); Skácený kříž (D 1926); Řím v plamenech (D 1926, pseud. V. Svatohor); Čtení o blahoslavené Přemyslovně (P 1927); Svatý kníže Václav (P 1928); Božetěch. Trilogie života (R 1930: 1. Můj svět, 2. Můj očištec, 3. Moje nebe; pseud. V. Svatohor). — *Překlad:* P. Calderón de la Barca: První květ Karmélu (1914). — *Ostatní práce:* Nepřítel a přítel Ježíšovi (1913); Pašije církve (1914); Sedmero křížových cest (1914); Pro rány Kristovy (1916); Máj žen (1916); Poprvé k Pánu (1916); Katechése, promluvy a písně k prvnímu sv. přijímání (1917); Bůh na kříži (1918); Crux (1920); Dolorosa (1921); Aleluja (1923); Na srdce Páně (1924); Oběť čistá (1924); Tajemství mše svaté (1926); Svatováclavské promluvy (1928); Dějiny českých křížovníků s červenou hvězdou (2 sv., 1930, s J. Hradcem); Kniha památní křížovníků (1933); Máj mužův (1937, pseud. V. Svatohor); Den Páně (1948). ■ **REDIGOVAL:** Od Karlova mostu. Zprávy řádu křížovníků s červenou hvězdou (1928—33). ■

LITERATURA: O. (J. Opolský): ref. Oheň Eliášův, Lumír 1923; in alm. Poselství (Olomouc 1938); J. Karník: K osmdesátce Svatohorově, Lid. demokracie 8. 1. 1950.

Vojtěch M. V. Bělohrobský

* 21. 4. 1839 Černovice u Táboru

† 29. 7. 1869 Blovice

Básník a prozaik, generační druh R. Mayera a V. Šolce, autor lyrických veršů, veršovaných proslovů, žertovných deklamací, epigramů i drobnějších próz.

VI. jm. Vojtěch Mikuláš Vejskrab; pseud. Bělohrobský vznikl v době autorových studií na reálce, kdy němečtí učitelé přepisovali jeho jméno Weissgrab; na protest se mladý básník začal podepisovat doslovným překladem tohoto jména. Byl synem chudého venkovského ševce; vychodil dvoutřídní farní školu v Černovicích a s pomocí kondic německou reálku v Českých Budějovicích (1857—59), poté tamější dvojjazýčný učitelský ústav (1859—60); na obou školách patřil k nejlepším žákům. Přispíval do rukopisného studentského časopisu Oul, jež také 1860 redigoval. Téhož roku na podzim začal svou učitelskou dráhu jako podučitel v Merklíně u Přeštice na panství hraběte Kolovrata, po roce přešel jako první podučitel na školu v Blovicích. V Merklíně prožil nešťastnou lásku k dceři nadlesního z blízkého Ptenína, Anně Báslové, kterou učil hře na klavír. (Anna se pak vdala za lékaře Kvapila v Chudenicích; jejich syn byl režisér a spisovatel Jaroslav K.) V Merklíně se B. spřátelil s J. Arbesem, který tu trávil u příbuzných prázdniny. V Blovicích učil 1861—67 až do doby, kdy mu tuberkulóza již nedovolovala plnit učitelské povinnosti. Žil tam pak ještě dvě léta, odkázán na skrovný důchod, který mu poskytla obec a hrabě Kolovrat, a na několik kondic. B. byl neúnavně činný pedagogicky, osvětově i literárně. Vyučoval hudbě, byl duší zpěváckého spolku Kamenický, který založil a pro nějž složil přes třicet vokálních a instrumentálních skladeb (spolek byl pojmenován po blovic-kém děkanovi, básníkovi J. Vackovi Kamenickém, který patřil k předním B. příznivcům a přátelům), spolu s Kamenickým organizoval národní besedy. Jako výtečný učitel psal odborné články do pedagogických časopisů Školník a Pěstoun. V Blovicích prožil svou druhou velkou lásku k dceři mlynáře (její rodina B. podporovala v době největší nouze před smrtí). Pohřben byl v Blovicích, 1883 mu akademický studentský spolek plzeňského kraje Radbuza vybudoval náhrobek z peněz získa-

di

ných prodejem posmrtného výboru z B. díla, který na podnět tohoto spolku uspořádal A. Šnajdauf.

V B. poezii se udržuje rovnováha mezi vážnou, především subjektivní, intimně konfesijní lyrikou a tvorbou humoristickou a satirickou, jež nalezla výraz v deklamovánkách a epigramech. Obojí je poznamenáno ještě rázem tvorby před nástupem májovců, kterých si však B. velice vážil a k nimž se jako k představitelům nové školy nepokrytě hlásil. V lyrice, zvláště v rozmarné milostné poezii, byl B. ovlivněn F. L. Čelakovským a jeho epigony. V nejlepších pracích, kam pronikla milostná deziluze nebo předtucha blížící se smrti a s ní i prvek ironického přístupu ke světu (*Podzimní listy*), se B. přibližuje počátkům tvorby májovců (zvláště poezii Nerudova Hřbitovního kvítí); v humorných deklamovánkách, v své době úspěšných, vychází z obdobných prací Rubesových, přesahuje je britkostí humoru a veršovníckou lehkostí; v epigramech, jež tvoří vedle lyriky nejživotnější složku B. díla, se opírá o havlíčkovskou tradici, i když jeho vtipné glosy běžných životních trampot nedosahují společenské závažnosti a účinnosti epigramů jeho vzoru. B. přelžitostně veršované proslovy jsou dnes jen dokladem zakladatelského kulturního nadšení 60. let; na okraji zůstává i B. próza, opírající se většinou o krajové pověsti, i ojedinělé překlady veršů A. Blumauera, G. E. Lessinga a veršů i próz J. K. R. Herloše.

PSEUDONYMY: A. Nedoma, Durst, F. Durst, M. Červinka, Růžena Bílková, Štiporád Mrskorád Vostřý (Pěstoun), Štiposlav. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Besedník (1862); Humorist. listy (od 1861); Květy (od 1866); Lumír (od 1865); Otavan (od 1863); Pěstoun (Brno, od 1863); Poutník od Otavy (od 1861); Prácheň (Písek, od 1864); Rolničky (1864); Slavnostní almanach učitelský na jubilejní rok 1863; Školník (Hradec Král., od 1861); Zábavné večery (Brno, od 1864); — posmrtně: Besedník (čas., 1872); Čes. besedy (1872); Merendy (od 1872); Obrazy života (1870); Paleček (od 1879). ■ KNIŽNĚ. *Výbory*: Básně a deklamace (1883, usp. A. Šnajdauf); Básně (1959, usp. K. Dobeš). ■ KORESPONDENCE: J. Arbes: Ze života českého kantůrčete (s úryvky koresp. s J. Arbesem z 1861—62), Lumír 1873, přeprac. a rozšíř. s tit. V. B., Světozor 1883, též → Arabesky literární 1, 1905, s tit. Český humorista; F. Raušar: Nedoceněný básník V.M.V.B. (otci, matce a sestře z 1860—69, A. Báslové z 1861, sestrám Šimánkovým a J. Žákovi z 1862—68, red. Pěstouna A. K. Vitákovi z 1863—67; 1936). ■

LITERATURA: F. Raušar: Nedoceněný básník V. M. V. B. (1936). ■ an.: V. B., NL 3. 8. 1869; J. Arbes: Ze života českého kantůrčete, Lumír 1873, přeprac. a rozšíř. s tit. V. B., Světozor 1883 → Arabesky literární 1, 1905, s tit. Český humorista; A. Šnajdauf in V. M. V. B.: Básně a deklamace (1883); ■ ref. Básně a deklamace: F. Chalupa, Ruch 1882; O. M. (Mokřý), Květy 1883; F. Schulz, Osvěta 1883; E. Musil, Lit. listy 1883; an., Zábavné listy 1883; K. H. Sýkora, Komenský 1883 ■; J. Kvapil: Básník nadobro zapomenutý, LidN 8. 11. 1931 → O čem vím (1932, 2. vyd. 1947); E. Felix in Literární Plzeň v obrysech (1933); J. F. Urban in Úvodím Úslavy (1940); K. Dobeš in V. M. V. B.: Básně (1959); V. Cvek in Lidé kraje mezi třemi vrchy (1967).

zp

Leopold Bena

* 10. 8. 1904 Orlová

† 26. 4. 1978 Gottwaldov

Prozaik a básník, autor rozhlasových a loutkových her i filozofických studií.

Otec byl důlní zedník. B. absolvoval reál. gymnázium v Orlové (mat. 1923), tamtéž pak krátce učil na obecné škole. Po studiích na filoz. fakultě UK v Praze (obory čeština, franština a filozofie, doktorát 1933 prací *Léon Bloy. Rozbor náboženského myslitele*) učil od 1928 jako středoškolský profesor v Opavě, Brně, Kroměříži (1931—34), Levicích (1934—38), dále v Uherském Hradišti a Kroměříži. Za nacistické okupace byl suspendován a pracoval v Ostravě jako dělník. Od 1945 učil na reál. gymnáziu v Uh. Hradišti, zde působil 1948—49 jako místopředseda ONV, později pracoval jako osvětový inspektor v Otrokovicích, po 1951 vyučoval na Uměleckoprůmyslové škole v Gottwaldově a Uh. Hradišti a na Stavební průmyslové škole v Ostravě. 1953—56 byl lektorem češtiny na univerzitě v Budapešti, po 1956 vyučoval na různých školách v Gottwaldově, 1964 odešel do důchodu.

B. tiskl od poloviny 20. let časopisecky články, studie, verše a povídky. V románu *Maryša* vylíčil tragickou historii proletářského děvče-

te, jeho chudičkého dětství i drastického pohlavního zraní, a to se symbolickou platností a pesimismem jako výrazem sociálního protestu. Podstatnou část své básnické tvorby shrnul B. do sbírky *Anděl a zvíře* (1931), věnované základním filozofickým otázkám lidské existence. Svě široké kulturní zájmy filozofické, divadelní, výtvarné i jazykovědné B. uplatnil v řadě časopisecky otiskovaných studií (o Spinozovi, Descartovi, Bloyovi) i rozhlasově provozovaných her a spoluprací na učebnici češtiny pro Maďary (s I. Siposem).

PŘÍSPĚVKY in: Akord (1936); Cesta (1924–25); Čes. mysl filozofická (1928–31; In margine Spinozy, Aforismy o Descartovi); Kultúrný život (1955); Lumír (1934–35; Slovo u Léona Bloy); Mor. noviny (1941–43); Mor. slez. deník (od 1924); Nár. osvobození (1928–31); Naše pravda (1949–51); Ostravský osvětový časopis (1945–47); Pramen (1924–25); Právo lidu (1925–27); Rozpravy Aventina (1927); Rudé právo (1925–28); Slezský sborník; Slovenské pohľady (1957). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o umění*: Maryča (R 1928); *Anděl a zvíře* (BB 1951); B. Kožák (monografie, 1939); *Zastesklo se mi* (BB 1977). ■

LITERATURA: ■ ref. Maryča: J. O. Novotný: Románová monografie, Cesta 1927/28; P. Fraenkl: Z mladé české prózy, Host 1927/28; -jč- (J. Čep), Tvar 1928; AMP. (A. M. Piša), PL 1. 7. 1928 ■; ■ ref. *Anděl a zvíře*: F. L. (Lukáš), Čin 1931/32; Nk (B. Novák), Rozpravy Aventina 1931/32; M. Rusinský: Slezským písemnictvím, Iskra 1932 ■; Z. Bár: ref. *Zasteskalo se mi*, Ostravský večerník 22. 2. 1978; ■ nekrology: Z. Bár, Ostravský večerník 16. 5. 1978; M. Rusinský, Ostravský kult. měsíčník 1978, č. 6; K. Šuba, Těšínsko 1978 ■.

vf

Matouš Běňa

* 1. 10. 1861 *Brodek u Přerova*

† 18. 3. 1944 *Olomouc*

Povídkař a autor žánrových obrázků ze života slovácké vesnice.

Pocházel z početné selské rodiny. Po studiích na učitelském ústavu v Příboře působil od 1881 jako učitel na slováckém Horňácku ve

Velké n. Veličkou a v Suchově, kde se stal 1882 řídícím. 1888 odešel do Blatničky, kde se oženil, pak působil na měšťanské škole v Napajedlích. Ze dvou dcer jedna brzy zemřela, po pětiletém manželství zemřela i manželka, nové manželství brzy ztroskotalo, B. prodal celý svůj majetek a odešel do Petrohradu; za tamějšího pobytu mu byla 1898 udělena podpora Svatoboru na cestu po Rusku. Po návratu učil v Kunčicích pod Ondřejníkem a v Ostravici a intenzivně se věnoval botanickým studiím. Když byl pro rozpory se školskými úřady předčasně penzionován, odešel načas do Frenštátu pod Radhoštěm a potom na delší dobu s dcerou do Vídně. Na výzvu svých přátel z Horňácka se před první světovou válkou vrátil na Slovácko. Po 1918 se odstěhoval k provdané dceři do Skalice, kde krátce učil na tamním gymnáziu, 1934 krátce pobýval v Javorníku, 1937–39 ve Strážnici, odtud se odstěhoval do Luhačovic, nakonec přesídlil k neteři do Olomouce, kde zemřel.

Ačkoliv B. pocházel z Hané, rozhodujícím momentem pro jeho literární tvorbu se stal příchod na Slovácko, k němuž přilnul a kde strávil velkou část svého života. Patřil k iniciátorům a hlavním členům tzv. Súchovské republiky, svérázné společnosti bohémů, která se v 80. letech scházela na Horňácku a k níž patřili mj. spisovatel O. Bystřina, malíř J. Huďeček, učitel a sběratel lidových písní M. Zeman z Velké n. Veličkou a do níž později docházeli i F. Tábořský a J. Uprka. Ovzduší této společnosti, pestré zážitky z učitelování v rázovitěm prostředí konzervativního slováckého venkova i pozorování místního života dávaly B. inspiraci i látku k realistickým drobnokresbám ze života slováckých dětí i dospělých, k dokumentárním a povahopisným obrázkům místních cikánů, v nichž vedle pozorovatelského talentu dovedl uplatnit i smysl pro humor. Dějiny a prostředí moravsko-slovenského pomezí byly pro něj námětem i k pokusům o historické povídky a črty (*Žalostiny*), román (*Jan-ko Šibenec*) i drama (*Zbojníci*). Zdůrazňoval v nich zejména motivy sociálního, náboženského a národnostního útlatku a odboje. Zejména některé z jeho drobných povídek a črt si podržely svěžest pro realistickou, dokumentární a neromantickou kresbu vesnických poměrů a figurek.

PSEUDONYMY: Jiří Staša, V. Jurda. ■ PŘÍSPĚVKY in: Besedy lidu (od 1898); Čas (od 1913); Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (1888—89); Čes. lid (1892); Květy (od 1891); Lid. noviny (od 1913); Máj (od 1914); Mor. slez. revue (od 1912); Niva (od 1891); Topičův sborník (od 1917); Večery (od 1912); Venkov (od 1917); Vesna (od 1891); Zlatá Praha (od 1912); Zvon (od 1913). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Cikáni (R 1896); Z tichých vesniček (PP 1897); Ze slovácké vísky (P 1911); Děti Slovácka — velké i malé (PP 1915, obs. též Ze slovácké vísky); Jano Šibenec-kurucký komandýr (R 1917); Skon upíra (PP 1918); Zbojníci (D 1920); Žalostiny (PP 1923). ■

LITERATURA: J. S.: ref. Z tichých vesniček, Lit. listy 1897/98; -vb- (V. Brtník): Přehled původní beletrie (ref. Cikáni), Topičův sborník 1923; O. Bystřina in Súchovská republika (1926); B. Vybíral in Beletistický přínos olomouckého kraje (1940); J. Springer in Co dala Haná české literatuře (1947); L. Kynčl in Humor kraje Súchovské republiky v krásném písemnictví, ČL 1950.

OS

Karel Alexander Benda

* 7. 2. 1903 Roudnice nad Labem

† 12. 9. 1971 Praha

Lyrický básník, dramatik.

Vl. jm. Karel B. Pocházel z rodiny obchodníka, od 1914 studoval na gymnáziu v Roudnici nad Labem (mat. 1923). 1923—27 absolvoval právnickou fakultu UK v Praze (zároveň vystudoval Svobodnou školu politických nauk). Stal se magistrátním úředníkem, později byl ředitelem koncertní agentury Arte; na počátku 30. let spolupracoval s redakcí plzeňského deníku Český směr. 1946—48 byl vedoucím redaktorem časopisu Středočeský kraj, od 1948 redaktorem Svobodného slova (zde vedl oddělení dopisů čtenářů). 1945—49 absolvoval filoz. fakultu UK (obor sociologie; k obhajobě dizertační práce *Sociologie rodiny* nedošlo). 1961 odešel pro nemoc předčasně na odpočinek. Pohřben byl na Olšanských hřbitovech v Praze.

Těžiště B. literární činnosti je v lyrice. Vydal

pět drobných sbírek, v nichž se od počátku jevil jako lyrik z okraje wolkrovské generace; nad ojedinělými motivy sociální revolty a neurčité předtuchy společenských proměn však převažuje zájem o tradiční „poetické“ náměty (*Noc, Jitro, Touha* aj.) po způsobu reflexivní poezie staršího typu, jakož i ohlasy lyriky Březinovy a nevýrazný senzualismus. V 30. letech proklamoval B. vedle idylizujícího přesvědčení o kráse života a dobrotě lidského srdce ve svých verších přímo odvrát od zaujetí „falešnými ideami“ a naopak příklon k neproblematické lásce jako jediné hodnotě světa. Poslední sbírku napsal B. pod dojmem mnichovských událostí; patetickou formou úvodní básně i v strofických písňových útvarech básní ostatních se v ní vyznal z obav o osud ohroženého rodného kraje v Polabí a z pocitů obnoveného svazku s domovem a zemí. — Vedle lyrických veršů psal B. divadelní hry pro děti; několik jich bylo ochotnicky uvedeno koncem války v divadle Na slupi a ve Vincentinu, vydána však byla jen dřívější pohádková scénka *Král Mráz*. Dospělým byl určen pokus o psychologické drama manželských vztahů *Katastrofa srdcí*.

PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Čes. směr (Plzeň); Středočes. kraj (od 1945); Studentský časopis (1923); Svobodné slovo. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Svět a práce (BB 1923); Modré ohně (BB 1924); Pod kvetoucími třešněmi (BB 1927); Král Mráz (D pro ml., 1928); Socialism a pacifikace (E 1929); Čest smrti pochybná je (BB 1932); Katastrofa srdcí (D 1932); Domovu (BB 1940). ■ REDIGOVAL *časopis*: Středočeský kraj (1946—48). ■

LITERATURA: J. Hora: ref. Svět a práce, RP 4. 11. 1923 + ref. Pod kvetoucími třešněmi, RP 23. 9. 1927; F. S. Procházka: ref. Čest smrti pochybná je, Zvon 1931/32; ■ nekrology: an., Svob. slovo 16. 2. 1971; an., Elán 1971, č. 3 ■.

ll

Václav Čeněk Bendl Stránický

* 24. 10. 1832 Turnov

† 27. 6. 1870 Volyně

Autor humoristických povídek a básní, lyriky a drobné epiky, překladatel Puškina, novelista, příspěvatel almanachu Lada-Niôla.

Syn nižšího úředníka. Podle turnovské čtvrti Na stránce, kde se narodil, zvolil si pseudonym Stránický. Hlavní školu vychodil v Poděbradech, 1844 začal studovat na Akad. gymnáziu v Praze, 2. a 3. třídu vychodil v Jičíně (otec byl tehdy zaměstnán v Kopidlně u Jičína), studia dokončil 1848–52 na Akad. gymnáziu v Praze (otec zaměstnán v Podmoklech a v Roudnici, kde 1852 zemřel). Chybějící zkoušky z poslední třídy vykonal dodatečně 1856. Poslední gymnazijní léta se zajímal o literaturu, studoval jazyky, navštěvoval Hankovy přednášky o ruštině. Po studiích neměl trvalé zaměstnání, žil bohémsky, byl učitelem jazyků, příležitostným tiskárenským korektorem apod. Policejně byl vyšetřován poprvé 1853 pro své dřívější vydávání studentských časopisů na Akad. gymnáziu a pro podezření ze styku s politicky kompromitovanými osobami, podruhé 1855, když napomáhal J. Knedlhansovi-Liblínskému prostředkovat písemný styk s politickými vězni v Terezíně. Nakrátko byl pak B. konfinován v Turnově. Studentskými přáteli B. byli B. Janda Cidlinský, J. Kolář a K. Vraný; jeho sestřenicí A. Pokorná byla B. marnou láskou, „bílou růží“ a „zvadlou růží“ jeho poezie. Stýkal se s družinou J. V. Friče, nejvíce 1854–56. Patřil mezi nejbližší přátele B. Němcové, po odchodu z Prahy byl s ní v pravidelném písemném styku. Na přímluvu V. Štulce byl 1856 přijat do kněžského semináře v Čes. Budějovicích. Prázdniny trávil několikrát v Březnici u H. Jurenky (z Budějovic prostředkoval také dopisování B. Němcové Jurenkovi). Po vysvěcení (29. 7. 1860) kaploval v Klatovech (do 1862), v Mirovicích (do konce 1866) a ve Volyni, farrárské místo v Hlavňovicích u Sušice, pro něž byl ustanoven, již nenastoupil. V Mirovicích a ve Volyni se věnoval společenské a buditelské činnosti. Pohřben byl ve Volyni.

Na gymnáziu vydával rukopisné časopisy Poupata a Konvalinky (1848), Rhetor (1849) a Zora (1850), v nichž uveřejňoval také své básnické prvotiny. Většina jeho básní vznikla

od počátku 50. let do odchodu do semináře (1856). Je to ponejvíce milostná poezie, dále lyrika ohlasová, reflexivní, vlastenecká a tendenční a drobná epika. Navazuje na starší předbřeznovou romantickou poezii, zčásti je ovlivněna H. Heinem; některými vlastnostmi — ironií, deziluzívností, melancholií — se blíží poezii mladých májovců. Jen malá část B. poezie vyšla za jeho života tiskem, v rukopise zůstaly také soubory básní, které autor sám uspořádal, *Zvadlé růže* a *Písně* (věnované A. Pokorné) a *Na blahé upamatování přáteli svému roku 1858*. Ve sbornících Rachejtle uveřejňoval své satirické a humoristické básně i prózy. Spolu s humoreskami z Humoristických listů 1860 získaly mu největší dobovou proslulost. Komika v jeho humoristických povídkách spočívá na střetání vznešeného a citově ideálního s banalitou trapných životních situací. Za pobytu v semináři se soustředil hlavně na básnické překlady, tam v březnu 1860 dokončil překlad Puškinova Evžena Oněgina. V letech kaplanování jeho umělecká tvorba ustává. — Překládal z ruštiny (hl. poezii a prózu A. S. Puškina, z poezie M. J. Lermontova, z prózy F. V. Bulgarina, A. S. Chomjakova, I. I. Panajeva, V. A. Sologuba, A. A. Šachovského, A. V. Timofejeva; překlad Gogolova Revizora zůstal v rukopise, snad byl provozován pod jménem J. Huttara v Prozatímním divadle, prem. 1865), z polštiny (prózu P. Wilkoňské, J. Korzeniowského), ojedinele z francouzštiny (z prózy G. Sand), z němčiny (z poezie H. Heina). O Puškinovi psal do ČČM 1854 a Lady-Niôly 1855. V Lumíru 21. 12. 1854 je oznámena B. chystaná Antologie nejslavnějších básní slovanských (s překlady z A. Mickiewicze, A. S. Puškina, M. J. Lermontova, J. B. Zaleského, Igora Svatoslaviče, srbských hrdinských zpěvů); tamtéž je 22. 3. 1855 oznámen tisk B. překladu Sueova románu Vicomte z Letorièru.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Č. B. Stránický, (Čeněk) Stránický, Fabián Čočka, (V.) Č. Stránický, Vincenc Bendl; Č. S., Č. Str., F. Č., V. B., V. Č., V. Č. Str. ■ PŘÍSPĚVKY in: Blahověst (1856–59); ČČM (1854–59); Humorist. listy (1860); alm. Lada-Niôla (1855); Lumír (1851–60); sb. Oslava památky Václava Hanky v Hořiněvsi dne 7. září 1862 (1862); Poutník od Otavy (1858–59); Rachejtle (1854–55); Rodinná kronika (1862–63); Zlaté klasy (1854–56); — posmrtně: Sborník NM, ř. C, 1963. ■ KNIŽNĚ. Beletrie (posmrtně): Tatínkovy juchty a jiné historky (PP, BB 1921, ed. F. Strejček); Básně a novely (1938,

ed. F. Strejček); Nejnovější a nejpůvodnější slovan-
ský selam čili Květomluva (PP 1948, s B. Němcovou
a H. Jurenkou, ed. M. Novotný, soukr. tisk; též in B.
Němcová: Básně a jiné práce, 1957). — *Překlady*: A.
Š. Puškin: Bachčiserajský fontán (1855) + Výbor
básní Alexandra Puškina: 1. Básně rozpravné (1859),
2. Evgen Oněgin (1860). — *Ostatní práce*: Album.
Sbírka nápisů do knih památních, jež dílem sepsal,
dílem ze spisů slovanských, germánských a román-
ských sestavil... (1868). ■ KORESPONDENCE: F.
Pátek: Dopisy V. Č. B. (V. Hankovi z 1851—52, A. V.
Šemberovi z 1860, V. V. Tomkovi z 1863 a J. R. Vi-
límkovi z 1870), LF 1908 + Tři dopisy V. Č. B. (bra-
tru Edvardovi z 1851—59), Osvěta 1909 + Nové do-
pisy V. Č. B. (B. Tillové z 1856—59), Lumír 1911 +
Několik dopisů V. Č. B. (matce Alžbětě B.
z 1847—58, švagrově F. Paresovi z 1859—61), ČČM
1929; Korespondence a zápisky B. Němcové (B.
Němcové z 1856—61, ed. V. Vávra, 1914—15); L.
Fürst: Březničtí přátelé B. Němcové v dopisech V. Č.
B. (K. Kulichovi a H. Jurenkovi), Božeňsko 1941; M.
Novotný: Život B. Němcové 6 (B. Němcové a H. Ju-
renkovi z 1856; 1956); F. Strejček: Náš první překla-
datel básní Puškinových V. Č. B. v Čes. Budějovicích
(K. Vranému z 1856—58), Jihočes. sborník hist. 1960;
Vl. Braun: Nové příspěvky k životopisu V. Č. B. (V.
V. Janotovi z 1857—70), Jihočes. sborník hist. 1962
+ Jak působil V. Č. B. v Mirovicích (institucím
z 1864), Jihočes. sborník hist. 1971. — Vzáj. kores-
pondence V. Č. B. a B. Němcové registrována in M.
Laiske: Bibliografie B. Němcové (1962). ■ REDI-
GOVAL časopis: Rachejtle. Humor a satira
(1854—55, 4 sv., pseud. Fabián Čočka, 1. a 2. sv. s A.
Strauchem a J. Grosem). ■

BIBLIOGRAFIE: F. Strejček in V. Č. B.: Básně
a novely (bibliogr. díla a literatury, 1938). ■ LITE-
RATURA: J. Neruda: V. Č. B., Humorist. listy 1865
→ Podobizny 3 (1954); ■ nekrology: an., Tábor
1870, č. 27—29; an., Květy 1870; an., Světozor 1870;
-o-: Upomínka na V. Č. B., Světozor 1870 ■; A. Klá-
šterský: V. Č. B., Rozhledy literární 1886; F. Pátek:
Z literární činnosti V. Č. B., ČČM 1908 + Variant
Mikšíčkovy pohádky Divotvorný mlejnek, LF 1910;
J. Vlček in Nové kapitoly z dějin literatury české
(1912) → Dějiny české literatury 3 (1960); F. Pátek:
V. Č. B. Rachejtle, Osvěta 1916 + Z rukopisné po-
zůstalosti V. Č. B., LF 1917 + První kniha překladů
Puškinových vyšla v Písku, Otavan 1917; Z. Záhoř:
Mravní stránka milostného života B. Němcové, Lu-
mír 1918; J. Janáček: Kdy se narodil V. Č. B.? Původ
jeho pseudonymu Fabián Čočka, ČČM 1920; F.
Strejček: V. Č. B. a B. Němcová, Zvon 1920 + Zá-
hadný ideál V. Č. B., Osvěta 1921; F. Pátek: Báseň V.
Č. B. Cygnodia, Otavan 1921; M. Hýsek: Nové pří-
spěvky k poznání V. Č. B., Naše věda 1922; J. Volf:
Jak soudil policejní ředitel pražskýsacher-Masoch
o studentském časopise Zora, Otavan 1923; F. Strej-
ček: „Zvadle růže“ našich romantických básníků,

Zvon 1924; F. Pátek: Pamětní kniha na hradě Rýzm-
berku, Naše kniha 1925; F. Roubík: Studentské časo-
pisy na Akademickém gymnáziu 1851—53, Čes. re-
vue 1925; F. Pátek: Z činnosti V. Č. B. v době jeho
teologických studií, Otavan 1928; F. Strejček in Lá-
sky a milenky našich básníků (1928) + in Humorem
k zdraví a síle národa (1936) + in V. Č. B.: Básně
a novely (1938); K. Krejčí: Nebeský, Štulc, Bendl, sb.
Přátelský kruh B. Němcové (1946); M. Novotný:
Nové příspěvky k dílu B. Němcové (próza Šala-
moun Heršl, dosud připisovaná V. Č. B.), Slovesná
věda 1947/48; F. Strejček in Naši bojovníci pérem
(1948); R. Purm: Gogolův Revizor a jeho překlady
do češtiny, Slavia 1952/53; B. Jirásek: Rozbor prvé-
ho českého překladu Puškinova Evžena Oněgina,
Bulletin Vys. školy rus. jazyka a literatury 1960; B.
Illek: B. překlad Evžena Oněgina, Bulletin Vys. školy
rus. jazyka a literatury 1962; V. Braun: Nové pří-
spěvky k životopisu V. Č. B., Jihočes. sborník hist.
1962; R. Havel: Básně V. Č. B. věnované Anně Po-
korné, Sborník NM, ř. C, 1963; J. Procházka: Kdo
přiložil Revizora, Lid. demokracie 24. 4. 1965; B. Do-
hnal: České překlady Puškinovy heroikomicke poé-
my Hrabě Nulin, Čs. rusistika 1966; M. Volf: H. Ju-
renka na březnické radnici, Vlastivědný sborník
Podbrdsko 1968; K. Hausenblas: Evžen Oněgin po-
čtvrté česky (též srovnání s překladem V. Č. B.), Dia-
log 1968, č. 1; V. Vostřebalová: Bety Tillová ze Zele-
né, Vlastivědný sborník Podbrdsko 1969; V. Braun:
V. Č. B. a Volyně, Jihočes. sborník hist. 1970 + Jak
působil V. Č. B. v Mirovicích, Jihočes. sborník hist.
1971; -vc- (V. Cvek): Překladatel Oněgina (k 105.
výr. úmrtí), Katol. noviny 1975, č. 41.

mo

Vavřinec Benedikt z Nudožer

* kolem 1555 *Nudožery* (Nedožery — Brezany)
u Prievizde

† 4. 6. 1615 *Praha*

Filolog, matematik, pedagog, básník, hudebník, au-
tor první systematické mluvnice češtiny, překladatel
žalmů a teoretik české časoměrné prozodie.

Nazýván též *Benedicti*, *Benedikti*, *Benedictus*,
Benedikt, *Nudožerský*, *Nedožerský*, *Nudozeri-
nus*, *Nudozierinus*; sám se nepsal „Vavřinec“.
Základního vzdělání nabyl asi v Prievizdi u A.
Husselia. Záhy osiřel. Strýc Samuel B. ho vzal

k sobě do Frauendorfu (Panenská) u Znojma a dohlížel na jeho další vzdělání. V. B. studoval v Jihlavě u J. Goltze a spřátelil se tu s J. Campanem Vodňanským. Asi 1593 se stal učitelem v Moravských Budějovicích a 1594 správcem školy v Uherském Brodě. 1595 odešel na vysoškolská studia do Prahy (bakalář 1597, mistr 1600). Od 1599 působil jako správce školy v Žatci, od 1600 v Německém (Havličkově) Brodě. 1604 byl povolán do profesorského sboru na pražskou univerzitu, kde přednášel matematiku, fyziku a klasickou filologii. Spolu s M. Bacháčkem se aktivně podílel na reformách univerzity a na sestavování školních řádů. 1609 se stal přísedícím konzistoře podobojí a 1612 univerzitním děkanem. Pohřben byl v kostele Božího těla.

Těžiště B. práce je v oblasti filologie. V naukovém díle a v poezii, která realizuje autorovy teoretické názory, patří B. do čela naší latinské i české literatury předbělohorské. Za působení v Uherském Brodě vypracoval B. koncept české gramatiky pro školské potřeby a dokončil ji v Německém (Havličkově) Brodě. K této práci ho vybízeli již dříve A. Huber a D. Adam z Veleslavína. Latinsky psané dílo *Gramatiky české... dvě knihy* (1603) je založeno na studiu soudobé literatury a jazyka (i nářečí), kterým se mluvilo hlavně na Moravě a na Slovensku, a zabývá se především etymologií a syntaxí. Od svých vzorů, gramatiky F. Melanchthona a P. de la Ramée, se B. odchýlil tvůrčím způsobem, jak si to vyžádala povaha češtiny. Téměř dvě století byla B. gramatika považována za nejlepší českou mluvnici. Navázala na ni řada pozdějších filologů (J. Dobrovský, P. J. Šafařík, M. Hattala). Jako básník se uplatnil B. zejména překladem žalmů (dokončil ho 1606–11), který byl jedním z prvních pokusů o uplatnění časomíry v češtině. Připojil k němu i pojednání o možnostech časomíry v češtině. Část překladu žalmů vyšla 1606 ve dvou tiscích, rukopis celého díla byl zničen při drancování Prahy 1620. (Zpráva o tom byla impulsem pro Komenského k novému, avšak nedokončenému překladu žalmů.) B. překlad žalmů patří k nejlepším českým časoměrným překladům 17. a 18. stol., jeho teoretické zásady byly základem pro básnickou praxi dalších autorů. B. byl také dobrým hudebníkem. K některým žalmům složil melodii, jindy upravoval starší nápěvy. Jeho hudebně teoretické názory byly

kladně hodnoceny i předními hudebními znalci (V. Klejchem, D. Krmanem). B. teoretický spis *Poetica* (který měl 4 knihy a byl znám ještě v 18. století) se ztratil, stejně jako epické duchovní básně *Život Ježíšův*, *Životy patriarchův*, které snad vyšly tiskem. Vedle příležitostných básní a řady děl vzniklých při působení na univerzitě je B. autorem latinsky psaných *Základů aritmetiky* (1612); chystal k vydání také spis o logice, dnes neznámý.

KNIŽNĚ: *Grammaticae Bohemicae... libri duo...* (1603); *Aliquot psalmorum Davidicorum paraphrasis rhythmometrica...* Žalmové někteří v písně české... uvedení... (1606); *Žalmové devadesátý první a stý třetí...* (1606); *Elementa arithmeticae...* (1612); *Oratio therapeutica continens modum curandae Pragensis academiae...* (1612); mimoto drobné tisky vyplývající z B. působení na univerzitě a příspěvky v pracích jiných autorů. ■ EDICE: B. Tablic: *Poezye 1* (Vacov 1806); J. Jireček: *Časoměrné překlady žalmův* (Videň 1861) + *Staročeské písně příčinou Turků* (ukázky), *Světlozor* 1878; J. B. Čapek: *Dvě zprávy o neznámých básních našich humanistů*, *ČLit* 1966. ■

BIBLIOGRAFIE: *Knihopis č. 1* 062; *Rukověť human. básnictví 1* (1966). ■ LITERATURA: M. Hattala: *Srovnávací mluvnice* (1857); J. Jireček: *Rukověť 1* (1875); M. Hattala: *Brus jazyka českého* (1877); J. V. Novák: *O Gramatice české M. V. Benedikta z N.*, *ČČM* 1888; J. Hendrich: *Pierre de la Ramée a Gramatika V. Benediktiho z N.*, Bratislava 1930; J. Jireček in *Časoměrné překlady žalmův* (Videň 1861); K. Konrád: *V. Benedikta z N. deset parafrází na žalmy pro čtyři hlasy*, Cyril 1883; A. Truhlář: *M. V. Benedikta z N. školní řád z r. 1607*, *ČČM* 1891; Z. Winter in *O životě na vysokých školách pražských knihy dvojce* (1899) + in *Život a učení na partikulárních školách v Čechách 15. a 16. stol.* (1901); J. Král in *O prozódii české 1* (1923); J. Čechetka: *Vavrinca Benediktiho z Nedožer Vnútorná sústava školská a Reč nápravná* (Bratislava 1955); J. Branberger: *Hudební úvahy o české humanistické poezii*, *Věstník KČSN* 1946; O. Kollárik: *V. B. Nedožerský* (Martin 1965); J. B. Čapek: *Příspěvky k životu a dílu V. B. Nudožerina*, AUC Praha 1966; O. Kollárik: *Zástož V. B. Nedožerského v prozodickom vývine českej poézie*, *Universitas Comeniana, Facultas paedagogica Tyrnaviensis, Spoloč. vedy — Philologia 2* (Bratislava 1971).

zdt